

De Turkse en Marokkaanse tweede generatie op de arbeidsmarkt in Antwerpen en Brussel

Resultaten van het TIES-onderzoek

Véronique Vandezande - Fenella Fleischmann
Güseli Baysu - Marc Swyngedouw - Karen Phalet

Onderzoeksverslag
Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO)

Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek (ISPO) - K.U.Leuven
Acculturation and Culture Collaborative (ACC) - K.U.Leuven

CeSO/ISPO/2008-8

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma

© Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO)
Parkstraat 45 – bus 3601
B – 3000 Leuven

All rights reserved. Except in those cases expressly determined by law, no part of this publication may be multiplied, saved in an automated datafile or made public in any way whatsoever without the express prior written consent of the author

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

D/2008/1192/7

DE TURKSE EN MAROKKAANSE TWEEDE GENERATIE OP DE ARBEIDSMARKT IN ANTWERPEN EN BRUSSEL

RESULTATEN VAN HET TIES-ONDERZOEK

Véronique Vandezande - Fenella Fleischmann - Gülseli Baysu
Marc Swyngedouw - Karen Phalet

Véronique Vandezande
Centrum voor Sociologisch Onderzoek
Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek
Parkstraat 45 – bus 3601 – 3000 Leuven – Belgium
Tel: 32 16 323127 – Fax: 32 16 323365
Veronique.Vandezande@soc.kuleuven.be

Fenella Fleischmann
Centrum Sociale en Culturele Psychologie
Tiensestraat 102 – bus 3727 – 3000 Leuven– Belgium
Fenella.Fleischmann@psy.kuleuven.be

Gülseli Baysu
Centrum Sociale en Culturele Psychologie
Tiensestraat 102 – bus 3727 – 3000 Leuven– Belgium
Gulseli.Baysu@psy.kuleuven.be

Marc Swyngedouw
Centrum voor Sociologisch Onderzoek
Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek
Parkstraat 45 – bus 3601 – 3000 Leuven – Belgium
Tel: 32 16 323159 – Fax: 32 16 323365
Marc.Swyngedouw@soc.kuleuven.be

Karen Phalet
Centrum Sociale en Culturele Psychologie
Tiensestraat 102 – bus 3727 – 3000 Leuven – Belgium
Tel: 32 16 326217 – Fax: 32 16 325923
Karen.Phalet@psy.kuleuven.be

0. Inleiding	1
0.1. Beschrijving van het TIES.....	1
0.2. Methodologie.....	1
0.2.1. Meetinstrument en beroepenclassificatie.....	1
0.2.2. Onderzoekspopulatie en steekproeftrekking.....	2
0.2.3. Contactprocedure en evaluatie van het veldwerk.....	4
0.2.4. Weging van de data.....	5
0.3. Terminologie.....	6
0.4. Opmaak van de tabellen.....	7
1. Onderwijs	8
Tabel 1.1.A. Hoogste behaalde diploma (zonder voltijds studenten) in % in Antwerpen.....	8
Tabel 1.1.B. Hoogste behaalde diploma (zonder voltijds studenten) in % in Brussel.....	9
Tabel 1.2.A. Gewoon en bijzonder lager en middelbaar onderwijs (enkel personen die het middelbaar onderwijs hebben afgerond) in Antwerpen in %.....	9
Tabel 1.2.B. Gewoon en bijzonder lager en middelbaar onderwijs (enkel personen die het middelbaar onderwijs hebben afgerond) in Brussel in %.....	9
Tabel 1.3.A. Voltooiing middelbaar onderwijs (inclusief voltijds studenten) in Antwerpen in %.....	9
Tabel 1.3.B. Voltooiing middelbaar onderwijs (inclusief voltijds studenten) in Brussel in %.....	10
Tabel 1.4.A. Leeftijdsverdeling van respondenten die nog steeds voltijds onderwijs volgen in Antwerpen.....	10
Tabel 1.4.B. Leeftijdsverdeling van respondenten die nog steeds voltijds onderwijs volgen in Brussel.....	11
Tabel 1.5.A. Voltijds studenten: soort gevolgd onderwijs in Antwerpen.....	11
Tabel 1.5.B. Voltijds studenten: soort gevolgd onderwijs in Brussel.....	12
Tabel 1.6.A. Leeftijd bij het beëindigen van het middelbare onderwijs (zonder leerlingen in het middelbaar onderwijs) in Antwerpen.....	13
Tabel 1.6.B. Leeftijd bij het beëindigen van het middelbare onderwijs (zonder leerlingen in het middelbaar onderwijs) in Brussel.....	13
Tabel 1.7.A. Zittenblijven op lagere of middelbare school in Antwerpen.....	13
Tabel 1.7.B. Zittenblijven op lagere of middelbare school in Brussel.....	14
Tabel 1.8.A. Leeftijd waarop men voltijds onderwijs heeft beëindigd (zonder voltijds studenten) in Antwerpen.....	14
Tabel 1.8.B. Leeftijd waarop men voltijds onderwijs heeft beëindigd (zonder voltijds studenten) in Brussel.....	14
Tabel 1.9.A. Leeftijd waarop men voor het eerst naar school ging in Antwerpen.....	15
Tabel 1.9.B. Leeftijd waarop men voor het eerst naar school ging in Brussel.....	15
Tabel 1.10.A. Schooladvies na het lager onderwijs in Antwerpen.....	16
Tabel 1.10.B. Schooladvies na het lager onderwijs in Brussel.....	16
Tabel 1.11.A. Type middelbaar onderwijs tijdens de tweede graad (inclusief voltijds studenten) in Antwerpen.....	16
Tabel 1.11.B. Type middelbaar onderwijs tijdens de tweede graad (inclusief voltijds studenten) in Brussel.....	17
Tabel 1.12.A. Type vervolgonderwijs na middelbaar onderwijs (enkel personen die na middelbaar onderwijs verder onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Antwerpen in %.....	17
Tabel 1.12.B. Type vervolgonderwijs na middelbaar onderwijs (enkel personen die na middelbaar onderwijs verder onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Brussel in %.....	18
Tabel 1.13.A. Aanvullende opleiding als volwassene in Antwerpen in %.....	18

Tabel 1.13.B. Aanvullende opleiding als volwassene in Brussel in %.....	18
Tabel 1.14.A. Studieonderbreking in hoger onderwijs in Antwerpen.....	19
Tabel 1.14.B. Studieonderbreking in hoger onderwijs in Brussel.....	19
Tabel 1.15.A. Voltooiing hoger onderwijs (enkel wie eraan begonnen was) in Antwerpen.....	19
Tabel 1.15.B. Voltooiing hoger onderwijs (enkel wie eraan begonnen was) in Brussel.....	20
Tabel 1.16.A. Studierichting middelbaar en beroepsonderwijs (zonder leerlingen in ASO) in Antwerpen.....	20
Tabel 1.16.B. Studierichting middelbaar en beroepsonderwijs (zonder leerlingen in ASO) in Brussel.....	21
Tabel 1.17.A. Studierichting hoger onderwijs (enkel personen die ooit hoger onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Antwerpen.....	22
Tabel 1.17.B. Studierichting hoger onderwijs (enkel personen die ooit hoger onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Brussel.....	23
Samenvatting onderwijs.....	24
2. Overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt.....	25
Tabel 2.1.A. Deelname aan de arbeidsmarkt in Antwerpen.....	26
Tabel 2.1.B. Deelname aan de arbeidsmarkt in Brussel.....	26
Tabel 2.1.1.A. Percentage werkenden naar opleiding in Antwerpen.....	27
Tabel 2.1.1.B. Percentage werkenden naar opleiding in Brussel.....	27
Tabel 2.2.A. Situatie na verlaten van het voltijds onderwijs in Antwerpen.....	28
Tabel 2.2.B. Situatie na verlaten van het voltijds onderwijs in Brussel.....	28
Tabel 2.2.1.A. Percentage werklozen na verlaten van het voltijds onderwijs naar opleiding in Antwerpen.....	29
Tabel 2.2.1.B. Percentage werklozen na verlaten van het voltijds onderwijs naar opleiding in Brussel.....	29
Tabel 2.3.A. Duur werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs (enkel personen die werkloos waren, zonder voltijds studenten) in Antwerpen.....	30
Tabel 2.3.B. Duur werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs (enkel personen die werkloos waren, zonder voltijdse studenten) in Brussel.....	30
Tabel 2.3.1.A. Langdurige werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs in maanden naar opleiding in Antwerpen.....	30
Tabel 2.3.1.B. Langdurige werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs in maanden naar opleiding in Brussel.....	31
Tabel 2.4.A. Manier van zoeken naar werk (enkel werkzoekenden) in Antwerpen.....	31
Tabel 2.4.B. Manier van zoeken naar werk (enkel werkzoekenden) in Brussel.....	32
Samenvatting overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt.....	32
3. Intrede op de arbeidsmarkt: kenmerken van de eerste baan.....	33
Tabel 3.1.A. EGP klasse eerste baan (zonder voltijds studenten) in Antwerpen.....	34
Tabel 3.1.B. EGP klasse eerste baan (zonder voltijds studenten) in Brussel.....	34
Tabel 3.1.1.A. Percentage hoogste beroepsklassen eerste baan naar opleiding in Antwerpen.....	35
Tabel 3.1.1.B. Percentage hoogste beroepsklassen eerste baan naar opleiding in Brussel.....	35
Tabel 3.2.A. Supervisie andere werknemers eerste baan in Antwerpen.....	35
Tabel 3.2.B. Supervisie andere werknemers eerste baan in Brussel.....	36
Tabel 3.3.A. Soort contract eerste baan in Antwerpen.....	36
Tabel 3.3.B. Soort contract eerste baan in Brussel.....	36
Tabel 3.4.A. Type organisatie eerste baan in Antwerpen.....	37
Tabel 3.4.B. Type organisatie eerste baan in Brussel.....	37

Tabel 3.5.A.	Aantal werknemers organisatie eerste baan in Antwerpen	38
Tabel 3.5.B.	Aantal werknemers organisatie eerste baan in Brussel	38
	<i>Samenvatting intrede op de arbeidsmarkt</i>	38
4.	Huidige positie op de arbeidsmarkt	39
Tabel 4.1.A.	EGP klasse huidige baan (enkel personen die momenteel een job hebben) in Antwerpen	40
Tabel 4.1.B.	EGP klasse huidige baan (enkel personen die momenteel een job hebben) in Brussel.....	40
	Tabel 4.1.1.A. Percentage hoogste beroepsklassen huidige baan naar opleiding in Antwerpen.....	41
	Tabel 4.1.1.B. Percentage hoogste beroepsklassen huidige baan naar opleiding in Brussel.....	41
Tabel 4.2.A.	Supervisie andere medewerkers huidige baan in Antwerpen.....	41
Tabel 4.2.B.	Supervisie andere medewerkers huidige baan in Brussel.....	41
Tabel 4.3.A.	Soort contract huidige baan in Antwerpen	42
Tabel 4.3.B.	Soort contract huidige baan in Brussel.....	42
Tabel 4.4.A.	Type organisatie huidige baan in Antwerpen.....	43
Tabel 4.4.B.	Type organisatie huidige baan in Brussel.....	43
Tabel 4.5.A.	Aantal medewerkers in organisatie huidige baan in Antwerpen	43
Tabel 4.5.B.	Aantal medewerkers in organisatie huidige baan in Brussel.....	43
Tabel 4.6.A.	Sector huidige baan in Antwerpen	44
Tabel 4.6.B.	Sector huidige baan in Brussel	45
Tabel 4.7.A.	Overeenstemming van kwalificatie en inhoud huidige baan in Antwerpen.....	46
Tabel 4.7.B.	Overeenstemming van kwalificatie en inhoud huidige baan in Brussel.....	46
	Tabel 4.7.1.A. Percentage overeenstemming kwalificatie en inhoud huidige baan naar opleiding in Antwerpen.....	46
	Tabel 4.7.1.B. Percentage overeenstemming kwalificatie en inhoud huidige baan naar opleiding in Brussel.....	46
Tabel 4.8.A.	Promotie in huidige baan in Antwerpen	47
Tabel 4.8.B.	Promotie in huidige baan in Brussel.....	47
	Tabel 4.8.1.A. Percentage promotie in huidige baan naar opleiding in Antwerpen.....	48
	Tabel 4.8.1.B. Percentage promotie in huidige baan naar opleiding in Brussel	48
Tabel 4.9.A.	Werkloosheid na eerste baan (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Antwerpen.....	48
Tabel 4.9.B.	Werkloosheid na eerste baan (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Brussel	49
Tabel 4.10.A.	Langste periode van werkloosheid in maanden (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Antwerpen.....	49
Tabel 4.10.B.	Langste periode van werkloosheid in maanden (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Brussel.....	49
Tabel 4.11.A.	Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: autochtonen in Antwerpen.....	51
Tabel 4.11.B.	Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: autochtonen in Brussel	52
Tabel 4.12.A.	Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: Turken in Antwerpen.....	53
Tabel 4.12.B.	Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: Turken in Brussel	54
Tabel 4.13.A.	Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: Marokkanen in Antwerpen	55
Tabel 4.13.B.	Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: Marokkanen in Brussel	56
Tabel 4.14.A.	Netto maandinkomen in Antwerpen	57
Tabel 4.14.B.	Netto maandinkomen in Brussel	58
	Tabel 4.14.1.A. Percentage hoog inkomen naar opleiding in Antwerpen	58
	Tabel 4.14.1.B. Percentage hoog inkomen naar opleiding in Brussel.....	58

Tabel 4.15.A. Tevredenheid met maandinkomen in Antwerpen	59
Tabel 4.15.B. Tevredenheid met maandinkomen in Brussel	59
Tabel 4.15.1.A. Percentage problemen met inkomen naar opleiding in Antwerpen.....	59
Tabel 4.15.1.B. Percentage problemen met inkomen naar opleiding in Brussel.....	60
Tabel 4.16.A. Deelname aan activiteiten vakbond in het afgelopen jaar in Antwerpen	60
Tabel 4.16.B. Deelname aan activiteiten vakbond in het afgelopen jaar in Brussel	60
<i>Samenvatting huidige baan</i>	61
5. Diversiteit op de werkvloer en ervaren discriminatie	62
Tabel 5.1.A. Percentage allochtonen in de organisatie waar men werkt (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Antwerpen	62
Tabel 5.1.B. Percentage allochtonen in de organisatie waar men werkt (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Brussel	63
Tabel 5.2.A. “Denkt ge dat uw werkgever inspanningen doet om mensen van verschillende herkomst zich thuis te laten voelen op het werk” (huidige/laatste job) Antwerpen	63
Tabel 5.2.B. “Denkt ge dat uw werkgever inspanningen doet om mensen van verschillende herkomst zich thuis te laten voelen op het werk” (huidige/laatste job) Brussel	64
Tabel 5.3.A. “Is het volgens u even moeilijk, minder moeilijk of moeilijker voor mensen van Turkse of Marokkaanse herkomst om een goede job te vinden dan voor mensen van Belgische herkomst van dezelfde leeftijd en met dezelfde diploma’s?” (Antwerpen).....	64
Tabel 5.3.B. “Is het volgens u even moeilijk, minder moeilijk of moeilijker voor mensen van Turkse of Marokkaanse herkomst om een goede job te vinden dan voor mensen van Belgische herkomst van dezelfde leeftijd en met dezelfde diploma’s?” (Brussel).....	64
Tabel 5.4.A. Ervaringen van discriminatie op zoek naar een baan in Antwerpen	65
Tabel 5.4.B. Ervaringen van discriminatie op zoek naar een baan in Brussel.....	65
Tabel 5.4.1.A. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op zoek naar een baan naar opleiding in Antwerpen	66
Tabel 5.4.1.B. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op zoek naar een baan naar opleiding in Brussel.....	66
Tabel 5.5.A. Ervaren discriminatie op het werk in Antwerpen.....	67
Tabel 5.5.B. Ervaren discriminatie op het werk in Brussel	67
Tabel 5.5.1.A. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op het werk naar opleiding in Antwerpen	67
Tabel 5.5.1.B. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op het werk naar opleiding in Brussel	67
Tabel 5.6.A. Bron van discriminatie op het werk in Antwerpen.....	68
Tabel 5.6.B. Bron van discriminatie op het werk in Brussel	68
<i>Samenvatting diversiteit en discriminatie</i>	68
Samenvatting	69
Onderzoeksaanpak	69
Onderwijs.....	70
Arbeidsmarkt.....	72
Conclusies en beleidsaanbeveling.....	77
Referenties.....	81

0. Inleiding

0.1. Beschrijving van het TIES project

TIES, *The Integration of the European Second Generation*, is een Europees onderzoeksproject dat door middel van een parallelle onderzoeksmethodologie en parallelle onderzoeksgroepen, de eerste internationaal vergelijkbare gegevens wil verzamelen omtrent verschillende aspecten van de “integratie” van de tweede generatie van Turkse, Marokkaanse en ex-Joegoslavische herkomst in Europa (meer informatie op www.tiesproject.eu). Gezien migratie en de daarmee gerelateerde integratie voornamelijk stedelijke fenomenen zijn, richt het TIES project zich op de stedelijke context en werden derhalve 15 Europese grootsteden geselecteerd voor het onderzoek, waaronder Antwerpen en Brussel. Het Belgische luik van het TIES project richt zich op 18 tot 35-jarigen in drie doelgroepen: (1) Personen geboren in België, met minstens een van de ouders geboren in Turkije; (2) Personen geboren in België, met minstens een van de ouders geboren in Marokko; (3) Personen geboren in België, met beide ouders geboren in België.

0.2. Methodologie

0.2.1. Meetinstrument en beroepclassificatie

Het centrale meetinstrument binnen het TIES onderzoek is een gestandaardiseerde vragenlijst met veelal gesloten antwoordcategorieën. Deze vragenlijst werd ontworpen door de negen onderzoeksinstituten betrokken bij TIES en vervolgens aangepast aan de verschillende stads- en/of landscontexten. De tijdsduur van de vragenlijst in België bedroeg ongeveer 75 minuten. Ongeveer de helft van de vragenlijst is besteed aan zogenaamde “structurele integratie”: vragen over scholing, werk en behuizing. De andere onderwerpen die aan bod komen zijn identiteit, religie, discriminatie, sociale netwerken en groepsrelaties, burgerschap, transnationalisme, welzijn en achtergrondkenmerken van de ouders en eventuele partner. Deze vragenlijst is met behulp van CAPI-methodologie afgenomen bij de respondenten. Dit houdt in dat interviewers de respondenten thuis bezochten en face-to-face de enquête afnamen. De interviews gebeurden met behulp van een draagbare computer, waarop de antwoorden van de respondent meteen werden geregistreerd.

Een aparte module van de vragenlijst handelde over het onderwerp *werk*; in deze module kwamen zowel vragen aan bod over het huidige/ laatste beroep als over het eerste beroep, en zowel over het beroep zelf als over de bredere werkcontext. Het beroep zelf werd bevraagd met een open vraag en om een indeling van de beroepen te bewerkstelligen, gebruikten we de *Internationale Standaard Classificatie van Beroepen* (ISCO88) zoals ontwikkeld door de *International Labour Office* (ILO). Deze indeling organiseert beroepen gebaseerd op het vereiste niveau en de vereiste specialisatie van de taken en verantwoordelijkheden in de job. Deze indeling combineerden we vervolgens met de informatie of de respondent al dan niet zelfstandige is/was en of hij/zij al dan niet een leidende functie heeft/had, om tot de zogenaamde EGP codes te komen (Erikson, Goldthorpe & Portocarero 1979)¹. De EGP

¹ Deze omzetting gebeurde via de spss syntax van Ganzeboom & Treiman (2003, p192-193), met twee correcties, te bekomen bij de auteurs.

categorieën kunnen worden beschouwd als een gecomprimeerde typologie van vier beroepseigenschappen: (1) sector van het werk; (2) hiërarchische status binnen de sector (niveau); (3) leidinggevende status; (4) zelfstandige/ in loondienst (Ganzeboom & Treiman 2003). Het is deze EGP indeling die verder in dit rapport zal worden gebruikt.

0.2.2. Onderzoekspopulatie en steekproeftrekking

De onderzoekspopulatie van het Belgische luik van TIES kunnen we onderverdelen in drie groepen: (1) personen geboren in België, met minstens een van de ouders geboren in Turkije; (2) personen geboren in België, met minstens een van de ouders geboren in Marokko; (3) personen geboren in België, met beide ouders geboren in België. Het TIES onderzoek is het eerste survey project in België dat een op herkomst in plaats van op nationaliteit gebaseerde definitie van de tweede generatie gebruikt. Om eventuele levensloopeffecten maximaal te controleren, werd ervoor gekozen de populatie te beperken tot 18 tot 35-jarigen. Enkel inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (met zijn 19 gemeenten) en Antwerpen (met haar 9 districten), werden in aanmerking genomen. Het doel was om uit de beide allochtone populaties twee toevalssteekproeven te trekken. De steekproef van de personen met beide ouders geboren in België (verder “autochtonen” genoemd) daarentegen is getrokken in dezelfde buurten als de buurten waarin de doelgroepen van Turkse en Marokkaanse herkomst wonen. Dit is dus geen toevalssteekproef voor autochtonen tussen 18 en 35 jaar oud in Antwerpen en Brussel. Wel gaat het om een toevalssteekproef van autochtonen die in dezelfde buurten wonen als de personen uit de Turkse en Marokkaanse tweede generatie. De filosofie die hierachter schuilt, is enerzijds om beide groepen min of meer vergelijkbaar met elkaar te maken en enigszins te controleren voor buurt- en (sociaaleconomische) levensomstandigheden. Anderzijds is het interessant, zeker voor de intergroepsattitudes, om groepen te onderzoeken die dagelijks (potentieel) in contact met elkaar treden en dezelfde buurt met elkaar delen. Het vooropgestelde doel was om voor iedere onderzoeksgroep 300 effectieve interviews per stad te realiseren.

In onderzoeksofzet en -aanvragen werd ervan uitgegaan dat een toevalssteekproef uit de betreffende 2^e generaties en de autochtone vergelijkingsgroep uit het Rijksregister zou verkregen worden. In 2004 had het ISPO immers nog zonder enig probleem de toestemming van de privacycommissie gekregen om te beschikken over de namen en adressen van stemgerechtigde kiezers van een toevalssteekproef uit het Rijksregister. In 2005 werd door het ISPO een aanvraag gedaan bij de privacycommissie om een steekproef voor het TIES onderzoek te krijgen. Om deze te bepalen vroegen we om gebruik te maken van de aanwezige variabele die de geboorteplaats aangeeft van de ouders van de potentiële respondent. Er werd niet gevraagd om deze informatie – te weten de geboorteplaats van de ouders van de respondent – te leveren². Eveneens diende een steekproef van autochtonen getrokken te worden, gestratificeerd op de wijken waarin de 2e generatie Marokkanen en Turken wonen³. Dit zou tot een steekproef geleid hebben waarin adressen voor de drie groepen in één bestand aan het onderzoekscentrum ISPO zouden geleverd zijn. Het gebruik van een naamherkenningsprogramma zou de groep van Turkse en Marokkaanse herkomst onderscheiden van deze van de zogenaamde autochtonen. De privacycommissie verleende ons de toestemming voor deze werkwijze en de gevraagde steekproef. Maar, zonder dat er

² De reden hiertoe is dat dit informatie is die door de betreffende gemeente is geleverd aan het Rijksregister en die omwille van wettelijke redenen ook alleen maar aan de betreffende gemeente mag bekend gemaakt worden.

³ De exacte specificering van de stratificatievereisten is in het kader van deze discussie niet belangrijk.

een verandering in de wetgeving had plaatsgevonden en zonder voorafgaande verwittiging, besliste de privacycommissie dat het Rijksregister de adressen niet meer mag leveren aan de universitaire onderzoeksinstellingen, maar dat eerst de potentiële respondenten via het Rijksregister moeten aangeschreven worden. Respondenten die willen meewerken, moeten zich dan schriftelijk bekend maken bij de onderzoekers. Onderzoekers van de UA hebben deze procedure toegepast bij een doorsnee van de bevolking met de Belgische nationaliteit en hebben op deze wijze een responsratio van circa 17% verkregen. Bij laagopgeleide groepen zoals onze onderzoeksgroepen, zou dit nog lager geweest zijn. Steekproeven met dergelijke responscijfers worden wetenschappelijk waardeloos⁴. Aan de commissie werden schriftelijk de bezwaren meegedeeld en werd gevraagd om, in afwachting van de discussie ten gronde over de opportuniteit van de werkwijze voorgesteld door de commissie, een uitzondering toe te staan. Als argument werd het moment van de aanvraag aangevoerd, waarop we onmogelijk konden weten dat er een wijziging in het beleid van de commissie zou optreden en de bijkomende kosten om op een andere wijze (random walk) tot een steekproef te komen niet konden voorzien. De privacycommissie weigerde de door haar aan het Rijksregister opgelegde werkwijze te wijzigen⁵.

We dienden dus alternatieven te zoeken en uiteindelijk is de steekproef in beide steden op een andere manier tot stand gekomen. Wat betreft Antwerpen hadden we een steekproefkader dat voldeed aan bovenstaande beschrijving van de onderzoekspopulaties tot onze beschikking. Uit dit steekproefkader trokken we een *simple random sample* van de tweede generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst en eveneens een *simple random sample* van de autochtonen wonende in dezelfde buurten. In het Brussels hoofdstedelijke gewest hadden we geen toegang tot een dergelijk steekproefkader. Volgende werkwijze werd gevolgd: Eerst werden voor elk van de doelgroepen afzonderlijk op een toevallige wijze straatsegmenten geselecteerd in functie van het percentage doelgroeprespondenten dat woonachtig is per straatsegment. Vervolgens werd er een beroep gedaan op een commerciële leverancier van adressenbestanden⁶ in het kader van *direct marketing campagnes* om informatie te verkrijgen over de bewoners van de adressen in de geselecteerde straatsegmenten op individueel niveau (informatie over leeftijd, nationaliteit en naamherkenning)⁷. Gebaseerd op deze informatie werd een *simple random sample* getrokken van adressen binnen deze straatsegmenten. De steekproef van autochtonen werd getrokken in dezelfde straatsegmenten. Door het gebruik van deze techniek waren we niet volledig zeker dat de personen wonende op de adressen uit de steekproef ook daadwerkelijk personen uit de tweede generatie waren (gezien we geen toegang hadden tot informatie over de geboorteplaats van de ouders op het individuele niveau), daarom moesten de interviewers een bijkomende screening “aan de deur” uitvoeren alvorens het interview te

⁴ Zie in dit verband het rapport van Prof. Jaak Billiet aan de privacycommissie (17/03/2006)

⁵ Deze werkwijze geldt niet specifiek voor ons wetenschappelijk onderzoek maar voor alle wetenschappelijk onderzoek in België, onafhankelijk van de te onderzoeken populatie.

⁶ Deze bedrijven worden gecontroleerd door de privacycommissie.

⁷ Meer bepaald betreft het hier het bedrijf Wegener. In tegenstelling tot wat zij initieel beweerden beschikken zij slechts over een zeer onvolledig bestand van adressen op individueel niveau. Een vergelijking van het aantal aangeleverde adressen per straatsegment per doelgroep met de bevolkingsgegevens over het aantal doelgroeprespondenten woonachtig in de betreffende straatsegmenten laat zien dat gemiddeld gesproken er een initiële dekkinggraad is van zowat 45% bij de populatie van Turkse herkomst en van zowat 66% bij de populatie van Marokkaanse herkomst. Extra controles ter plaatse uitgevoerd door het ISPO-K.U.Leuven voor de Turkse doelgroep maken daarenboven duidelijk dat 57% van adressen uit de steekproef effectief ook tot de tweede generatie van Turkse herkomst behoort.

starten. Volgens onze schattingen gebaseerd op andere databronnen zou de populatie uit onze steekproef in zo'n 70% van de gevallen tot 2de generatie behoren. Een verder nadeel van de gebruikte methode is dat elk adres dezelfde kans van opname in de steekproef heeft. Dit betekent dat doelgroeprespondenten die op adressen wonen waar meerdere doelgroeprespondenten woonachtig zijn, niet exact de juiste kans hebben om opgenomen te worden. Met andere woorden, er is een vertekening ten voordele van adressen met één doelgroeprespondent. Gegeven dat onze doelgroep 18 tot 35-jarigen zijn, is deze vertekening relatief klein.

Tijdens het veldwerk kwam naar voor dat in Brussel meer adressen dan verwacht onbruikbaar waren. Dit is waarschijnlijk te wijten aan een hoge mobiliteit van de doelgroepopulatie, informaliteit (niet-officiële bewoning/ meerdere huishoudens die op één adres wonen, ...) en een onvoldoende kwaliteit van het gebruikte adressenbestand (niet up-to-date). Dit werkte demotiverend voor de interviewers. Er werd beslist over te stappen naar een *semi-quota steekproef* in Brussel. Het principe was dat de interviewers nog steeds de startadressen uit de oorspronkelijke steekproef minstens tweemaal dienden te bezoeken, maar indien er geen succes werd geboekt op het startadres, zij op zoek mochten gaan naar een respondent met een gelijkaardig profiel in dezelfde of in een aangrenzende straat. Deze procedure leidt tot een verhoogd risico op een vertekening in de richting van "makkelijk bereikbare" groepen, zoals huisvrouwen.

0.2.3. Contactprocedure en evaluatie van het veldwerk

Voor zij een adres bezochten, dienden de interviewers een introductiebrief te sturen waarin het TIES project bondig werd toegelicht en waarin de respondent op de hoogte werd gesteld van de komst van een interviewer. De interviewers dienden ieder adres steeds minimaal viermaal te bezoeken indien de respondent niet thuis was of geen tijd had op dat moment. Bovendien moesten minstens twee van deze contacten in het weekend of na 18u gebeuren. Al deze maatregelen werden genomen om de responscijfers te maximaliseren. Zoals reeds gezegd, werd van deze zeer strikte regels afgestapt in Brussel wegens het moeizame veldwerk en werden de verplichte contactpogingen op het startadres verlaagd tot twee. Bovendien werd om dezelfde reden afgestapt van het idee van 300 gerealiseerde interviews per doelgroep en werd het objectief verlaagd tot 250 in Brussel.

De interviewers dienden alle informatie over de contactnames met de potentiële respondenten te noteren op zogenaamde contactbladen en elektronisch door te geven via computer. Zij dienden te noteren wanneer zij een contactpoging ondernomen hadden, bij wie en wat het resultaat was van de contactpoging. Op deze manier konden het marktonderzoeksbureau en het ISPO het veldwerk van nabij opvolgen.

Het veldwerk startte in april 2007. In Antwerpen eindigde het in december 2007, in Brussel in juni 2008. In beide steden werden in de zomermaanden (juli en augustus) van het jaar 2007 geen interviews afgenomen. Het veldwerk werd opgevolgd door middel van tweewekelijkse rapporten met informatie tot op het niveau van de individuele interviewers. In deze rapporten werd gerapporteerd over het aantal interviews per stad en per groep, responsgegevens gebaseerd op de contactbladen per interviewer en de voortgang per interviewer. Deze gedetailleerde informatie liet de onderzoekers toe het veldwerk van nabij op te volgen en te evalueren. Het uiteindelijk aantal respondenten is te vinden in tabel 1.

Tabel 0.1. Aantal gerealiseerde interviews in Antwerpen en Brussel

	Antwerpen	Brussel
Autochtone ♂	158	124
Autochtone ♀	145	147
Turkse ♂	178	161
Turkse ♀	180	89
Marokkaanse ♂	118	130
Marokkaanse ♀	194	127
Totaal	973	778

Zoals te zien in tabel 1 in werden de objectieven in verband met het aantal effectief gerealiseerde interviews ruimschoots behaald. Slechts twee groepen lijken ondervertegenwoordigd: Marokkaanse mannen in Antwerpen (118 in plaats van 150) en Turkse vrouwen in Brussel (89 in plaats van 125).

De *algemene responsgraad* in Antwerpen is 58%. Dit wil zeggen dat 58% van de bezoeken aan adressen die binnen het steekproefkader zaten, resulteerden in een interview. 21% van de personen weigerden en 18% kon niet bereikt worden. Als we deze laatste categorie ("niet bereikt") buiten beschouwing laten, evenals de personen die niet konden worden geïnterviewd wegens ziekte, komen we tot een *medewerkingsgraad* van 71%. Voor Brussel kunnen we dergelijke cijfers niet berekenen omdat het berekenen van dergelijke eenduidige cijfers sterk bemoeilijkt wordt door de overstap naar een semi-quota steekproef zoals hierboven beschreven.

Ook andere kwaliteitsindicatoren dan de responscijfers zoals onder andere consistentie, duurtijd van de interviews, item non-respons, enzovoorts werden zorgvuldig gecontroleerd. In het algemeen kunnen we stellen dat de kwaliteitsindicatoren voor Antwerpen wat gunstiger uitvallen dan voor Brussel, maar dat de gegevens voor beide steden van goede kwaliteit zijn en dat deze dus een zeer waardevolle bron van informatie bieden. Het is de voor het eerst sinds de jaren 1990 dat dergelijke uitgebreide gegevens beschikbaar zijn over de tweede generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst en hun autochtone buurtgenoten. In tegenstelling tot de jaren 1990 is het vandaag voor een onderzoek naar de tweede generatie niet meer afdoende om nationaliteit als criterium te gebruiken, maar dient de herkomst via de geboorteplaats van de ouders meegenomen te worden. Het TIES onderzoek is de eerste enquête in België die deze benadering gebruikt.

0.2.4. Weging van de data

Voor beide steden werd nagegaan of de verdeling van respondenten uit de drie groepen (allochtonen van Turkse herkomst, allochtonen van Marokkaanse herkomst en autochtonen) in termen van geslacht, leeftijd en gemeente (Brussel) of district (Antwerpen) overeenkomt met de daadwerkelijke verdeling in de bevolking. Voor Antwerpen konden wij hiervoor beschikken over gegevens uit het bevolkingsregister uit 2007 als referentiebestand. Voor Brussel maakten wij gebruik van de laatste volkstelling uit 2001. Een mogelijk probleem hierbij is dat de populatie in de tussenliggende jaren veranderd kan zijn door verhuisbewegingen van en naar de stad en tussen de gemeenten in de stad. Het is echter onmogelijk om na te gaan hoe groot deze veranderingen zijn, omdat geen recentere gegevens beschikbaar zijn.

Door middel van Chi² toetsen werd per groep nagegaan of de verdeling van geslacht, leeftijd (in vier categorieën: 18-20, 21-25, 26-30 en 31-35) en gemeente / district in de steekproef significant afweek van de verdeling in het referentiebestand. Voor de autochtonen werd niet de gehele autochtone bevolking als referentie gebruikt, maar werden de gemiddelde waarden van Turkse en Marokkaanse allochtonen gebruikt. De reden hiervoor is dat de autochtone doelgroep geen toevalssteekproef uit de autochtone bevolking is, maar zo veel mogelijk aan de allochtone bevolking gelijk gesteld is in termen van leeftijd en woonplaats.

Voor de Turkse allochtonen in Antwerpen werden geen significante afwijkingen gevonden. Bij de Marokkanen in deze stad week de verdeling naar geslacht significant af (vanwege de ondervertegenwoordiging van Marokkaanse mannen). Eveneens werd er een verschil in de gecombineerde observatie van geslacht en leeftijd gevonden voor Marokkanen en autochtonen in enkele districten. In de districten Antwerpen en Berchem waren relatief weinig Marokkaanse mannen in de oudste en jongste leeftijdscategorie geïnterviewd. In Brussel was er een significante afwijking van de verdeling naar geslacht in de Turkse doelgroep (ondervertegenwoordiging van vrouwen) en een significant verschillende leeftijdsverdeling onder Marokkanen en autochtonen, waarbij in beide groepen meer 21-25-jarigen waren geïnterviewd. Ook de verdeling van de autochtone steekproef over de gemeenten binnen het hoofdstedelijk gewest week af van de referentiegroep (combinatie van Turkse en Marokkaanse allochtonen); de geïnterviewde autochtonen wonen minder vaak in de gemeenten Brussel, Evere, Jette, Ganshoren, Koekelberg, Sint-Agatha-Berchem en vaker in de gemeenten Sint-Jans-Molenbeek, Anderlecht, Sint-Gillis, Vorst, Ukkel, Elsene en Etterbeek dan de referentiegroep.

Naar aanleiding van deze toetsen werden gewichten toegekend aan respondenten gegroepeerd naar etniciteit, geslacht, leeftijd en gemeente / district. Door het gebruik van deze gewichten tijdens de analyse kunnen de resultaten geïnterpreteerd worden als representatief in termen van geslacht, leeftijd en ruimtelijke spreiding voor de Turkse en Marokkaanse allochtone bevolking in Antwerpen en Brussel. Deze bevolking kan dan worden afgezet tegen een autochtone controlegroep die in leeftijd en woonoord maximaal vergelijkbaar is. Alle resultaten in dit rapport zijn gebaseerd op gewogen data.

0.3. Terminologie

Een aantal gegevens in dit rapport gaan over houdingen en percepties, niet over concreet gedrag of feiten. Bijvoorbeeld het percentage allochtonen op het werk is een subjectieve schatting; en ervaren discriminatie is niet hetzelfde als daadwerkelijke discriminatie. Verder gebruiken we soms de termen “Turken” of “Marokkanen” of de verzamelterm “allochtonen”, terwijl het eigenlijk gaat om personen van Turkse of Marokkaanse herkomst die in België geboren zijn, ongeacht hun nationaliteit. Hoewel we ons er dus van bewust zijn dat deze terminologie niet volledig correct is, gebruikten we deze termen af en toe omwille van stijl- en vlotheidsredenen.

Verder is het belangrijk te beseffen dat wanneer we het in dit rapport over “autochtonen” hebben, we geen representatief beeld van autochtone jongvolwassenen trachten te schetsen. Deze groep in voorliggend onderzoek is echter bedoeld representatief te zijn voor deze autochtone jongvolwassenen die in dezelfde wijken als de Turkse en Marokkaanse tweede generatie wonen.

0.4 Opmaak van de tabellen

We presenteren gegevens van het Antwerpse en het Brusselse luik van de enquête in aparte tabellen, waarbij de toevoeging "A" aangeeft dat het om data uit Antwerpen gaat, terwijl tabellen gemarkeerd met een "B" data uit Brussel laten zien. Alle resultaten zijn opgesplitst naar etniciteit en geslacht. De meeste tabellen laten percentages zien per etnische groep en geslacht. Voor een aantal tabellen, met name waar uitkomsten op de arbeidsmarkt worden uitgesplitst naar onderwijsniveaus, wordt van de standaard opmaak van de tabellen afgeweken; in deze gevallen wordt in een noot toegelicht waarvoor de weergegeven celwaarden staan. In enkele tabellen komen schaarse cellen voor. Als vuistregel worden celwaarden gebaseerd op $n < 15$ observaties niet geïnterpreteerd wegens te onbetrouwbaar.

1. Onderwijs

In dit rapport zullen wij ons voornamelijk richten op de kansen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie op de Antwerpse en Brusselse arbeidsmarkt. Omdat arbeidsmarktuitkomsten echter sterk afhankelijk zijn van het genoten onderwijs, beginnen wij met een uiteenzetting van overeenkomsten en verschillen in schoolloopbanen tussen groepen van Belgische, Turkse en Marokkaanse herkomst. Daarbij kijken wij zowel naar de onderwijsuitkomsten (behaalde diploma's) als ook naar het verloop van het onderwijsproces (instroom, doorstroom en uitstroom).

In Antwerpen hadden van de 973 respondenten op het moment van de enquête 82% hun opleiding al afgerond, terwijl 18% nog een voltijds opleiding volgden. In Brussel waren 33% van de 778 ondervraagden nog bezig met een voltijds opleiding, terwijl 67% deze al hadden afgerond. Als we alleen kijken naar de respondenten met een voltooide opleiding (Tabellen 1.1.), stellen we vast dat in beide steden allochtonen van zowel Turkse als ook Marokkaanse herkomst veel minder vaak hoger onderwijs in welke vorm dan ook hebben gevolgd. Tegelijkertijd is een oververtegenwoordiging van vooral Turkse respondenten in het bijzonder onderwijs te zien (Tabellen 1.2). In Antwerpen zijn vooral Turkse jongens oververtegenwoordigd in het bijzonder onderwijs. In Brussel komen zowel Turkse jongens als meisjes vaker in het bijzonder onderwijs terecht dan autochtone leerlingen.

Uit de Tabellen 1.1 is ook op te maken dat allochtonen relatief vaker zonder secundair diploma het onderwijs verlaten. Tabellen 1.3 laten zien dat, wanneer we enkel naar het voltooien van het middelbaar onderwijs kijken, Turken en Marokkanen veel vaker zonder diploma zijn gestopt, terwijl relatief meer autochtonen het middelbaar onderwijs succesvol hebben afgerond. Het verschil tussen de leerlingen van Turkse herkomst en de autochtonen is daarbij het grootst, terwijl de Marokkaanse leerlingen een tussenpositie innemen. We merken ook op dat in de groep allochtone respondenten er nog meer personen bezig zijn met het volgen van middelbaar onderwijs, ondanks het feit dat de gemiddelde leeftijd van de respondenten in beide steden 26 jaar is (26.3 in Antwerpen, 25.9 in Brussel).

Tabel 1.1.A. Hoogste behaalde diploma (zonder voltijds studenten) in % in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Lager onderwijs	1.6	0.8	2.8	0.7	7.7	1.6	1.4
Eerste graad middelbaar onderwijs	3.1	1.6	7.6	8.6	4.5	7.0	5.5
Tweede graad middelbaar onderwijs	12.4	10.3	28.5	29.3	15.0	16.4	19.0
Derde graad middelbaar onderwijs	36.4	28.6	37.5	38.6	62.4	48.4	42.0
Specialisatie middelbaar onderwijs na 6 ^e jaar	8.5	11.1	12.5	15.7	9.0	13.3	11.8
Hogeschoolonderwijs	25.6	33.3	6.9	5.0	2.3	11.7	13.8
Universitair onderwijs en Doctoraat	12.4	14.3	3.5	1.4	4.5	1.6	6.1
Geen diploma behaald	0.0	0.0	0.7	0.7	1.5	0.0	0.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(129)</i>	<i>(126)</i>	<i>(144)</i>	<i>(140)</i>	<i>(133)</i>	<i>(128)</i>	<i>(800)</i>

Tabel 1.1.B. Hoogste behaalde diploma (zonder voltijds studenten) in % in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Lager onderwijs	2.4	0.0	1.0	3.4	4.7	2.5	2.3
Eerste graad middelbaar onderwijs	8.4	3.5	10.7	4.5	5.9	2.5	6.1
Tweede graad middelbaar onderwijs	8.4	14.1	35.0	30.7	18.8	20.3	21.8
Derde graad middelbaar onderwijs	38.6	18.8	27.2	38.6	36.5	39.2	32.9
Specialisatie middelbaar onderwijs na 6 ^e jaar	7.2	3.5	6.8	9.0	7.1	3.8	6.3
Hogeschoolonderwijs	13.3	30.6	10.7	3.4	17.6	24.1	16.3
Universitair onderwijs en Doctoraat	21.7	25.9	4.9	6.8	7.1	6.3	11.9
Geen diploma behaald	0.0	3.5	3.9	3.4	2.4	1.3	2.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(83)</i>	<i>(85)</i>	<i>(103)</i>	<i>(88)</i>	<i>(85)</i>	<i>(79)</i>	<i>(523)</i>

Tabel 1.2.A. Gewoon en bijzonder lager en middelbaar onderwijs (enkel personen die het middelbaar onderwijs hebben afgerond) in Antwerpen in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Gewoon onderwijs	89.9	85.7	71.9	86.1	85.5	90.4	84.4
Bijzonder onderwijs	10.1	14.3	28.1	13.9	14.5	9.6	15.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(69)</i>	<i>(42)</i>	<i>(110)</i>	<i>(108)</i>	<i>(110)</i>	<i>(94)</i>	<i>(533)</i>

Tabel 1.2.B. Gewoon en bijzonder lager en middelbaar onderwijs (enkel personen die het middelbaar onderwijs hebben afgerond) in Brussel in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Gewoon onderwijs	89.6	96.8	81.6	82.4	94.7	95.1	88.8
Bijzonder onderwijs	10.4	3.2	18.4	17.6	5.3	4.9	11.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(48)</i>	<i>(31)</i>	<i>(76)</i>	<i>(68)</i>	<i>(56)</i>	<i>(51)</i>	<i>(330)</i>

Tabel 1.3.A. Voltooiing middelbaar onderwijs (inclusief voltijds studenten) in Antwerpen in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Voltooid	85.8	83.9	57.8	64.5	69.9	67.1	71.2
Gestopt	10.8	12.1	31.1	29.5	21.2	23.8	21.7
Nog bezig	3.4	4.0	11.2	6.0	8.9	9.1	7.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(148)</i>	<i>(149)</i>	<i>(161)</i>	<i>(166)</i>	<i>(146)</i>	<i>(143)</i>	<i>(913)</i>

Tabel 1.3.B. Voltuoiing middelbaar onderwijs (inclusief voltijds studenten) in Brussel in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Voltooid	71.7	81.9	68.4	53.2	61.4	69.7	68.1
Gestopt	11.6	8.7	22.8	32.4	19.7	12.6	17.5
Nog bezig	16.7	9.4	8.8	14.4	18.9	17.6	14.4
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(138)</i>	<i>(127)</i>	<i>(114)</i>	<i>(111)</i>	<i>(122)</i>	<i>(119)</i>	<i>(731)</i>

Tabellen 1.4 laten zien dat de respondenten die nog bezig zijn met voltijds onderwijs logischerwijs vooral in de jongste leeftijdscategorieën zitten. De gemiddelde leeftijd van degenen die nog voltijds onderwijs volgen ligt echter hoger in Brussel, waar ook grote groepen van de 21 tot 22-jarigen nog bezig zijn met het volgen van een opleiding. Hiervoor zijn twee redenen. Enerzijds volgen meer respondenten in Brussel een opleiding in het hoger onderwijs (hogeschool of universiteit). Anderzijds lopen studenten in Brussel vaker vertraging op tijdens hun studies, zodat zij op een hogere leeftijd het hoger onderwijs afronden dan in Antwerpen. Tabellen 1.5 laten zien dat ruim de helft van de voltijds studenten in beide steden een opleiding in het hoger onderwijs volgt (56.3% van alle respondenten die nog een opleiding volgen in Antwerpen en 53.1% in Brussel). Wederom valt op dat Turkse en Marokkaanse jongeren aanzienlijk minder vaak een opleiding in het hoger onderwijs volgen dan de autochtone respondenten. De allochtone respondenten zijn vaker nog bezig hun middelbare schoolopleiding af te ronden.

Tabel 1.4.A. Leeftijdsverdeling van respondenten die nog steeds voltijds onderwijs volgen in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
19-20	65.4	56.0	64.7	57.5	73.9	56.7	61.8
21-22	19.2	20.0	14.7	17.5	13.0	26.7	18.5
23-24	7.7	4.0	2.9	17.5	4.3	6.7	7.9
25-26	0.0	8.0	5.9	2.5	4.3	3.3	3.9
27-28	3.8	8.0	5.9	2.5	4.3	3.3	4.5
29-30	0.0	0.0	5.9	2.5	0.0	0.0	1.9
30+	3.8	4.0	0.0	0.0	0.0	3.3	1.9
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(26)</i>	<i>(25)</i>	<i>(34)</i>	<i>(40)</i>	<i>(23)</i>	<i>(30)</i>	<i>(178)</i>
Gemiddelde per groep	21.1	21.7	21.1	21.0	20.1	21.0	21.0

Tabel 1.4.B. Leeftijdsverdeling van respondenten die nog steeds voltijds onderwijs volgen in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i> %
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
19-20	48.3	48.9	48.0	52.8	41.3	56.8	49.2
21-22	25.9	28.9	16.0	33.3	34.8	27.3	28.3
23-24	10.3	17.8	32.0	8.3	13.0	11.4	14.2
25-26	8.6	4.4	4.0	5.6	2.2	2.3	4.7
27-28	3.4	0.0	0.0	0.0	4.3	2.3	2.0
29-30	0.0	0.0	0.0	0.0	2.2	0.0	0.4
30+	3.4	0.0	0.0	0.0	2.2	0.0	1.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(58)</i>	<i>(45)</i>	<i>(25)</i>	<i>(36)</i>	<i>(46)</i>	<i>(44)</i>	<i>(254)</i>
Gemiddelde per groep	21.7	21.1	21.4	20.8	21.8	20.9	21.3

Tabel 1.5.A. Voltijds studenten: soort gevolgd onderwijs in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i> %
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Tweede graad middelbaar onderwijs	0.0	0.0	11.8	7.5	18.2	7.4	7.5
Tweede graad bijzonder middelbaar onderwijs	0.0	0.0	8.8	0.0	0.0	0.0	1.7
Derde graad middelbaar onderwijs	12.0	3.8	29.4	12.5	31.8	29.6	19.5
Derde graad bijzonder middelbaar onderwijs	0.0	11.5	5.9	5.0	0.0	7.4	5.2
Specialisatie middelbaar onderwijs na 6 ^e jaar	12.0	11.5	8.8	25.0	9.1	7.4	9.8
Hogeschoolonderwijs in BaMa systeem	44.0	53.8	17.6	27.5	0.0	9	29.3
Hogeschoolonderwijs in oud systeem	0.0	7.7	2.9	2.5	0.0	33.3	2.9
Universitair onderwijs in BaMa systeem	32.0	7.7	8.8	27.5	36.4	7.4	19.5
Universitair onderwijs in oud systeem	0.0	3.8	2.9	2.5	4.5	0.0	2.3
Voortgezet hogeschoolonderwijs / Bachelor-na-Bachelor	0.0	0.0	2.9	2.5	0.0	0.0	1.1
Voortgezet universitair onderwijs / Master-na-Master	0.0	0.0	0.0	2.5	0.0	3.7	1.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(25)</i>	<i>(26)</i>	<i>(34)</i>	<i>(40)</i>	<i>(22)</i>	<i>(27)</i>	<i>(174)</i>

Tabel 1.5.B. Voltijds studenten: soort gevolgd onderwijs in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Eerste graad middelbaar onderwijs	1.7	0.0	8.0	0.0	2.2	0.0	1.6
Tweede graad middelbaar onderwijs	13.6	4.4	8.0	9.1	4.3	6.5	11.8
Tweede graad bijzonder middelbaar onderwijs	0.0	0.0	0.0	0.0	4.3	0.0	0.8
Derde graad middelbaar onderwijs	23.7	20.0	36.0	27.3	47.8	30.4	30.3
Derde graad bijzonder middelbaar onderwijs	1.7	0.0	4.0	3.0	0.0	0.0	1.2
Specialisatie middelbaar onderwijs na 6 ^e jaar	1.7	0.0	4.0	0.0	0.0	2.2	1.2
Hogeschoolonderwijs in BaMa systeem	13.6	24.4	12.0	6.1	21.7	28.3	14.6
Hogeschoolonderwijs in oud systeem	8.5	6.7	4.0	12.1	8.7	10.9	8.7
Universitair onderwijs in BaMa systeem	18.6	15.6	12.0	36.4	6.5	10.9	16.1
Universitair onderwijs in oud systeem	11.9	15.6	4.0	0.0	4.3	4.3	7.5
Voortgezet hogeschoolonderwijs / Bachelor-na-Bachelor	1.7	4.4	0.0	6.1	0.0	4.3	2.8
Voortgezet universitair onderwijs / Master-na-Master	3.4	6.7	8.0	0.0	0.0	0.0	2.8
Doctoraat	0.0	2.2	0.0	0.0	0.0	2.2	0.8
Totaal % (Aantal)	100 (59)	100 (45)	100 (25)	100 (33)	100 (46)	100 (46)	100 (254)

Tabellen 1.6 t/m 1.9 documenteren de onderwijsdeelname van doelgroepen naar leeftijd. Tabel 1.6 laat zien dat zowel respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst als autochtone respondenten gemiddeld 18 tot 19 jaar oud zijn bij het verlaten van het middelbare onderwijs, en dit ongeacht meer frequentere uitschieters boven de 20 jaar bij de allochtone respondenten.

Één van de redenen voor die uitschieters vinden wij terug in Tabel 1.7: in vergelijking met autochtonen zijn de allochtone respondenten vaker blijven zitten op de lagere of de middelbare school. In beide steden is de groep van de autochtone meisjes de enige waarin er minder zittenblijvers zijn dan leerlingen die zonder vertraging het lager en middelbaar onderwijs hebben doorlopen. Daarnaast zien wij grote verschillen tussen etnische groepen, maar niet tussen steden: terwijl van de autochtone mannen 56% (Antwerpen) en 57% (Brussel) één of meerdere keren is blijven zitten in de loop van hun opleiding, is dit 79% (Antwerpen) en 67% (Brussel) van de Turkse mannen en 72% (Antwerpen) en 73% (Brussel) van de Marokkaanse mannen. Bij de vrouwelijke respondenten vinden wij percentages zittenblijvers van 42% (beide steden) voor autochtonen, 67% (beide steden) voor Turkse en 65% (Antwerpen) en 67% (Brussel) voor Marokkaanse meisjes.

Tegelijkertijd verlaten de Turkse en Marokkaanse respondenten op vroegere leeftijd het voltijds onderwijs (zie Tabellen 1.8). Waar autochtone schoolverlaters gemiddeld 21 of 22 jaar oud zijn, zijn Turkse schoolverlaters 19 of 20 jaar oud, Marokkaanse schoolverlaters 20 of 21 jaar oud. Omdat er geen verschil is in de instapleeftijd in het kleuteronderwijs (rondom drie jaar; zie Tabellen 1.9), concluderen we dat allochtonen effectief slechts één of twee jaar minder lang voltijds schoollopen. Daarbij hebben zij echter langer nodig om hetzelfde

onderwijsniveau te bereiken, wat het verschil in behaalde kwalificaties in Tabel 1.1 deels verklaart.

Tabel 1.6.A. Leeftijd bij het beëindigen van het middelbare onderwijs (zonder leerlingen in het middelbaar onderwijs) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
13-14	0.7	0.0	0.6	0.6	0.0	0.0	0.3
15-16	2.7	2.8	7.0	9.5	2.1	2.8	4.6
17-18	56.4	65.3	43.9	45.8	47.6	52.1	51.6
19-20	36.2	29.9	42.7	36.9	42.8	40.1	38.1
21-22	2.7	2.1	5.7	6.0	5.5	4.2	4.4
22+	1.3	0.0	0.0	1.2	2.1	0.7	0.9
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(149)</i>	<i>(144)</i>	<i>(157)</i>	<i>(168)</i>	<i>(145)</i>	<i>(142)</i>	<i>(905)</i>
Gemiddelde per groep	18.4	18.2	18.5	18.5	18.7	18.6	18.5

Tabel 1.6.B. Leeftijd bij het beëindigen van het middelbare onderwijs (zonder leerlingen in het middelbaar onderwijs) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
> 13	0.0	0.0	0.0	1.0	0.0	0.0	0.2
13-14	0.0	0.0	0.0	0.0	1.9	0.0	0.3
5-16	6.1	0.0	6.1	10.6	1.0	0.0	4.0
17-18	57.9	76.5	45.6	54.8	49.0	53.9	56.5
19-20	34.2	20.9	43.9	30.8	35.6	40.2	34.2
21-22	1.8	2.6	3.5	2.9	9.6	5.9	4.3
22+	0.0	0.0	0.9	0.0	2.9	0.0	0.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(114)</i>	<i>(115)</i>	<i>(114)</i>	<i>(104)</i>	<i>(104)</i>	<i>(102)</i>	<i>(653)</i>
Gemiddelde per groep	18.4	18.2	18.5	18.1	18.8	18.6	18.4

Tabel 1.7.A. Zittenblijven op lagere of middelbare school in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Nooit blijven zitten	44.4	58.0	20.8	32.8	28.2	34.8	35.9
Een of meerdere keren blijven zitten	55.6	42.0	79.2	67.2	71.8	65.2	64.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(153)</i>	<i>(150)</i>	<i>(178)</i>	<i>(180)</i>	<i>(156)</i>	<i>(155)</i>	<i>(972)</i>

Tabel 1.7.B. Zittenblijven op lagere of middelbare school in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Nooit blijven zitten	42.6	58.5	32.6	33.1	27.7	33.1	38.0
Een of meerdere keren blijven zitten	57.4	41.5	67.4	66.9	72.5	66.9	62.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(141)</i>	<i>(130)</i>	<i>(129)</i>	<i>(121)</i>	<i>(131)</i>	<i>(127)</i>	<i>(779)</i>

Tabel 1.8.A. Leeftijd waarop men voltijds onderwijs heeft beëindigd (zonder voltijds studenten) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
12	0.0	0.0	0.7	0.0	0.0	0.8	0.3
13-14	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.8
15-16	3.1	1.6	7.0	4.3	2.3	3.9	3.8
17-18	23.4	17.5	35.0	41.7	35.4	36.7	31.9
19-20	27.3	26.2	34.3	33.1	40.0	24.1	31.9
21-22	14.8	22.2	15.4	12.2	10.0	19.5	15.6
23-24	21.1	25.4	5.6	7.9	6.2	7.8	12.1
25+	10.2	7.1	2.1	0.7	6.2	1.6	4.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(128)</i>	<i>(126)</i>	<i>(143)</i>	<i>(139)</i>	<i>(130)</i>	<i>(128)</i>	<i>(794)</i>
Gemiddelde per groep	20.8	20.9	19.2	19.2	19.7	19.5	19.9

Tabel 1.8.B. Leeftijd waarop men voltijds onderwijs heeft beëindigd (zonder voltijds studenten) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
13-14	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.3	0.2
15-16	7.6	0.0	4.9	14.9	1.2	0.0	4.9
17-18	16.5	20.0	35.3	49.4	20.5	29.1	28.9
19-20	31.6	11.8	36.3	17.2	24.1	35.4	26.2
21-22	12.7	32.9	12.7	5.7	33.7	15.2	18.6
23-24	17.7	21.2	7.8	9.2	14.5	12.7	13.6
25+	13.9	14.1	2.9	3.4	6.0	6.3	7.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(79)</i>	<i>(85)</i>	<i>(102)</i>	<i>(87)</i>	<i>(83)</i>	<i>(79)</i>	<i>(515)</i>
Gemiddelde per groep	20.8	21.6	19.5	18.7	20.8	20.2	20.2

Tabel 1.9.A. Leeftijd waarop men voor het eerst naar school ging in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2	15.2	31.5	7.6	33.0	11.9	25.8	20.9
3	76.2	63.8	84.3	63.7	79.5	64.2	72.0
4	6.0	3.4	5.8	1.7	5.3	6.7	4.7
5	2.6	1.3	1.7	0.6	3.3	0.3	2.0
6	0.0	0.0	0.0	0.6	0.0	0.7	0.2
7	0.0	0.0	0.6	0.6	0.0	0.0	0.2
8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(151)</i>	<i>(149)</i>	<i>(172)</i>	<i>(179)</i>	<i>(151)</i>	<i>(151)</i>	<i>(953)</i>
Gemiddelde per groep	3.0	2.7	3.4	3.0	3.1	2.9	3.1

Tabel 1.9.B. Leeftijd waarop men voor het eerst naar school ging in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
1	0.0	0.0	0.0	2.5	0.0	0.8	0.5
2	5.3	22.4	14.3	20.2	17.9	26.8	17.7
3	80.3	70.4	52.9	63.9	60.2	63.4	65.5
4	10.6	5.6	16.0	4.2	14.6	6.5	9.6
5	2.3	0.8	9.2	8.4	4.9	0.8	4.3
6	1.5	0.8	6.7	0.0	2.4	0.8	2.0
7	0.0	0.0	0.8	0.8	0.0	0.0	0.2
8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(132)</i>	<i>(125)</i>	<i>(119)</i>	<i>(119)</i>	<i>(123)</i>	<i>(123)</i>	<i>(741)</i>
Gemiddelde per groep	3.1	2.9	3.4	3.0	3.1	2.9	3.1

Een aanvullende verklaring voor het verschil in uiteindelijke kwalificaties bij intrede op de arbeidsmarkt ligt in de stratificatie naar herkomst van de leerlingpopulaties in onderscheiden onderwijsstromen. De Tabellen 1.10 en 1.11 laten aanzienlijke verschillen tussen de twee steden zien, die wellicht als verschillen tussen het Nederlandstalige en Franstalige onderwijsstelsel geïnterpreteerd kunnen worden. In Antwerpen stellen wij vast dat leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst aan het eind van de lagere school relatief vaker geadviseerd worden om de B-Richting van het middelbaar onderwijs te volgen in plaats van de meer academisch georiënteerde A-Richting. Hoewel een dergelijk verschil tussen de autochtone en allochtone respondenten ook in Brussel te zien is, ontvangt de grote meerderheid van de leerlingen in deze stad geen enkel schooladvies.

Als we kijken naar de verdeling van leerlingen in de tweede graad van het middelbaar onderwijs over de richtingen ASO, TSO/KSO en BSO en het bijzonder onderwijs, zien wij in beide steden een oververtegenwoordiging van allochtonen in het

beroepsonderwijs. Het verschil tussen autochtonen en allochtonen in Antwerpen is echter veel groter dan in Brussel. In Antwerpen zijn de leerlingen van Turkse en Marokkaanse herkomst veel meer dan in Brussel ondervertegenwoordigd in het ASO, waardoor hun toegang tot het hoger onderwijs sterk bemoeilijkt wordt. Dat laatste blijkt ook uit de zeer geringe doorstroom van allochtonen naar het hoger onderwijs in Antwerpen.

Tabel 1.10.A. Schooladvies na het lager onderwijs in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
A Richting	66.0	61.6	42.2	35.6	50.0	40.4	48.7
B Richting	12.0	8.2	24.3	19.5	24.7	28.5	19.7
Bijzonder onderwijs	3.3	2.7	1.2	1.7	1.3	2.0	2.0
Geen advies	18.7	27.4	32.4	43.1	24.0	29.1	29.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(150)</i>	<i>(146)</i>	<i>(173)</i>	<i>(174)</i>	<i>(154)</i>	<i>(151)</i>	<i>(948)</i>

Tabel 1.10.B. Schooladvies na het lager onderwijs in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
A Richting	8.6	19.8	17.3	30.0	16.4	11.2	17.0
B Richting	2.1	0.8	10.2	12.5	5.4	8.8	6.5
Bijzonder onderwijs	0.0	0.8	2.3	0.8	1.6	1.6	1.2
Geen advies	89.3	78.6	70.1	56.7	76.6	78.4	75.3
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(143)</i>	<i>(126)</i>	<i>(127)</i>	<i>(120)</i>	<i>(128)</i>	<i>(125)</i>	<i>(766)</i>

Tabel 1. 11.A. Type middelbaar onderwijs tijdens de tweede graad (inclusief voltijds studenten) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
ASO	47.3	45.6	23.1	20.0	15.6	16.2	27.8
TSO/KSO	31.1	32.7	30.6	24.2	43.5	27.5	31.5
BSO	20.9	15.6	45.0	52.1	40.8	56.3	38.7
Bijzonder onderwijs	0.7	6.1	1.3	3.4	0.0	0.0	2.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(148)</i>	<i>(147)</i>	<i>(160)</i>	<i>(165)</i>	<i>(147)</i>	<i>(142)</i>	<i>(909)</i>

Tabel 1. 11.B. Type middelbaar onderwijs tijdens de tweede graad (inclusief voltijds studenten) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
ASO	60.4	71.7	44.7	50.5	54.5	51.7	56.0
TSO/KSO	23.0	20.5	28.9	13.5	23.1	25.0	22.4
BSO	15.1	7.1	25.4	36.0	22.3	21.7	20.8
Bijzonder onderwijs	1.4	0.8	0.9	0.0	0.0	1.7	0.8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(139)</i>	<i>(127)</i>	<i>(114)</i>	<i>(111)</i>	<i>(121)</i>	<i>(120)</i>	<i>(732)</i>

In Antwerpen kan de beperkte doorstroom van allochtone leerlingen naar het hoger onderwijs, die opnieuw zichtbaar wordt in de Tabellen 1.12, deels verklaard worden door de oververtegenwoordiging van allochtonen in de B-Richting en in het BSO. Daardoor worden allochtone leerlingen minder goed voorbereid op een studie aan een hogeschool of universiteit. Deze verklaring gaat echter in mindere mate op voor Brussel, omdat de stratificatie naar herkomst tussen A- en B-adviezen en tussen algemeen en beroepsonderwijs daar minder sterk is. Zoals we eerder, in de Tabellen 1.3, zagen, is de uitval in het middelbaar onderwijs in Brussel ook niet groter dan in Antwerpen. In Brussel zien we dan ook een grotere, hoewel in vergelijking met autochtone Brusselaars nog steeds ondermaatse, vertegenwoordiging van allochtonen in het hoger onderwijs.

De gegevens uit de Tabellen 1.12 maken nog eens duidelijk dat Turkse en Marokkaanse jongeren in beide steden relatief vaker opteren voor een verdere specialisatie aansluitend op het middelbaar onderwijs na het zesde jaar, en minder vaak een opleiding aan een hogeschool of universiteit. Zoals Tabellen 1.13 laten zien, volgen de respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst bovendien minder vaak een aanvullende opleiding na hun intrede op de arbeidsmarkt. En indien zij deelnemen aan aanvullend onderwijs, gaat het meestal om een bijscholing op hetzelfde onderwijsniveau en zelden om het behalen van een hoger diploma. Nochtans zou het omgekeerde kunnen worden verwacht, in het licht van de relatieve achterstanden van allochtone groepen in het regulier onderwijs.

Tabel 1.12.A. Type vervolgonderwijs na middelbaar onderwijs (enkel personen die na middelbaar onderwijs verder onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Antwerpen in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Specialisatie middelbaar onderwijs na 6 ^e jaar	14.0	10.1	27.8	28.4	27.3	31.5	20.8
Hogeschoolonderwijs	58.1	67.0	53.7	44.8	45.5	51.9	55.3
Universitair onderwijs	28.0	22.9	18.5	26.9	27.3	16.7	23.8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(93)</i>	<i>(109)</i>	<i>(54)</i>	<i>(67)</i>	<i>(55)</i>	<i>(54)</i>	<i>(432)</i>

Tabel 1.12.B. Type vervolgonderwijs na middelbaar onderwijs (enkel personen die na middelbaar onderwijs verder onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Brussel in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Specialisatie middelbaar onderwijs na 6 ^e jaar	10.3	4.1	25.7	16.7	11.3	8.1	10.5
Hogeschoolonderwijs	38.5	54.6	48.6	44.4	60.4	71.0	53.2
Universitair onderwijs	51.3	41.2	25.7	38.9	28.3	21.0	36.3
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(78)</i>	<i>(97)</i>	<i>(35)</i>	<i>(36)</i>	<i>(53)</i>	<i>(62)</i>	<i>(361)</i>

Tabel 1.13.A. Aanvullende opleiding als volwassene in Antwerpen in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Bereiken hoger diploma	12.8	9.7	10.4	10.1	13.4	7.9	10.7
Bijscholing op hetzelfde niveau	42.4	33.9	22.2	20.9	23.9	27.6	28.1
Geen aanvullende opleiding	44.8	56.5	67.4	69.1	62.7	64.6	61.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(125)</i>	<i>(124)</i>	<i>(144)</i>	<i>(139)</i>	<i>(134)</i>	<i>(127)</i>	<i>(793)</i>

Tabel 1.13.B. Aanvullende opleiding als volwassene in Brussel in %

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Bereiken hoger diploma	11.4	7.3	4.0	6.0	10.5	5.3	7.3
Bijscholing op hetzelfde niveau	25.3	26.8	29.0	19.3	27.9	36.8	27.5
Geen aanvullende opleiding	63.3	65.9	67.0	74.7	61.6	57.9	61.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(79)</i>	<i>(82)</i>	<i>(100)</i>	<i>(83)</i>	<i>(86)</i>	<i>(76)</i>	<i>(506)</i>

We zagen in het voorgaande al dat de doorstroom naar hoger onderwijs voor de respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst beperkter is dan voor hun stadsgenoten van Belgische herkomst. Wat het studieverloop betreft, vinden wij in Antwerpen meer onderbrekingen bij allochtone dan bij autochtone meisjes. Vooral bij Marokkaanse meisjes zien we de meeste onderbrekingen van hun studies (zie Tabel 1.14.A). Terwijl ongeveer 15% van de autochtone meisjes en 19% van de Turkse meisjes in Antwerpen op een bepaald moment hun studie onderbreekt, ligt dit percentage veel hoger voor de Marokkaanse meisjes (22.6%). Allochtone jongens in Antwerpen verschillen echter niet systematisch van autochtone jongens. In Brussel zien we dan weer meer onderbrekingen bij allochtone jongens, met de meeste onderbrekingen bij Marokkaanse jongens (25% tegenover 10% bij autochtonen en 14% bij Turken; zie Tabel 1.14.B). Omgekeerd komen bij meisjes in Brussel de meeste onderbrekingen voor aan autochtone kant (23%). Samengevat zijn onderbrekingen van de studies om geld- of gezinsredenen niet langer een typisch allochtoon verschijnsel.

Studieonderbrekingen bieden dan ook geen afdoende verklaring voor de lagere slaagkansen van allochtone studenten in het hoger onderwijs.

Van de autochtone Antwerpenaars die een opleiding in het hoger onderwijs beginnen, stopt 22% van de mannen en 20% van de vrouwen zonder een diploma te behalen. Onder de Turkse studenten zijn dat resp. 32 en 24%, en onder de Marokkaanse 43 en 32% (zie Tabel 1.15.A). In Brussel verlaten allochtone mannen ook vaker het hoger onderwijs zonder een diploma te hebben behaald (zie Tabel 1.15.B): 19% van de Turkse mannen en 22% van de Marokkaanse mannen, maar slechts 15% van de autochtone mannen is gestopt met hun studies. Voor vrouwen zijn de resultaten wederom anders: 16% van de autochtone vrouwen verlaat het hoger onderwijs zonder diploma, tegenover slechts 5% van de Turkse, maar 26% van de Marokkaanse vrouwen. Over groepen heen vinden wij dus geen rechtstreeks verband tussen het onderbreken van de studie en uitval uit het hoger onderwijs. We besluiten dat allochtone studenten, in vergelijking met autochtonen en met uitzondering van Turkse meisjes in Brussel, beduidend vaker uitvallen zonder hun hogere diploma te hebben behaald.

Tabel 1.14.A. Studieonderbreking in hoger onderwijs in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Een of meerdere onderbrekingen	12.8	14.7	15.8	18.6	8.3	22.6	15.3
Geen onderbrekingen	87.2	85.3	84.2	81.4	91.7	77.4	84.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(94)</i>	<i>(109)</i>	<i>(57)</i>	<i>(70)</i>	<i>(56)</i>	<i>(53)</i>	<i>(439)</i>

Tabel 1.14.B. Studieonderbreking in hoger onderwijs in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Een of meerdere onderbrekingen	10.0	22.7	13.9	7.1	25.0	14.3	16.3
Geen onderbrekingen	90.0	87.3	86.1	92.9	75.0	85.7	83.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(80)</i>	<i>(97)</i>	<i>(36)</i>	<i>(42)</i>	<i>(56)</i>	<i>(63)</i>	<i>(374)</i>

Tabel 1.15.A. Voltooiing hoger onderwijs (enkel wie eraan begonnen was) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Voltooid	55.6	63.3	43.9	33.8	34.6	39.6	48.0
Gestopt	22.2	20.2	31.6	23.5	42.3	32.1	26.8
Nog bezig	22.2	17.4	24.6	42.6	23.1	28.3	25.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(90)</i>	<i>(109)</i>	<i>(57)</i>	<i>(68)</i>	<i>(52)</i>	<i>(53)</i>	<i>(429)</i>

Tabel 1.15.B. Voltooiing hoger onderwijs (enkel wie eraan begonnen was) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Voltooid	44.1	51.5	52.8	47.6	44.5	36.1	46.0
Gestopt	15.6	16.5	19.4	4.8	22.2	26.2	17.7
Nog bezig	40.3	32.0	27.8	47.6	33.3	37.7	36.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(77)</i>	<i>(97)</i>	<i>(36)</i>	<i>(42)</i>	<i>(54)</i>	<i>(61)</i>	<i>(367)</i>

Ten slotte kan de studiekeuze voor een bepaalde richting of domein van grote invloed zijn op de latere positie op de arbeidsmarkt. Afgestudeerden van bepaalde richtingen (bijv. bedrijfskunde, onderwijs, geneeskunde) hebben immers meer kansen op de arbeidsmarkt dan anderen (bijv. kunst, sociale wetenschappen). Tabellen 1.16 laten de verdelingen over studiedomeinen zien in het middelbaar beroeps- en technisch onderwijs. We stellen daarbij vooral duidelijke sekseverschillen vast. De richtingen mechanica en elektriciteit, bouw en auto, worden vrijwel uitsluitend door mannen gekozen, terwijl vrouwen meer kiezen voor richtingen als personenzorg en lichaamsverzorging. Zowel jongens als meisjes kiezen vaak handel en kantoor. In beide steden kiezen allochtone jongens vaker dan autochtonen mechanica en elektriciteit; en zijn allochtone jongens en meisjes oververtegenwoordigd in handel en kantoor. De studies over schoolverlaters die de VDAB jaarlijks publiceert, laten een relatief hoge werkloosheidsgraad zien voor schoolverlaters met een diploma van handel en kantoor. Ook studierichtingen als personenverzorging kennen een groter risico op werkloosheid. Kortom, vooral vrouwen lopen op grond van hun studiekeuze in het beroepsonderwijs een groot risico om geen werk te vinden na het verlaten van het onderwijs. Ten slotte valt op dat specifieke studierichtingen het vaak goed doen bij specifieke groepen, zoals bijvoorbeeld lichaamsverzorging bij Turkse meisjes in beide steden, auto bij Turkse jongens en bouw bij Marokkaanse jongens in Antwerpen, en bouw bij Turkse jongens en informatica bij Marokkaanse jongens in Brussel.

Tabel 1.16.A. Studierichting middelbaar en beroepsonderwijs (zonder leerlingen in ASO) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Mechanica en elektriciteit	28.8	0.0	37.6	0.0	47.1	0.0	19.5
Hout	7.6	0.0	5.4	0.9	8.7	0.0	3.8
Bouw	6.1	0.0	4.3	0.0	8.7	0.0	3.2
Land- en tuinbouw	1.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2
Auto	0.0	0.0	10.8	0.0	6.7	0.0	3.2
Handel en kantoor	10.6	22.2	23.6	43.7	14.4	32.7	25.8
Toerisme	6.1	0.0	0.0	1.8	0.0	1.0	1.3
Personenzorg	3.1	38.9	0.0	16.4	0.0	29.7	13.4
Lichaamsverzorging	1.5	7.4	4.3	12.7	0.0	6.9	5.7
Voeding	4.5	9.3	3.2	0.0	1.0	5.0	3.0
Kunst en vormgeving	12.1	3.7	0.0	0.0	1.0	5.0	3.0
Informatica (computers en software)	1.5	3.7	4.3	0.9	4.8	2.0	3.0
Overige	16.7	14.8	7.5	23.6	7.7	17.8	14.8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(66)</i>	<i>(54)</i>	<i>(93)</i>	<i>(110)</i>	<i>(104)</i>	<i>(101)</i>	<i>(528)</i>

Tabel 1.16.B. Studierichting middelbaar en beroepsonderwijs (zonder leerlingen in ASO) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Mechanica en elektriciteit	14.4	0.0	34.7	0.0	26.3	0.0	13.4
Hout	16.3	0.0	2.0	0.0	0.0	0.0	3.1
Bouw	2.0	0.0	10.2	0.0	6	0.0	4.1
Land- en tuinbouw	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3
Auto	2.0	0.0	8.2	0.0	1.8	0.0	2.1
Handel en kantoor	36.7	14.3	14.3	12.5	8.8	28.8	19.2
Toerisme	0.0	3.6	2.0	1.8	3.5	5.8	2.7
Personenzorg	0.0	7.1	0.0	16.1	1.8	11.5	6.2
Lichaamsverzorging	0.0	0.0	0.0	12.5	7.0	1.9	4.1
Voeding	4.1	7.1	2.0	1.8	1.8	0.0	2.4
Kunst en vormgeving	4.1	32.1	6.1	5.4	1.8	5.8	7.2
Informatica (computers en software)	10.2	3.6	2.0	5.4	14.0	3.8	6.9
Overige	8.2	32.1	18.4	44.6	22.8	42.3	28.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(49)</i>	<i>(28)</i>	<i>(49)</i>	<i>(56)</i>	<i>(57)</i>	<i>(52)</i>	<i>(291)</i>

De verdeling over studierichtingen in het hoger onderwijs (Tabellen 1.17) laat andere trends zien dan in het middelbaar onderwijs. Wederom vinden wij duidelijke 'mannenstudies', met name techniek en informatica, en 'vrouwenstudies', zoals gezondheid en farmacie en maatschappelijke dienstverlening. Vrouwen maken ook een groot deel van de studenten uit in de richtingen onderwijs, sociale wetenschappen, en communicatiewetenschap en journalistiek. Vooral bedrijfskunde, administratie en economie blijken veel gekozen studierichtingen voor allochtone studenten te zijn. Studenten uit de richtingen techniek, farmacie en geneeskunde hebben in Vlaanderen een grote kans om werk te vinden na het afronden van hun studie, terwijl de kansen op de arbeidsmarkt slechter zijn voor studenten in de richtingen maatschappelijke dienstverlening, communicatie, taal- en geesteswetenschappen. Opvallend is dat autochtonen populaire richtingen met onzekere arbeidsmarktperspectieven, zoals communicatie, eerder mijden; en dat zij meer dan autochtonen kiezen voor studies zoals bedrijfskunde en techniek, die goede kansen bieden op de arbeidsmarkt. Ten slotte valt vooral op dat allochtone meisjes in het hoger onderwijs, in vergelijking met autochtone meisjes, vaker kiezen voor sterke studierichtingen, zoals geneeskunde of bedrijfskunde.

Tabel 1.17.A. Studierichting hoger onderwijs (enkel personen die ooit hoger onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Algemeen	0.0	0.0	0.0	0.0	11.1	0.0	1.0
Onderwijs (lerarenopleiding + onderwijskunde)	15.0	11.8	0.0	10.7	0.0	23.1	11.0
Kunstonderwijs (beeldende kunst, uitvoerende kunst, vormgeving)	0.0	5.9	0.0	0.0	0.0	0.0	1.0
Taal- en geesteswetenschappen (talen, cultuur, geschiedenis, religie)	10.0	17.6	7.7	7.1	0.0	0.0	8.0
Sociale en gedragwetenschappen	10.0	11.8	0.0	7.1	11.1	15.4	9.0
Journalistiek, communicatiewetenschappen en informatie	0.0	5.9	0.0	14.3	0.0	7.7	6.0
Bedrijfskunde, administratie en economie	20.0	0.0	38.4	17.7	11.1	23.1	18.0
Rechten	0.0	5.9	15.4	10.7	22.2	0.0	8.0
Natuurwetenschappen	0.0	0.0	0.0	3.6	11.1	0.0	2.0
Informatica	10.0	0.0	15.4	0.0	0.0	0.0	4.0
Techniek	0.0	0.0	7.7	3.6	0.0	0.0	2.0
Industrie en Assemblage	10.0	0.0	0.0	3.6	0.0	0.0	3.0
Architectuur en bouwkunde	5.0	17.6	7.7	0.0	22.2	0.0	7.0
Land- en bosbouw	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Gezondheidszorg en farmacie	25.0	5.9	7.7	17.7	11.1	23.1	15.0
Maatschappelijke dienstverlening	0.0	17.6	0.0	3.6	0.0	7.7	5.0
Vervoerswetenschappen en logistiek	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Milieubescherming	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Veiligheid en het leger	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(20)	(17)	(13)	(28)	(9)	(13)	(100)

Tabel 1.17.B. Studierichting hoger onderwijs (enkel personen die ooit hoger onderwijs hebben gevolgd of nog volgen) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Algemeen	20.0	12.5	29.2	29.8	20.0	9.5	18.9
Onderwijs (lerarenopleiding + onderwijskunde)	2.5	8.0	0.0	6.4	5.5	1.6	4.2
Kunstonderwijs (beeldende kunst, uitvoerende kunst, vormgeving)	3.8	12.5	2.1	2.1	0.0	0.0	4.2
Taal- en geesteswetenschappen (talen, cultuur, geschiedenis, religie)	2.5	10.2	6.3	2.1	0.0	3.2	4.5
Sociale en gedragwetenschappen	6.3	6.8	2.1	4.3	5.5	11.1	6.3
Journalistiek, communicatiewetenschappen en informatie	16.3	15.9	6.3	6.4	1.8	4.8	9.7
Bedrijfskunde, administratie en economie	12.5	5.7	16.7	14.9	16.4	25.4	14.4
Rechten	7.5	3.4	4.2	6.4	5.5	3.2	5.0
Natuurwetenschappen	7.5	9.0	4.2	14.9	10.9	3.2	8.1
Informatica	7.5	2.3	6.3	2.1	16.4	1.6	5.8
Techniek	2.5	0.0	16.7	0.0	1.8	3.2	3.4
Industrie en Assemblage	2.5	1.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8
Architectuur en bouwkunde	0.0	4.5	2.1	0.0	3.6	1.6	2.1
Gezondheidszorg en farmacie	3.8	8.0	2.1	4.3	7.3	14.3	6.8
Maatschappelijke dienstverlening	0.0	0.0	0.0	2.1	1.8	6.3	1.6
Persoonlijke dienstverlening	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	11.1	1.8
Vervoerswetenschappen en logistiek	1.3	0.0	0.0	4.3	3.6	0.0	1.3
Milieubescherming	1.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.3
Veiligheid en het leger	2.5	0.0	2.1	0.0	0.0	0.0	0.8
Totaal % (Aantal)	100 (80)	100 (88)	100 (48)	100 (47)	100 (55)	100 (63)	100 (381)

Samenvatting onderwijs

In dit hoofdstuk stelden wij aanzienlijke verschillen vast tussen respondenten van Belgische, Turkse en Marokkaanse herkomst in hun kwalificaties bij intrede op de arbeidsmarkt. We vonden zowel verschillen in het niveau van behaalde eindexamen's, alsook een meer vertraagde en geringere doorstroom naar het hoger onderwijs onder allochtone studenten. Vooral Turkse leerlingen komen vaker terecht in het bijzonder onderwijs. Nochtans zien we dat allochtonen nagenoeg gelijktijdig met autochtone leeftijdsgenoten instappen in het kleuteronderwijs, en dat zij gemiddeld slechts één of twee jaar jonger zijn dan autochtonen bij het verlaten van het onderwijs. Het verschil in opleidingsniveau kan dus niet goed worden verklaard uit ongelijke onderwijsdeelname. Wel hebben allochtonen over de hele lijn lagere slaagkansen in het onderwijs. Zo blijven zij vaker zitten in het lager en middelbaar; en zij stoppen vaker met hun middelbare en hogere studies zonder hun eindexamen te behalen. Vooral in Antwerpen zijn bovendien onderscheiden onderwijsstromen gestratificeerd naar herkomst, waardoor allochtone leerlingen vaker een B-advies krijgen en ook vaker in het beroepsonderwijs (BSO) terechtkomen, en veel minder vaak in het academisch onderwijs (ASO). Deze trend was ook in Brussel aanwezig, maar minder uitgesproken. Ook zagen wij dat zowel allochtone als autochtone meisjes in het middelbaar onderwijs vaker kiezen voor studierichtingen met een groter risico op werkloosheid. Dat was echter niet het geval voor allochtone meisjes en jongens in het hoger onderwijs. Ten slotte maken allochtonen ondanks hun lagere opleidingsniveau minder dan hun autochtone stadgenoten gebruik van aanvullende opleidingen na het beëindigen van het voltijdse onderwijs.

2. Overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk bekijken wij hoe de overgang van het onderwijs naar de arbeidsmarkt verloopt. Daarbij houden wij zoveel mogelijk rekening met de eerder gevonden verschillen in onderwijsuitkomsten. Dit doen wij door arbeidsmarktuitkomsten verder uit te splitsen naar drie breed gedefinieerde niveaus van opleiding: lage opleiding (maximaal tweede graad middelbaar onderwijs), midden (derde graad middelbaar onderwijs en verdere specialisatie in het middelbaar onderwijs) en hoog (onderwijs aan hogeschool of universiteit). Daarbij gaan wij uit van het hoogste behaalde diploma op het moment van de enquête (exclusief voltijds studenten). Zoals wij eerder vaststelden hadden op het moment van de enquête, vooral in Antwerpen, weinig allochtone respondenten een diploma van het hoger onderwijs behaald. De percentages voor hoogopgeleide allochtone respondenten zijn dus gebaseerd op zeer kleine aantallen en daardoor mogelijk onbetrouwbaar.

In Antwerpen hadden van de 973 respondenten in onze enquête op het moment van de ondervraging 605 betaald werk, terwijl 368 niet werkten. Tabel 2.1.A laat zien dat het grootse deel van de werkende respondenten een betaalde baan als werknemer heeft. Mannen van Turkse herkomst werken het vaakst als zelfstandige in een eigen bedrijf. De niet werkenden zijn voor een groot deel voltijds studenten of werklozen. Het valt op dat alleen vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst zich hebben teruggetrokken uit de arbeidsmarkt, door niet op zoek te gaan naar werk bij werkloosheid, of door te zorgen voor het huishouden, het gezin of de kinderen.

In Brussel stellen we vast dat een grotere groep van de respondenten geen betaald werk heeft. Van de 774 personen die antwoord gaven op de vraag naar hun huidige hoofdactiviteit zijn slechts 353 aan het werk. Wederom werken de Turkse mannen het vaakst als zelfstandige, maar ook een aanzienlijke groep Marokkaanse mannen werkt in een eigen bedrijf. Een grote groep van 421 respondenten werkt niet, waarvan iets meer dan de helft een voltijdse opleiding volgt. Turkse respondenten zitten minder vaak in het onderwijs, maar kennen een hogere werkloosheid. Omgekeerd zitten Marokkaanse Brusselaars langer in voltijds onderwijs, wat hun geringe kans op werk enigszins aan het oog onttrekt. Daarnaast is een aanzienlijke groep Turkse vrouwen huisvrouw en zijn zij niet beschikbaar op de arbeidsmarkt. In tegenstelling tot de bevindingen in Antwerpen is dit in Brussel niet het geval voor Marokkaanse vrouwen.

De Tabellen 2.1.1 laten een duidelijke samenhang zien tussen opleidingsniveau en betaald werk: hoe hoger de opleiding, hoe groter de kans dat respondenten werken. Deze samenhang is in Antwerpen duidelijker dan in Brussel, waar de meest hoogopgeleide respondenten minder vaak betaald werk hebben dan Antwerpenaren met een vergelijkbare opleiding. Onder de laagopgeleide personen zien we de grootste verschillen naar sekse en herkomst in de kans op betaald werk. Zo zijn vooral laagopgeleide Turkse vrouwen minder vaak aan het werk dan andere laagopgeleide vrouwen.

Onder de hogeropgeleiden zijn alleen de Turken in Brussel toch nog beduidend minder vaak aan het werk dan hoogopgeleide autochtonen. We besluiten dat een hoge opleiding niet alle groepen even goed beschermt tegen werkloosheid. Met name in Brussel, waar de algemene werkloosheidsgraad hoger ligt, profiteert de Turkse tweede generatie minder van een diploma van het hoger onderwijs in termen van toegang tot betaald werk.

Tabel 2.1.A. Deelname aan de arbeidsmarkt in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werkzaam in één of meer jobs	63.0	65.1	54.5	35.0	67.3	47.1	54.7
Zelfstandig ondernemer	3.9	4.0	12.9	3.9	3.8	0.0	4.9
Combinatie studie en één of meer jobs	5.2	1.3	1.1	1.1	0.0	0.6	1.5
Betaalde stage	0.0	0.0	0.6	1.1	0.0	0.6	0.4
Voltijds student zonder baan	15.6	16.1	17.4	20.6	14.1	17.4	17.0
Werkloos en op zoek naar werk	9.1	7.4	10.1	14.4	12.8	13.5	11.3
Werkloos en niet op zoek naar werk	1.3	0.7	0.6	7.2	0.6	6.5	2.9
Zorgt voor kinderen, het gezin, het huishouden	0.0	2.0	0.0	11.1	0.0	12.3	4.3
Onbetaalde stage	0.6	3.4	0.0	1.1	0.0	0.6	0.9
Ziek of arbeidsongeschikt	1.3	0.0	2.8	4.4	1.3	1.3	2.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(154)	(149)	(178)	(180)	(156)	(155)	(972)

Tabel 2.1.B. Deelname aan de arbeidsmarkt in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werkzaam in één of meer jobs	42.6	42.6	37.2	30.0	37.4	33.1	37.3
Zelfstandig ondernemer	2.1	0.0	16.3	0.8	7.6	4.0	5.2
Combinatie studie en één of meer jobs	3.5	1.6	0.8	3.3	0.8	2.4	2.1
Betaalde stage	2.1	0.0	0.8	2.5	0.8	0.0	1.0
Voltijds student zonder baan	38.3	32.6	15.5	24.2	32.8	36.3	30.1
Werkloos en op zoek naar werk	8.5	17.1	24.8	21.7	16.7	12.1	16.7
Werkloos en niet op zoek naar werk	1.4	1.6	2.3	2.5	0.8	1.6	1.7
Zorgt voor kinderen, het gezin, het huishouden	0.0	3.1	0.0	12.5	0.0	5.6	3.4
Onbetaald werk in familiebedrijf	0.0	0.0	0.0	0.8	1.5	0.8	0.5
Onbetaalde stage	0.7	0.0	1.6	0.0	0.8	0.0	0.5
Ziek of arbeidsongeschikt	0.7	1.6	0.8	1.7	0.8	4.0	1.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(141)	(129)	(129)	(120)	(131)	(124)	(774)

Tabel 2.1.1.A. Percentage werkenden naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	68.2	50.0	71.9	41.8	70.0	53.1
Midden	82.8	83.7	88.9	52.6	83.2	55.7
Hoog	95.8	93.3	93.3	88.9	100.0	82.4

Noot: Cellen tonen het percentage werkende respondenten (als werknemer, zelfstandige of stagiair), de referentiegroep van niet-werkenden zijn studenten, werklozen, huishouders, arbeidsongeschikten en dienstplichtigen. Respondenten die op het moment van de enquête het voltijds onderwijs nog niet hadden verlaten zijn niet opgenomen in bovenstaande tabel, logischerwijs is het aandeel werkenden in deze groep erg klein (tussen de 0 en 12%). Daardoor is het gewogen gemiddelde van de respondenten in deze tabel niet gelijk aan het percentage werkenden in Tabel 2.1.A.

Tabel 2.1.1.B. Percentage werkenden naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	75.0	33.3	54.7	18.9	46.4	38.1
Midden	86.8	68.4	77.1	61.9	75.7	50.0
Hoog	83.3	75.5	66.7	66.7	81.0	83.3

Noot: Cellen tonen het percentage werkende respondenten (als werknemer, zelfstandige of stagiair), de referentiegroep van niet-werkenden zijn studenten, werklozen, huishouders, arbeidsongeschikten en dienstplichtigen. Respondenten die op het moment van de enquête het voltijds onderwijs nog niet hadden verlaten zijn niet opgenomen in bovenstaande tabel, logischerwijs is het aandeel werkenden in deze groep erg klein (tussen de 5 en 16%). Daardoor is het gewogen gemiddelde van de respondenten in deze tabel niet gelijk aan het percentage werkenden in Tabel 2.1.B.

Als we kijken naar de situatie meteen na het verlaten van het voltijds onderwijs vinden we grote verschillen zowel naar herkomst en geslacht als ook tussen de twee steden (zie Tabellen 2.2). We kijken daarbij naar twee indicatoren: het hebben van één of meer jobs en werkloosheid. Zelfstandig ondernemerschap laten we in deze vergelijking even buiten beschouwing, omdat dit zowel een indicator voor “succes” kan zijn, maar ook een alternatieve route die men kiest omdat men geen job kan vinden. Met uitzondering van de Turkse mannen is zelfstandig ondernemerschap meteen na het verlaten van het onderwijs bovendien een weinig voorkomend verschijnsel.

Waar in Antwerpen een meerderheid van alle schoolverlaters meteen bij hun intrede op de arbeidsmarkt betaald werk heeft, is dat in Brussel alleen voor autochtone schoolverlaters het geval. In Brussel is de algemene werkloosheidsgraad bij schoolverlaters hoger dan in Antwerpen; en dit is vooral zo voor allochtone schoolverlaters (met uitzondering van Turkse mannen in Brussel). Minder dan de helft van de allochtone respondenten vindt meteen na school één of meer jobs; en de werkloosheid ligt tussen de 27 en 36%, met een uitschieter naar boven voor de Marokkaanse mannen, van wie 48% werkloos is na het verlaten van het onderwijs. In beide steden zien we echter dezelfde kwetsbare groepen terugkomen. Zo hebben zowel de Marokkaanse mannen en vrouwen alsook de Turkse vrouwen minder vaak betaald werk na het verlaten van het onderwijs dan autochtone mannen en vrouwen; en dezelfde groepen zijn tevens oververtegenwoordigd onder de werklozen.

Tabellen 2.2.1 tonen de percentages werklozen na het afronden van het voltijds onderwijs naar opleiding. Opnieuw is er, hoewel niet voor alle groepen, een min of meer een rechtstreeks verband, waarbij een hogere opleiding samengaat met een lager risico op

werkloosheid na het verlaten van de school. Zo vinden Marokkaanse mannen en vrouwen in Brussel meer werk naarmate zij hoger opgeleid zijn; in Antwerpen geldt dit echter alleen voor Marokkaanse vrouwen, maar niet voor Marokkaanse mannen. Zo ook halen hoogopgeleide Turkse vrouwen in Brussel voordeel uit hun hogere studies, maar niet in Antwerpen.

Tabel 2.2.A. Situatie na verlaten van het voltijds onderwijs in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Meteen één of meer jobs	75.0	72.1	74.6	53.7	68.0	63.6	67.9
Zelfstandige	3.9	0.8	2.9	1.6	3.9	0.0	2.3
Betaalde stage	1.6	2.5	0.7	4.1	1.6	0.0	2.0
Onbetaalde stage of vrijwilligerswerk	0.8	2.5	0.7	0.0	0.8	2.7	1.2
Werkloos en zoekt werk	14.8	17.2	19.6	30.9	23.4	24.5	21.6
Werkloos en zoekt geen werk	3.1	2.5	0.8	4.1	2.3	65.5	2.9
Zorg voor gezin, kinderen of het huishouden	0.0	2.5	0.0	5.7	0.0	2.7	1.8
Onbetaald werk in familiebedrijf	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.9	0.3
Ziek of arbeidsongeschikt	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Gemeenschaps- of legerdienst	0.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(128)	(122)	(140)	(123)	(128)	(110)	(751)

Tabel 2.2.B. Situatie na verlaten van het voltijds onderwijs in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Meteen één of meer jobs	54.3	70.4	45.9	42.5	38.3	43.5	48.9
Zelfstandige	0.0	0.0	9.2	0.0	3.7	8.1	3.6
Betaalde stage	2.5	2.8	7.1	5.5	7.4	4.8	5.2
Onbetaalde stage of vrijwilligerswerk	1.2	2.8	3.1	1.4	0.0	3.2	1.9
Werkloos en zoekt werk	37.0	21.1	30.6	35.6	48.1	27.4	33.7
Werkloos en zoekt geen werk	3.7	2.8	3.1	5.5	1.2	6.5	3.6
Zorg voor gezin, kinderen of het huishouden	0.0	0.0	0.0	9.6	0.0	3.2	1.9
Onbetaald werk in familiebedrijf	0.0	0.0	1.0	0.0	1.2	1.6	0.6
Ziek of arbeidsongeschikt	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6	0.4
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(81)	(71)	(98)	(73)	(81)	(62)	(466)

Tabel 2.2.1.A. Percentage werklozen na verlaten van het voltijds onderwijs naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	18.2	25.0	21.1	25.5	31.0	21.9
Midden	20.7	18.4	16.7	27.6	18.3	21.5
Hoog	8.3	13.6	20.0	33.3	33.3	11.8

Noot: Cellen tonen het percentage van respondenten die werkloos waren en zochten naar werk meteen na het verlaten van het voltijds onderwijs, de referentiegroep bestaat uit alle andere personen (exclusief voltijds studenten).

Tabel 2.2.1.B. Percentage werklozen na verlaten van het voltijds onderwijs naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	46.7	16.7	25.0	32.4	37.0	4.8
Midden	37.8	5.6	30.6	34.1	54.1	29.4
Hoog	30.0	22.4	40.0	0.0	40.0	21.7

Noot: Cellen tonen het percentage van respondenten die werkloos waren en zochten naar werk meteen na het verlaten van het voltijds onderwijs, de referentiegroep bestaat uit alle andere personen (exclusief voltijds studenten).

Zoals de Tabellen 2.3 laten zien, verschilt de duur van de werkloosheid na het voltooiën vooral tussen de twee steden, met meer langdurige werkloosheid in Brussel, en in mindere mate ook tussen groepen naar sekse en herkomst. Van de respondenten die niet meteen na het afronden van hun opleiding betaald werk hebben gevonden, lukt dit voor het grootste deel wel binnen één jaar na het eind van hun studies. Toch zijn in Antwerpen één derde of meer, en in Brussel een kleine helft of meer van alle werkloze schoolverlaters een jaar of langer op zoek naar werk. In beide steden hebben Turkse vrouwen veel vaker te maken met een langere duur van de werkloosheid: van hen is 40 tot 50% een jaar of langer werkloos na het verlaten van het onderwijs. Tegelijk zijn allochtone mannen in beide steden opvallend minder vaak langdurig werkloos dan autochtone mannen na het verlaten van het onderwijs. Mogelijk accepteren zij sneller een eerste betaalde baan op een lager niveau dan autochtonen.

In de Tabellen 2.3.1 hebben wij het risico van langdurige werkloosheid, hier gedefinieerd als werkloosheid van langer dan 12 maanden, na het verlaten van het voltijds onderwijs opgesplitst naar opleiding. Deze opsplitsing laat grote verschillen tussen de twee steden zien. In Antwerpen is er zeer weinig langdurige werkloosheid onder hoog opgeleide respondenten, ongeacht etniciteit en sekse. Alleen enkele autochtone en Marokkaanse vrouwen zijn ondanks een diploma van het hoger onderwijs langer dan een jaar op zoek naar een eerste job. Vooral laag opgeleide Marokkanen en Turkse vrouwen kampen in Antwerpen met langdurige werkloosheid. In Brussel is dit echter een veel meer voorkomend verschijnsel en in deze stad biedt een hoge opleiding veel minder bescherming tegen langdurige werkloosheid. Dit geldt echter voor alle etnische groepen in dezelfde mate en voor mannen meer dan voor vrouwen. Onder de laag opgeleide inwoners van het hoofdstedelijk gewest komen vooral de Turkse vrouwen en Marokkaanse mannen in aanraking met langdurige werkloosheid na het verlaten van het onderwijs.

Tabel 2.3.A. Duur werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs (enkel personen die werkloos waren, zonder voltijds studenten) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i> %
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Minder dan 3 maanden	24.2	33.3	21.6	17.5	31.0	30.8	25.8
3-5 maanden	9.1	30.1	27.0	19.3	16.7	15.4	19.7
6-11 maanden	24.2	2.8	16.2	19.3	16.7	23.1	17.2
12-17 maanden	21.1	16.7	18.9	12.3	2.4	10.3	13.1
18-35 maanden	6.1	8.3	8.1	10.5	11.9	5.1	8.6
36 maanden of langer	15.2	8.3	8.1	21.1	21.4	15.4	15.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(33)</i>	<i>(36)</i>	<i>(37)</i>	<i>(57)</i>	<i>(42)</i>	<i>(39)</i>	<i>(244)</i>
Gemiddelde per groep	18.1	13.8	11.1	21.0	9.7	13.9	15.0

Tabel 2.3.B. Duur werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs (enkel personen die werkloos waren, zonder voltijds studenten) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i> %
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Minder dan 3 maanden	0.0	23.5	18.0	28.2	11.8	37.9	18.6
3-5 maanden	57.1	5.9	10.0	2.6	15.7	6.9	16.7
6-11 maanden	17.1	23.5	22.0	17.9	23.5	10.3	19.5
12-17 maanden	5.7	11.8	6.0	17.9	9.8	20.7	11.3
18-35 maanden	5.7	17.6	30.0	5.1	23.5	3.4	15.8
36 maanden of langer	14.3	17.6	14.0	28.2	15.7	20.7	18.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(35)</i>	<i>(17)</i>	<i>(50)</i>	<i>(39)</i>	<i>(51)</i>	<i>(29)</i>	<i>(221)</i>
Gemiddelde per groep	40.1	31.2	17.2	29.5	17.8	24.2	25.1

Tabel 2.3.1.A. Langdurige werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs in maanden naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	9.1	6.3	7.0	23.6	30.0	12.5
Midden	10.3	6.1	8.3	7.9	4.3	3.8
Hoog	0.0	3.3	0.0	0.0	0.0	5.9

Noot: Cellen tonen het percentage werklozen dat na het verlaten van het voltijds onderwijs meer dan een jaar op zoek waren naar een eerste baan. De referentiecategorie bestaat uit werklozen die maximaal 12 maanden zochten naar een eerste job.

Tabel 2.3.1.B. Langdurige werkloosheid na voltooiën voltijds onderwijs in maanden naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	6.3	5.6	7.5	19.4	21.4	9.5
Midden	2.7	0.0	33.3	21.4	29.7	20.6
Hoog	20.7	14.3	20.0	11.1	23.8	13.0

Noot: Cellen tonen het percentage werklozen dat na het verlaten van het voltijds onderwijs meer dan een jaar op zoek waren naar een eerste baan. De referentiecategorie bestaat uit werklozen die maximaal 12 maanden zochten naar een eerste job.

Het zoekgedrag van de werkloze respondenten vertoont weinig etnische en sekseverschillen, maar verschilt aanzienlijk tussen Antwerpen en Brussel (zie Tabellen 2.4). Terwijl in Antwerpen de publieke arbeidsbemiddelingsbureaus van de VDAB zowel onder de autochtone als ook de allochtone respondenten de meest gebruikte manier van het zoeken naar werk zijn (27% van de werklozen maakt hiervan gebruik), maken in Brussel in verhouding veel minder respondenten gebruik van ACTIRIS, de vroegere BGDA. In deze stad worden spontane sollicitaties en het antwoorden op advertenties vaker gebruikt als strategieën. In beide steden maken de respondenten op zoek naar een baan ook veel gebruik van private bemiddelingsbureaus, zoals interim-kantoren. Merk op dat publieke diensten voor arbeidsbemiddeling in beide steden een ander cliëntèle bedienen. In Brussel vinden vooral Marokkanen en Turkse vrouwen de weg naar publieke diensten; in Antwerpen zijn dat vooral autochtone vrouwen, als ook in mindere mate Marokkaanse vrouwen en Turkse mannen. Anders dan in Brussel gebruiken Turkse vrouwen in Antwerpen vooral internet en Marokkaanse mannen vooral private bemiddeling (interim-bureaus). Deze conclusies moeten echter met de nodige voorzichtigheid benaderd worden, omdat de resultaten slechts op een klein aantal respondenten zijn gebaseerd.

Tabel 2.4.A. Manier van zoeken naar werk (enkel werkzoekenden) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Via advertenties	6.7	6.7	5.3	13.8	16.7	7.7	10.1
Via spontane sollicitaties	6.7	20.0	26.3	17.2	12.5	30.8	19.5
Via een gesubsidieerd tewerkstellingsprogramma, zoals IBO of webplus	0.0	0.0	0.0	3.4	0.0	0.0	0.8
Via een privaat bemiddelingsbureau, zoals een interim-kantoor	13.3	20.0	21.1	13.8	37.5	15.4	20.3
Via een publiek arbeidsbemiddelingsbureau, VDAB	20.0	40.0	31.6	17.2	20.8	34.6	26.6
Via mijn vroegere stageplaats	6.7	0.0	5.3	0.0	0.0	0.0	1.6
Via vrienden of vroegere collega's	20.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.3
Via familierelaties	0.0	0.0	5.3	0.0	8.3	0.0	2.3
Via internet	20.0	13.3	5.3	24.1	4.2	11.5	13.3
Anders	6.7	0.0	0.0	10.3	0.0	0.0	3.2
Totaal % (Aantal)	100 (15)	100 (15)	100 (19)	100 (29)	100 (24)	100 (26)	100 (128)

Tabel 2.4.B. Manier van zoeken naar werk (enkel werkzoekenden) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Via advertenties	16.7	52.0	19.4	8.8	18.8	20.8	21.7
Via spontane sollicitaties	37.5	24.0	27.8	32.4	25.0	29.2	29.1
Via een gesubsidieerd tewerkstellingsprogramma, zoals IBO of webplus	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Via een privaat bemiddelingsbureau, zoals een interim-kantoor	4.2	4.0	19.4	8.8	12.5	16.7	11.4
Via een publiek arbeidsbemiddelingsbureau, ACTIRIS	16.7	8.0	5.6	35.3	21.9	20.8	18.3
Via mijn vroegere stageplaats	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Via vrienden of vroegere collega's	8.3	0.0	11.1	5.9	6.3	0.0	5.7
Via familierelaties	0.0	0.0	2.8	2.9	0.0	0.0	1.1
Via internet	16.7	12.0	5.6	5.9	12.5	8.3	9.7
Anders	0.0	0.0	8.3	0.0	3.1	4.2	2.9
Totaal % (Aantal)	100 (24)	100 (25)	100 (36)	100 (34)	100 (32)	100 (24)	100 (175)

Samenvatting overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk vergeleken wij de overgang van het voltijds onderwijs naar de arbeidsmarkt tussen de drie etnische groepen en de twee steden. Een groot verschil tussen de twee onderzochte steden bestaat in de hogere algemene werkloosheidsgraad in Brussel. Bovendien biedt een hogere opleiding in Brussel een minder goede bescherming tegen werkloosheid dan in Antwerpen. In beide steden worden echter allochtone schoolverlaters, en met name, Marokkanen en Turkse vrouwen, vaker getroffen door werkloosheid dan autochtonen. Vooral allochtone vrouwen zijn bovendien vaker dan autochtone vrouwen blootgesteld aan langdurige werkloosheid van een jaar of langer. Hoewel een hogere opleiding wel degelijk bescherming biedt tegen werkloosheid, geldt dit niet voor alle kwetsbare groepen in gelijke mate. Zo zien we vooral bij hoogopgeleide Turken in Brussel nog altijd beduidend meer werkloosheid na hun afstuderen in vergelijking met hoogopgeleide autochtonen. De kans op langdurige werkloosheid van meer dan een jaar is bij allochtone vrouwen groter dan bij hun autochtone seksegenoten: bij allochtone mannen is die veeleer kleiner dan bij autochtone mannen.

3. Intrede op de arbeidsmarkt: kenmerken van de eerste baan

In dit hoofdstuk gaan wij nader in op de kenmerken van de eerste banen van respondenten. We zullen nagaan of allochtonen bij hun intrede op de arbeidsmarkt vergelijkbare banen hebben ten opzichte van hun autochtone stadsgenoten. Een veel gebruikte maat van beroepsstatus is de klassenindeling van Erikson, Goldthorpe en Portocarero (EGP). Deze klassenindeling maakt onderscheid op basis van het vereiste kwalificatieniveau van beroepen, evenals de mate van verantwoordelijkheid over andere werknemers. In onze bespreking besteden we vooral aandacht aan hogere beroepen, met name professionals en leidinggevendenden aan de bovenkant van de arbeidsmarkt enerzijds, en ongeschoolde en halfgeschoolde arbeiders aan de onderkant van de arbeidsmarkt anderzijds.

De verdeling van de respondenten over de EGP klassen in de Tabellen 3.1 laat sterke verschillen zien. In Antwerpen beginnen respondenten van Belgische herkomst hun loopbaan vaker dan hun allochtone stadsgenoten in een lagere leidinggevende positie of een professioneel beroep. In Brussel is het verschil tussen autochtonen en Marokkanen in deze hoge beroepsklasse klein, maar Turkse allochtonen hebben minder vaak een baan in deze klasse. Hogere leidinggevende beroepen komen nauwelijks voor onder de startposities op de arbeidsmarkt, en hier zijn wederom vooral de Turkse allochtonen ondervertegenwoordigd.

Tegelijk zijn vooral mannelijke respondenten, en in mindere mate ook vrouwen, van Turkse en Marokkaanse herkomst in Antwerpen oververtegenwoordigd in de laagste beroepsklasse van ongeschoolde en halfgeschoolde handarbeid; in Brussel is dit alleen het geval voor mannen en vrouwen van Turkse herkomst. Meer algemeen is het aanbod aan laaggeschoolde industriële arbeid in Brussel, als 'advanced service economy', meer beperkt dan in Antwerpen, met zijn sterker industrieel verankerde haven economie. In Antwerpen en in Brussel zijn vrouwen relatief vaak werkzaam in routine dienstverlenings- en verkoopberoepen, maar alleen in Antwerpen zijn vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst sterk oververtegenwoordigd in dit soort jobs.

Uiteraard is de beroepsklasse sterk afhankelijk van het opleidingsniveau, omdat hogere beroepen (hogere en lagere leidinggevendenden en professionele beroepen) doorgaans een hoger diploma vereisen. De opsplitsing van de toegang tot hogere beroepen naar opleiding laat dan ook zien dat erg weinig lageropgeleiden een hoger beroep uitoefenen. Van de hoogopgeleiden daarentegen heeft een kwart tot een derde een hoger beroep. Voor hoogopgeleide autochtone mannen in Brussel is dat echter meer dan de helft. Ook de zeer selectieve groep van hoogopgeleide actieve vrouwen van Turkse herkomst scoort goed in beide steden, met een kleine helft in hogere beroepen. Vooral in Brussel zijn hoogopgeleide allochtone mannen echter nog steeds minder vaak werkzaam in hogere beroepen dan de autochtonen; in Antwerpen geldt dit alleen voor hoogopgeleide Turkse mannen in vergelijking met autochtone mannen. De verschillen tussen allochtone en autochtone beroepsklassen zijn dus grotendeels te verklaren vanuit een gemiddeld lager opleidingsniveau van allochtonen.

Tabel 3.1.A. EGP klasse eerste baan (zonder voltijds studenten) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Hogerleidinggevende en professionele beroepen	7.4	5.9	3.1	1.0	6.1	2.1	4.5
Lagere leidinggevende en professionele beroepen	17.2	24.6	0.0	13.0	10.6	14.7	13.1
Routine administratieve beroepen	5.7	8.5	1.6	9.0	1.5	10.5	5.8
Routine dienstverlenings- en verkoopberoepen	9.8	21.2	19.4	35.0	5.3	34.7	17.9
Kleine zelfstandigen met personeel	0.0	0.8	0.8	2.0	0.0	0.0	0.6
Kleine zelfstandigen zonder personeel	3.3	5.1	3.9	4.0	1.5	1.1	3.2
Supervisoren handarbeid	2.5	1.7	3.9	1.0	4.5	1.1	2.6
Geschoolde handarbeid	16.4	6.8	16.5	7.0	11.4	5.3	11.0
Halfgeschoolde en ongeschoolde handarbeid	37.7	25.4	59.8	28.0	59.1	30.5	41.4
Zelfstandige landbouwers en veehouders	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(122)	(118)	(127)	(100)	(132)	(95)	(694)

Tabel 3.1.B. EGP klasse eerste baan (zonder voltijds studenten) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Hogerleidinggevende en professionele beroepen	8.5	13.2	5.6	0.4	2.6	10.9	7.1
Lagere leidinggevende en professionele beroepen	25.5	25.0	9.0	20.0	26.3	21.8	21.1
Routine administratieve beroepen	2.1	13.2	3.4	3.6	1.3	14.5	5.7
Routine dienstverlenings- en verkoopberoepen	18.1	25.0	12.4	23.6	14.5	25.5	19.0
Kleine zelfstandigen met personeel	4.3	0.0	7.9	0.0	2.6	5.5	3.7
Kleine zelfstandigen zonder personeel	0.0	0.0	7.9	0.0	2.6	0.0	2.1
Supervisoren handarbeid	1.1	0.0	5.6	3.6	1.3	0.0	2.1
Geschoolde handarbeid	12.8	5.9	14.6	9.1	19.7	5.5	11.9
Halfgeschoolde en ongeschoolde handarbeid	27.7	17.6	33.7	38.2	28.9	16.4	27.5
Zelfstandige landbouwers en veehouders	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(94)	(68)	(89)	(55)	(76)	(55)	(437)

Tabel 3.1.1.A. Percentage hoogste beroepsklassen eerste baan naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	0.0	0.0	0.0	5.5	10.0	6.3
Midden	5.2	4.1	6.9	3.9	5.3	3.8
Hoog	25.0	28.8	20.0	44.4	30.0	23.5

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten in de twee hoogste beroepsklassen, de hogere en lagere leidinggevenden. De referentiegroep bestaat uit alle lagere beroepsklassen.

Tabel 3.1.1.B. Percentage hoogste beroepsklassen eerste baan naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	6.3	0.0	1.9	2.7	10.7	14.3
Midden	5.3	10.5	0.0	9.8	0.0	8.8
Hoog	58.6	18.4	20.0	33.3	33.3	16.7

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten in de twee hoogste beroepsklassen, de hogere en lagere leidinggevenden. De referentiegroep bestaat uit alle lagere beroepsklassen.

Als we alleen kijken naar het aantal werknemers waarvoor respondenten verantwoordelijkheid hebben, vinden wij haast geen verschillen naar etniciteit, zoals de Tabellen 3.2 duidelijk maken. De overgrote meerderheid van de starters heeft nog geen verantwoordelijkheid over anderen. Vrouwen hebben wel wat minder vaak een superviserende functie dan mannen, opnieuw ongeacht hun herkomst. Wat betreft het type contract dat starters op de arbeidsmarkt wordt aangeboden, stellen we vast dat nog steeds ongeveer één op twee starters begint te werken met (uitzicht op) een vast contract, al is dat minder vaak het geval voor allochtone dan voor autochtone starters (met uitzondering van Turkse mannen in beide steden). In Brussel komen contracten van onbepaalde duur overigens over de hele lijn minder voor onder de starters op de arbeidsmarkt dan in Antwerpen. Tabellen 3.3 tonen de verschillen in het soort contract naar sekse en herkomst in de twee steden.

Tabel 3.2.A. Supervisie andere werknemers eerste baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Geen	79.4	90.8	85.4	88.9	77.1	90.5	84.9
Minder dan 10	15.9	9.2	13.1	10.1	17.6	7.4	12.6
Tussen de 10 en de 50	4.8	0.0	1.5	1.0	5.3	2.1	2.5
Meer dan 50	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0	0.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(126)	(120)	(137)	(99)	(131)	(95)	(708)

Tabel 3.2.B. Supervisie andere werknemers eerste baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Geen	88.9	94.1	79.8	90.1	83.3	81.0	86.1
Minder dan 10	10.0	5.9	19.0	5.5	16.7	13.8	12.2
Tussen de 10 en de 50	1.1	0.0	1.2	3.6	0.0	3.4	1.4
Meer dan 50	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.7	0.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(90)</i>	<i>(68)</i>	<i>(84)</i>	<i>(55)</i>	<i>(78)</i>	<i>(58)</i>	<i>(433)</i>

Tabel 3.3.A. Soort contract eerste baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werknemer met tijde lijk contract	37.5	39.3	39.4	48.4	53.5	46.2	43.9
Werknemer met vast contract	60.0	56.3	53.8	49.5	43.3	52.7	52.6
Stagiair(e)	1.7	1.8	3.0	1.1	2.3	1.1	1.9
Zelfstandige	0.8	2.7	3.8	1.1	0.8	0.0	1.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(120)</i>	<i>(112)</i>	<i>(132)</i>	<i>(91)</i>	<i>(127)</i>	<i>(93)</i>	<i>(675)</i>

Tabel 3.3.B. Soort contract eerste baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werknemer met tijde lijk contract	39.8	36.8	26.7	40.0	54.2	42.1	39.8
Werknemer met vast contract	48.9	57.4	53.7	47.3	41.7	50.9	50.1
Stagiair(e)	10.2	5.9	12.0	12.7	2.8	3.5	8.0
Zelfstandige	1.1	0.0	6.7	0.0	1.4	3.5	2.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(88)</i>	<i>(68)</i>	<i>(75)</i>	<i>(55)</i>	<i>(72)</i>	<i>(57)</i>	<i>(415)</i>

Wat betreft de organisaties waarin respondenten werken, stellen wij vast dat het voor alle groepen grotendeels gaat om privé-bedrijven (zie Tabellen 3.4). In Antwerpen zien wij dat autochtonen vaker werkzaam zijn in de publieke sector dan allochtonen en vrouwen vaker dan mannen. Geen enkele respondent van Turkse of Marokkaanse herkomst in deze stad werkt voor een non-gouvernementele of non-profitorganisatie, terwijl dat voor enkele autochtone respondenten wel het geval is. In Brussel zijn er veel minder etnische verschillen in de tewerkstelling in de publieke sector. Allochtone en autochtone respondenten werken in deze stad ook even veel voor non-profit organisaties en ngo's. Deze bevindingen duiden erop dat de grotere publieke en non-profit sector in Brussel minder etnisch gesegregeerd is dan de kleinere sector in Antwerpen die, volgens onze gegevens, naar verhouding een minder diverse populatie van werknemers kent.

Er is over het algemeen weinig etnisch verschil in de grootte van de bedrijven waarvoor de respondenten werken. Tussen de allochtone mannen in de twee onderzochte steden valt wel een verschil op: terwijl in Antwerpen de Turkse en Marokkaanse mannen vaker in de grootste bedrijven werken, zijn zij in Brussel juist in de kleinste bedrijven vaker vertegenwoordigd. Dit verschil kan gezien worden als een afspiegeling van de verschillende structuur van de arbeidsmarkt in beide steden: het meer industriële Antwerpen met de haven en andere grote bedrijven en het meer postindustriële Brussel met een, vaak kleinschaliger, dienstensector.

Tabel 3.4.A. Type organisatie eerste baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Privé-bedrijf	86.0	70.6	93.7	83.0	96.9	83.9	86.3
Overheidsinstelling of ambtenarij	11.6	22.9	6.3	17.0	3.1	16.1	12.2
Niet-gouvernementele of non-profitorganisatie	2.5	6.4	0.0	0.0	0.0	0.0	1.5
Totaal % (Aantal)	100 (121)	100 (109)	100 (127)	100 (94)	100 (128)	100 (93)	100 (672)

Tabel 3.4.B. Type organisatie eerste baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Privé-bedrijf	84.1	75.4	83.3	75.9	78.1	76.4	79.3
Overheidsinstelling of ambtenarij	11.4	20.3	13.9	20.4	19.2	18.2	16.8
Niet-gouvernementele of non-profitorganisatie	4.5	4.3	2.8	3.7	2.7	5.5	3.9
Totaal % (Aantal)	100 (88)	100 (69)	100 (72)	100 (54)	100 (73)	100 (55)	100 (411)

Tabel 3.5.A. Aantal werknemers organisatie eerste baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Minder dan 10	18.0	27.0	17.9	39.4	17.7	18.3	23.7
10-24	18.9	13.9	13.4	18.1	15.4	16.3	15.9
25-50	13.1	21.2	6.0	8.5	7.7	13.0	9.9
51-99	8.2	15.7	13.4	8.5	11.5	16.3	12.2
100-499	20.5	16.5	17.2	19.1	12.3	14.1	16.6
Meer dan 500	21.3	14.8	32.1	6.4	35.4	12.0	21.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(122)</i>	<i>(115)</i>	<i>(134)</i>	<i>(94)</i>	<i>(130)</i>	<i>(92)</i>	<i>(687)</i>

Tabel 3.5.B. Aantal werknemers organisatie eerste baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Minder dan 10	14.4	32.4	48.8	32.1	25.7	44.8	32.3
10-24	27.8	14.7	9.5	28.3	21.6	12.1	19.0
25-50	25.6	14.7	15.5	5.7	9.5	12.1	14.8
51-99	2.2	7.4	2.4	1.9	20.3	15.5	8.0
100-499	18.9	14.7	4.8	20.8	9.5	0.0	11.5
Meer dan 500	11.1	16.2	19.0	11.3	13.5	15.5	14.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(90)</i>	<i>(68)</i>	<i>(84)</i>	<i>(53)</i>	<i>(74)</i>	<i>(58)</i>	<i>(427)</i>

Samenvatting intrede op de arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk zagen wij dat de allochtone respondenten hun loopbaan vaker in minder aantrekkelijke banen beginnen. Zo zijn zij meestal ondervertegenwoordigd in leidinggevende en professionele beroepen en oververtegenwoordigd in ongeschoolde en halfgeschoolde arbeid. Bovendien hebben allochtonen bij hun intrede in de arbeidsmarkt wat minder vaak meteen een contract van onbepaalde duur dan autochtone stadsgenoten. In beide steden kan een groot deel van het verschil in de eerste baan van allochtone en autochtone schoolverlaters, verklaard worden door de gemiddeld lagere kwalificaties van de eersten. Mogelijk nemen vooral allochtone mannen ook sneller een baan van mindere kwaliteit aan dan autochtonen, om langdurige werkloosheid bij de start te vermijden. Verder laten een aantal resultaten de verschillen tussen de twee steden zien voor wat betreft de structuur van hun arbeidsmarkt: in het meer industriële Antwerpen werken vooral allochtone mannen vaker in grote bedrijven en vinden zij werk als ongeschoolde of halfgeschoolde arbeider. In Brussel werken relatief meer personen in de publieke en non-profit sector; en komen allochtonen ook vaker terecht in organisaties die gekenmerkt worden door kleinschaligheid en een hogere scholingsgraad.

4. Huidige positie op de arbeidsmarkt

In dit hoofdstuk gaan wij na of de verschillen tussen etnische groepen en tussen steden die we vonden bij intrede op de arbeidsmarkt, ook voor latere banen blijven bestaan. We beginnen wederom met een kijk op de EGP klasse indeling (zie Tabellen 4.1). In tegenstelling tot de situatie aan het begin van de loopbaan, vinden we nu in alle etnische groepen een aantal respondenten in de hoogste klasse van de hoger leidinggevenden en professionele beroepen. Echter zijn autochtonen daarin nog steeds oververtegenwoordigd in vergelijking met allochtonen. In de op één na hoogste klasse van de lagere leidinggevenden is het verschil tussen autochtonen en allochtonen in het verloop van de loopbaan afgenomen, maar nog steeds aanwezig. In beide steden zien we aan allochtone zijde vooral een inhaalbeweging bij Turkse mannen en vrouwen, in mindere mate bij Marokkaanse vrouwen, en helemaal niet bij Marokkaanse mannen. Deze laatsten zijn als enigen niet vaker werkzaam in hogere beroepen in latere banen dan in hun eerste baan.

Terwijl aan de bovenkant van de klassenindeling in de loop van de arbeidsgeschiedenis de verschillen tussen etnische groepen wat kleiner lijken te worden, blijven de in Antwerpen gevonden verschillen aan de onderkant van de arbeidsmarkt grotendeels bestaan. Ook op latere tijdstippen in de loopbaan zijn werknemers van Turkse en Marokkaanse herkomst vooral in Antwerpen nog steeds sterk oververtegenwoordigd in halfgeschoolde en ongeschoolde arbeid. Nochtans zien we dat de oververtegenwoordiging van Turkse werknemers in de laagste beroepsklassen in beide steden is afgenomen sinds hun eerste baan. Dit is in tegenstelling tot de Marokkaanse werknemers, die opnieuw geen mobiliteit tonen. We zagen eerder al dat de mannen van Turkse herkomst vaker zelfstandige zijn; en dit resultaat wordt in de onderstaande tabellen bevestigd.

Als we wederom kijken naar de samenhang tussen opleidingsniveau en de toegang tot hogere beroepen, zien we dat een hoger percentage van de hoogopgeleiden later in hun loopbaan toch nog toegang tot deze beroepsklasse heeft gevonden. In Antwerpen hebben ongeveer 65% van de hoogopgeleide vrouwen een baan in de hoogste beroepsklassen. Voor hoogopgeleide autochtone mannen ligt dit percentage nog iets hoger, maar hun even hoog opgeleide allochtone seksegenoten hebben minder vaak een leidinggevende functie. Vooral Turkse mannen blijven sterk ondervertegenwoordigd. In Brussel is de toegang tot de hoogste beroepsklassen onder hoogopgeleiden meer beperkt dan in Antwerpen. Autochtone en Turkse vrouwen met hoge opleiding hebben een ongeveer even grote kans om een professioneel of leidinggevend beroep te hebben, maar deze kans is veel lager voor Marokkaanse vrouwen in Brussel. Onder de mannelijke respondenten zien we eenzelfde aflopende vertegenwoordiging van hoogopgeleide autochtonen, Marokkanen en Turken als in Antwerpen. We besluiten dat hoogopgeleide allochtonen minder toegang hebben tot hogere beroepen dan autochtonen, ongeacht hun toegenomen aandeel in deze beroepsklasse sinds de start.

Tabel 4.1.A. EGP klasse huidige baan (enkel personen die momenteel een job hebben) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Hogerleidinggevende en professionele beroepen	13.4	9.0	5.7	3.9	6.3	2.6	7.2
Lagere leidinggevende en professionele beroepen	25.9	34.2	14.6	21.1	6.3	26.3	21.0
Routine administratieve beroepen	2.7	6.3	0.8	7.9	0.9	15.8	4.9
Routine dienstverlenings- en verkoopberoepen	8.9	18.0	6.5	28.9	4.5	22.3	13.5
Kleine zelfstandigen met personeel	2.7	0.9	8.1	1.3	0.9	0.0	2.6
Kleine zelfstandigen zonder personeel	2.7	4.5	9.8	7.9	4.5	0.0	5.1
Supervisors handarbeid	3.6	6.3	4.9	2.6	5.4	1.3	4.3
Geschoolde handarbeid	13.4	0.9	11.4	6.6	11.7	3.9	8.4
Halfgeschoolde en ongeschoolde handarbeid	25.9	19.8	37.4	19.7	59.5	27.6	32.7
Landarbeid	0.9	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.3
Totaal % (Aantal)	100 (112)	100 (111)	100 (123)	100 (76)	100 (111)	100 (76)	100 (609)

Tabel 4.1.B. EGP klasse huidige baan (enkel personen die momenteel een job hebben) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Hogerleidinggevende en professionele beroepen	13.0	22.0	5.7	2.3	4.9	6.5	9.5
Lagere leidinggevende en professionele beroepen	21.7	30.5	20.0	20.9	23.0	21.7	23.0
Routine administratieve beroepen	1.4	8.5	4.3	4.6	3.3	13.0	5.5
Routine dienstverlenings- en verkoopberoepen	27.5	25.4	4.3	37.2	11.5	30.4	21.3
Kleine zelfstandigen met personeel	1.4	0.0	17.1	0.0	1.6	2.2	4.3
Kleine zelfstandigen zonder personeel	2.9	0.0	11.4	2.3	14.6	6.5	6.6
Supervisors handarbeid	4.3	0.0	4.3	4.6	0.0	0.0	2.3
Geschoolde handarbeid	10.1	1.7	12.9	4.6	9.8	2.2	7.5
Halfgeschoolde en ongeschoolde handarbeid	17.4	11.9	18.6	23.3	31.1	17.4	19.8
Landarbeid	0.0	0.0	1.4	0.0	0.0	0.0	0.2
Totaal % (Aantal)	100 (69)	100 (59)	100 (70)	100 (43)	100 (61)	100 (46)	100 (348)

Tabel 4.1.1.A. Percentage hoogste beroepsklassen huidige baan naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	0.0	6.3	7.0	5.5	10.3	9.4
Midden	15.5	16.3	18.1	10.5	4.3	10.1
Hoog	70.8	65.0	40.0	66.7	55.6	64.7

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten in de twee hoogste beroepsklassen, de hogere en lagere leidinggevenden. De referentiegroep bestaat uit alle lagere beroepsklassen.

Tabel 4.1.1.B. Percentage hoogste beroepsklassen huidige baan naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	12.5	0.0	9.4	2.7	3.7	9.5
Midden	7.9	16.7	14.3	7.3	16.2	11.8
Hoog	62.1	51.0	37.5	55.6	47.6	25.0

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten in de twee hoogste beroepsklassen, de hogere en lagere leidinggevenden. De referentiegroep bestaat uit alle lagere beroepsklassen.

Wat de verantwoordelijkheid van respondenten voor andere werknemers binnen het bedrijf betreft, stellen wij in Antwerpen in alle groepen een groei vast ten opzichte van de eerste baan. Ongeacht hun herkomst geldt nog steeds dat vrouwen relatief minder vaak verantwoordelijkheden voor andere werknemers dragen. In beide steden zijn Turkse mannen opvallend vaak verantwoordelijk voor een kleine groep van werknemers.

Tabel 4.2.A. Supervisie andere medewerkers huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Geen	68.8	85.4	70.7	84.2	80.0	93.4	79.2
Minder dan 10	24.1	13.6	25.2	14.5	17.3	5.3	17.6
10 tot 50	5.4	0.9	3.3	1.3	0.9	1.3	2.6
Meer dan 50	1.8	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(112)	(110)	(123)	(76)	(110)	(76)	(607)

Tabel 4.2.B. Supervisie andere medewerkers huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Geen	87.3	87.7	56.9	90.7	85.5	78.7	80.1
Minder dan 10	12.7	12.3	41.7	4.7	11.3	19.1	18.2
10 tot 50	0.0	0.0	1.4	4.7	3.2	2.1	1.7
Meer dan 50	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(71)	(57)	(72)	(43)	(62)	(47)	(352)

Ook op het gebied van werkzekerheid stellen wij een verbetering vast ten opzichte van de eerste baan: in een latere fase van hun loopbaan hebben werknemers uit alle etnische groepen vaker een vast dan een tijdelijk contract (zie Tabellen 4.3). Het verschil tussen autochtonen en allochtonen dat we in dit opzicht vonden voor de eerste baan, bestaat bij latere werkrelaties niet meer. In Antwerpen zien we opnieuw meer vaste contracten dan in Brussel. In beide steden hebben Turkse mannen zelfs vaker een vaste baan dan autochtone en Marokkaanse mannen.

Tabel 4.3.A. Soort contract huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werknemer met tijdelijk contract	19.0	22.0	15.6	18.5	21.2	20.5	19.4
Werknemer met vast contract	81.0	78.0	84.5	81.5	78.8	79.5	80.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(105)	(100)	(99)	(65)	(104)	(73)	(546)

Tabel 4.3.B. Soort contract huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werknemer met tijdelijk contract	23.4	26.3	12.8	38.0	38.0	27.9	24.3
Werknemer met vast contract	76.6	73.7	87.2	62.0	62.0	72.1	75.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(64)	(57)	(47)	(50)	(50)	(43)	(300)

Als we wederom kijken naar de organisaties waarin respondenten op het moment van de enquête werken, vinden wij nog steeds dat het bedrijfsleven daarin de grootste rol speelt (zie Tabellen 4.4). In alle groepen neemt het aantal mensen dat in de publieke sector werkt echter toe, waarbij vrouwen relatief vaker in deze sector werkzaam zijn dan mannen. De oververtegenwoordiging van autochtonen in deze sector bestaat echter voort. Ook het verschil tussen de twee steden blijft bestaan. Nog steeds werken in Antwerpen weinig allochtonen in de publieke sector, of in niet-gouvernementele of non-profit organisaties. Met betrekking tot de grootte van de organisaties waarvoor de respondenten werken is er geen verandering ten opzichte van de situatie meteen na intrede op de arbeidsmarkt, zoals de Tabellen 4.5 laten zien.

Tabel 4.4.A. Type organisatie huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Privébedrijf	76.9	54.8	88.0	73.9	82.9	75.0	75.3
Overheidsinstelling of ambtenarij	21.2	36.5	12.0	26.1	16.2	25.0	22.6
Non-gouvernementele of non-profit organisatie	1.9	8.7	0.0	0.0	1.0	0.0	2.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(104)</i>	<i>(104)</i>	<i>(100)</i>	<i>(69)</i>	<i>(105)</i>	<i>(76)</i>	<i>(558)</i>

Tabel 4.4.B. Type organisatie huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Privébedrijf	77.9	60.3	78.4	62.8	63.5	62.8	68.3
Overheidsinstelling of ambtenarij	19.1	31.0	17.6	34.9	34.6	32.6	27.6
Non-gouvernementele of non-profit organisatie	2.9	8.6	3.9	2.3	1.9	4.7	4.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(68)</i>	<i>(58)</i>	<i>(51)</i>	<i>(43)</i>	<i>(52)</i>	<i>(43)</i>	<i>(315)</i>

Tabel 4.5.A. Aantal medewerkers in organisatie huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Minder dan 10	19.3	21.0	29.2	29.3	13.5	21.3	22.0
10-24	8.3	13.3	4.2	18.7	9.0	10.7	10.1
25-50	11.9	12.4	9.2	13.3	6.3	17.3	11.3
51-99	11.9	14.3	6.7	6.7	14.4	9.3	10.8
100-499	16.5	12.4	11.7	17.3	18.0	18.7	15.5
Meer dan 500	32.1	26.7	39.2	14.7	38.7	22.7	30.4
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(109)</i>	<i>(105)</i>	<i>(120)</i>	<i>(75)</i>	<i>(111)</i>	<i>(75)</i>	<i>(595)</i>

Tabel 4.5.B. Aantal medewerkers in organisatie huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Minder dan 10	23.6	21.4	65.7	44.2	27.4	46.8	38.0
10-24	12.5	17.9	4.3	4.7	16.1	19.1	12.3
25-50	22.2	12.5	8.6	2.3	21.0	6.4	13.1
51-99	4.2	8.9	1.4	2.3	6.5	12.8	5.7
100-499	22.2	14.3	10.0	23.3	14.5	0.0	14.3
Meer dan 500	15.3	25.0	10.0	23.3	14.5	14.9	16.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(72)</i>	<i>(56)</i>	<i>(70)</i>	<i>(43)</i>	<i>(62)</i>	<i>(47)</i>	<i>(350)</i>

Om een beter inzicht te krijgen in de verschillende domeinen waarin de respondenten werkzaam zijn, laten wij in de Tabellen 4.6 de sector van de huidige baan zien. De gegevens bevestigen onze eerdere bevindingen omtrent de oververtegenwoordiging van autochtonen in de Antwerpse publieke sector. Verder vinden wij in deze stad een oververtegenwoordiging van allochtone mannen in de sectoren industrie en, in mindere mate, bouw. Dit verklaart mogelijk waarom Turkse en Marokkaanse mannen relatief vaak werkzaam zijn in de grootste bedrijven en bevestigt nog eens het industriële karakter van de Antwerpse arbeidsmarkt. In Brussel werken veel minder allochtonen in de sector industrie; en werken meer allochtonen in persoonlijke diensten. In Antwerpen, maar niet in Brussel, zijn allochtone vrouwen oververtegenwoordigd in de sector huishouden, die voornamelijk schoonmaakwerk omvat. In beide steden zijn allochtonen ook sterk vertegenwoordigd in de sector handel-reparaties en onderhoud.

Tabel 4.6.A. Sector huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Industrie	10.5	1.9	26.8	1.3	32.7	3.9	14.3
Bouw	8.8	2.8	10.6	0.0	12.7	0.0	6.6
Groot- en detailhandel, onderhoud en reparaties	14.0	11.1	17.9	21.1	12.7	17.1	15.3
Hotels en restaurants	4.4	5.6	8.9	5.3	1.8	2.6	4.9
Vervoer, opslag en communicatie	7.0	3.7	12.2	6.6	8.2	3.9	7.2
Vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	4.3	1.9	0.8	3.9	0.0	2.6	2.1
Financiële instellingen	1.8	33.7	2.4	10.5	2.7	3.9	3.8
Elektriciteit, gas en water	2.6	0.0	0.8	0.0	0.0	1.3	0.8
Onderwijs	6.1	10.2	0.8	2.6	0.9	9.2	4.8
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	12.3	28.7	2.4	14.5	1.8	26.3	13.3
Overige gemeenschapsdiensten, sociaal-culturele organisaties en persoonlijke diensten	2,6	4.6	1.6	6.6	0.9	5.2	3.3
Openbaar bestuur, sociale verzekeringen	7.9	7.4	4.1	3.9	10.9	6.6	6.9
Leger	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Huishouden	0.9	3.7	1.6	11.8	2.7	10.5	4.4
Land- en tuinbouw, jacht en bosbouw	0.0	0.0	0.8	0.0	0.0	0.0	0.1
Visserij	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Mijnen	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Overige	16.7	14.8	8.1	11.8	11.8	6.6	11.9
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(114)</i>	<i>(108)</i>	<i>(123)</i>	<i>(76)</i>	<i>(110)</i>	<i>(76)</i>	<i>(607)</i>

Tabel 4.6.B. Sector huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Industrie	0.0	3.4	4.2	0.0	3.1	0.0	2.0
Bouw	1.4	0.0	6.9	0.0	9.4	0.0	3.4
Groot- en detailhandel, onderhoud en reparaties	27.1	15.5	27.8	22.0	12.5	17.0	20.3
Hotels en restaurants	11.4	10.3	22.2	2.4	18.8	4.3	12.8
Vervoer, opslag en communicatie	5.7	0.0	0.0	4.9	6.3	0.0	2.8
Vastgoed, verhuur en diensten aan bedrijven	0.0	1.7	2.8	2.4	4.7	4.3	2.6
Financiële instellingen	8.6	1.7	4.2	0.0	3.1	0.0	3.4
Elektriciteit, gas en water	8.6	0.0	0.0	2.4	1.6	2.1	2.6
Onderwijs	2.9	19.0	0.0	7.3	10.9	8.5	7.7
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	2.9	12.1	2.8	9.8	6.3	12.8	7.1
Overige gemeenschapsdiensten, sociaal-culturele organisaties en persoonlijke diensten	1.4	17.2	5.6	4.9	3.1	4.3	6.0
Openbaar bestuur, sociale verzekeringen	10.0	1.7	6.9	14.6	6.3	10.6	8.0
Leger	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Huishouden	0.0	0.0	0.0	7.3	3.1	2.1	1.7
Land- en tuinbouw, jacht en bosbouw	0.0	0.0	1.4	0.0	0.0	0.0	0.3
Visserij	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Mijnen	0.0	0.0	1.4	0.0	0.0	0.0	0.3
Overige	20.0	17.2	13.9	22.0	10.9	34.0	18.8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(70)</i>	<i>(58)</i>	<i>(72)</i>	<i>(41)</i>	<i>(64)</i>	<i>(47)</i>	<i>(352)</i>

In de vorige tabellen hebben wij al enkele kenmerken kunnen vergelijken van de banen die respondenten op het moment van de enquête hadden. De volgende gegevens verstrekken een verdergaand inzicht in de kwaliteit van deze banen. De Tabellen 4.7 maken duidelijk dat het grootste deel van de autochtonen erin slaagt een baan te vinden die overeenkomt met hun kwalificaties. Slechts een minderheid heeft een baan onder (of boven) het hoogst behaalde formele opleidingsniveau. De verschillen tussen mannen en vrouwen zijn verwaarloosbaar. In Antwerpen werken allochtonen relatief vaker onder hun opleidingsniveau dan autochtonen. In Brussel werken echter ook autochtonen vaker onder hun opleidingsniveau. Daarom zijn er in Brussel maar weinig verschillen tussen autochtonen en allochtonen in de correspondentie tussen opleidings- en beroepsniveau.

Als we de overeenstemming van de kwalificatie en de huidige baan opsplitsen naar opleiding, dan stellen wij voor alle groepen in alle steden een positief verband vast: hoe hoger de genoten opleiding, hoe groter de kans dat de huidige baan bij dit opleidingsniveau aansluit (zie Tabellen 4.7.1). Dit geldt echter in mindere mate voor hoogopgeleide Turkse mannen in beide steden, voor hoogopgeleide Marokkaanse vrouwen in Antwerpen, en voor hoogopgeleide Turkse vrouwen in Brussel.

Tabel 4.7.A. Overeenstemming van kwalificatie en inhoud huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werk beneden kwalificatieniveau	16.5	13.9	29.8	29.2	31.5	29.3	24.8
Overeenstemming	72.5	75.2	40.5	52.8	54.1	58.7	58.7
Werk boven kwalificatieniveau	11.0	10.9	29.8	18.1	14.4	12.0	16.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(109)	(101)	(121)	(72)	(111)	(75)	(589)

Tabel 4.7.B. Overeenstemming van kwalificatie en inhoud huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Werk beneden kwalificatieniveau	33.3	20.7	20.3	30.0	42.6	27.1	29.1
Overeenstemming	66.7	75.9	68.8	62.5	55.7	60.4	65.3
Werk boven kwalificatieniveau	0.0	3.4	10.9	7.5	1.6	12.5	5.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(66)	(58)	(64)	(40)	(61)	(48)	(337)

Tabel 4.7.1.A. Percentage overeenstemming kwalificatie en inhoud huidige baan naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	36.4	13.3	10.5	16.4	33.3	22.6
Midden	46.6	51.0	33.1	26.3	45.7	32.9
Hoog	89.6	81.4	66.7	88.9	77.8	58.8

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten bij wie overeenkomst bestaat tussen de kwalificatie en de huidige baan. De referentiegroep bestaat uit werknemers die over- of ondergekwalificeerd zijn voor hun huidige baan.

Tabel 4.7.1.B. Percentage overeenstemming kwalificatie en inhoud huidige baan naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	40.0	27.8	36.5	13.5	21.4	19.0
Midden	54.1	55.6	45.7	31.7	37.8	32.4
Hoog	60.0	56.3	37.5	44.4	61.9	60.9

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten bij wie overeenkomst bestaat tussen de kwalificatie en de huidige baan. De referentiegroep bestaat uit werknemers die over- of ondergekwalificeerd zijn voor hun huidige baan.

Als we kijken naar promotiekansen binnen de organisatie van de huidige baan als indicator voor jobkwaliteit, vinden we geen beduidende verschillen naar herkomst of geslacht (zie Tabellen 4.8). In de Turkse groep komt promotie iets vaker voor dan in de andere groepen in beide steden, wat weinig verwonderlijk is gezien hun doorgaans erg lage startpositie. Er zijn geen eenduidige sekseverschillen in promotiekansen over de groepen heen. Wel is er een positieve samenhang tussen opleiding en promotie in de huidige baan, d.w.z. hoger opgeleide respondenten hebben in hun loopbaan al vaker promotie gemaakt dan lager opgeleide personen. Dit geldt echter niet voor hoogopgeleide Turkse mannen in beide steden; blijkbaar worden vooral Turkse werknemers met een gemiddeld opleidingsniveau gepromoveerd.

Tabel 4.8.A. Promotie in huidige baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Heeft promotie gemaakt	31.6	17.2	28.3	29.2	26.7	21.3	25.8
Bleef op hetzelfde niveau	68.4	79.8	70.7	70.8	73.3	76.0	73.1
Ging naar lager niveau	0.0	3.0	1.0	0.0	0.0	2.7	1.1
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(104)	(99)	(99)	(65)	(105)	(75)	(547)

Tabel 4.8.B. Promotie in huidige baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Heeft promotie gemaakt	21.5	24.1	28.6	28.2	14.0	22.0	22.8
Bleef op hetzelfde niveau	78.5	75.9	69.4	71.8	84.0	75.6	76.2
Ging naar lager niveau	0.0	0.0	2.0	0.0	2.0	2.4	0.9
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(65)	(58)	(49)	(39)	(50)	(41)	(302)

Tabel 4.8.1.A. Percentage promotie in huidige baan naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	27.3	6.3	12.3	9.1	10.3	9.4
Midden	22.4	14.3	26.4	11.8	20.2	11.4
Hoog	29.2	15.0	13.3	55.6	33.3	23.5

Noot: Cellen tonen het percentage van respondenten die in hun huidige baan promotie hebben gemaakt. De referentiegroep bestaat uit personen die geen promotie hebben gemaakt dan wel neerwaartse mobiliteit hebben ervaren.

Tabel 4.8.1.B. Percentage promotie in huidige baan naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	31.3	0.0	11.3	5.4	3.7	0.0
Midden	8.1	16.7	22.2	14.6	5.1	11.8
Hoog	20.0	20.4	0.0	33.6	19.0	20.8

Noot: Cellen tonen het percentage van respondenten die in hun huidige baan promotie hebben gemaakt. De referentiegroep bestaat uit personen die geen promotie hebben gemaakt dan wel neerwaartse mobiliteit hebben ervaren.

Bij de vergelijking van de huidige positie op de arbeidsmarkt met de beginpositie na het voltooien van het voltijds onderwijs is het ook interessant om het verdere verloop van de carrière na de eerste baan te reconstrueren. De Tabellen 4.9 en 4.10 maken duidelijk dat werkloosheid na een eerste baan, inclusief langdurige werkloosheid, veelvuldig voorkomt. Allochtone respondenten, zowel mannen als vrouwen in beide steden, hebben (nog) vaker te kampen met relatief langdurige werkloosheid dan autochtonen. Ook onder de autochtone vrouwen in Brussel is langdurige werkloosheid nochtans een veel voorkomend verschijnsel. Waar in de Tabellen 4.9 een vrij grof onderscheid wordt gemaakt tussen een werkloosheidsduur van minder dan één maand of langer, laten de Tabellen 4.10 een meer nauwkeurige uitsplitsing van de duur van de langste werkloosheid na intrede op de arbeidsmarkt zien. Hierin zien we dat autochtonen, in vergelijking met allochtonen, sterker vertegenwoordigd zijn in de kortere werkloosheidsperiodes (1 tot 3 maanden) en minder sterk in de lange periodes vanaf 7 maanden.

Tabel 4.9.A. Werkloosheid na eerste baan (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Niet werkloos na intrede arbeidsmarkt	50.0	45.6	48.8	50.0	40.3	34.1	45.2
Werkloos na eerste baan, maar minder dan 1 maand	13.5	8.8	12.5	2.6	9.7	9.1	10.1
Langer dan 1 maand werkloos na eerste baan	36.5	45.6	38.8	47.4	50.0	56.8	44.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(74)	(57)	(80)	(38)	(72)	(44)	(365)

Tabel 4.9.B. Werkloosheid na eerste baan (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Niet werkloos na intrede arbeidsmarkt	51.4	22.6	41.7	50.0	31.6	37.0	38.4
Werkloos na eerste baan, maar minder dan 1 maand	14.3	12.9	5.6	0.0	15.8	14.8	11.4
Langer dan 1 maand werkloos na eerste baan	34.3	64.5	52.8	50.0	52.6	48.1	50.3
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(35)	(31)	(36)	(18)	(38)	(27)	(185)

Tabel 4.10.A. Langste periode van werkloosheid in maanden (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
1-3	41.4	26.9	35.5	5.6	16.7	22.2	25.7
4-6	13.8	26/9	3.2	33.3	33.3	25.9	22.1
7-12	2.4	20.8	28.7	38.9	44.4	25.9	34.1
13-18	6.9	3.8	9.7	0.0	5.6	3.7	5.4
18+	13.8	10.7	12.9	22.2	0.0	22.2	12.6
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(29)	(26)	(31)	(18)	(36)	(27)	(167)
Gemiddelde per groep	8.6	8.7	10.0	11.1	7.6	10.9	9.3

Tabel 4.10.B. Langste periode van werkloosheid in maanden (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
1-3	25.0	33.3	11.1	11.1	23.8	8.3	20.0
4-6	41.7	22.2	33.3	11.1	14.3	25.0	24.4
7-12	33.3	27.8	44.4	22.2	28.6	33.3	32.2
13-18	0.0	0.0	5.6	33.3	9.5	0.0	6.7
18+	0.0	16.7	5.6	22.2	23.8	33.3	16.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(12)	(18)	(18)	(9)	(21)	(12)	(90)
Gemiddelde per groep	6.3	8.7	8.9	14.6	11.6	14.3	11.9

In het voorafgaande hebben wij al enkele verschillen tussen de startpositie en de huidige positie op de arbeidsmarkt kunnen vaststellen voor de drie groepen in de twee steden. Deze verschillen hebben wij in een reeks mobiliteitstabellen meer gedetailleerd in kaart gebracht.

Deze tabellen tonen patronen van mobiliteit. Zij geven aan, uitgesplitst per groep, hoe de beroepsklasse al of niet verandert tussen de eerste en de huidige baan. Om deze reden zijn enkel personen die gedurende hun loopbaan al een keer veranderd zijn van job opgenomen in de tabellen (met als gevolg schaarse aantallen in cellen, die wegens onbetrouwbaarheid niet worden geïnterpreteerd). Onder de autochtonen in beide steden laten de tabellen een hoge mate van stabiliteit zien. Echter is ook opwaartse mobiliteit van lagere naar hogere beroepsklassen vast te stellen en een geringere mate van neerwaartse mobiliteit. Bij beide groepen allochtonen en in beide steden vinden wij tevens aanzienlijke stabiliteit aan de onderkant van de beroepenladder. Met andere woorden, een groot aandeel van de respondenten die na intrede op de arbeidsmarkt ongeschoolde of laaggeschoolde handarbeid verricht, heeft ook later in de loopbaan een vergelijkbare functie.

Tegelijkertijd laten de mobiliteitstabellen enige opwaartse mobiliteit zien; dit had de vergelijking van de Tabellen 3.1 en 4.1 ook reeds aangeduid. Het is daarbij opvallend dat een aanzienlijk percentage van de werknemers in leidinggevende beroepen op een eerder moment in hun loopbaan in lagere beroepsklassen werkzaam waren. Deze respondenten hebben dus een grote opwaartse sprong gemaakt tussen hun eerste en hun huidige baan. Daar staat tegenover dat onder de allochtonen van zowel Turkse alsook Marokkaanse herkomst in beide steden neerwaartse mobiliteit in grotere mate voorkomt dan onder de autochtonen. Er is dus relatief meer mobiliteit tussen beroepsklassen in de loopbanen van de allochtone respondenten, zowel in opwaartse alsook in neerwaartse richting. De schijnbare immobiliteit van Marokkaanse werknemers in Tabellen 3.1 en 4.1 verbergt blijkbaar zowel opwaartse als neerwaartse overgangen tussen beroepen.

Het is van belang om eraan te herinneren dat de respondenten op het moment van de enquête maximaal 35 jaar oud waren. Daarom is het mogelijk dat op een latere leeftijd alsnog meer stabiliteit in de beroepsklasse ontstaat onder de allochtonen. In dat geval is het een interessante vraag of deze stabiele situatie haar zwaartepunt aan de onderkant of hogerop op de beroepenladder zal vinden; en of daardoor de ongelijkheid met autochtone werknemers zal toenemen of afnemen op latere leeftijd. Hierover kunnen we op basis van onze gegevens en gegeven de jonge leeftijd van onze respondenten geen uitspraken doen.

Tabel 4.12.B. Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: Turken in Brussel

		Huidige of laatste job										
		Leidinggevend en, professionals		Routine hoofdarbeid		Zelfstandigen		Geschoolde arbeiders		Ongeschoolde arbeiders		TOTAAL
		Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Eerste job	Leidinggevend en, professionals	7 44%	6 75%	0 0%	0 0%	1 8%	0 0%	1 20%	0 0%	1 6%	0 0%	16
	Routine hoofdarbeid	1 6%	1 13%	3 75%	5 45%	3 23%	0 0%	1 20%	0 0%	2 13%	0 0%	16
	Zelfstandigen	1 6%	0 0%	0 0%	0 0%	2 15%	0 0%	0 0%	0 0%	2 13%	0 0%	5
	Geschoolde arbeiders	1 6%	0 0%	1 25%	1 9%	1 8%	0 0%	1 20%	2 50%	3 19%	0 0%	10
	Ongeschoolde arbeiders	6 38%	1 13%	0 0%	5 45%	6 46%	0 0%	2 40%	2 50%	8 50%	6 100%	36
	TOTAAL	16 100%	8 100%	4 100%	11 100%	13 100%	0 100%	5 100%	4 100%	16 100%	6 100%	83

Tabel 4.13.A. Mobiliteitstabel eerste naar huidige job: Marokkanen in Antwerpen

		Huidige of laatste job										
		Leidinggevend en, professionals		Routine hoofd arbeid		Zelfstandigen		Geschoolde arbeiders		Ongeschoolde arbeiders		TOTAAL
		Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Eerste job	Leidinggevend en, professionals	6	5	0	4	1	0	3	0	4	0	23
		67%	33%	0%	18%	20%	0%	19%	0%	7%	0%	
	Routine hoofd arbeid	0	6	3	13	0	0	1	0	4	10	37
		0%	40%	50%	59%	0%	0%	6%	0%	7%	43%	
	Zelfstandigen	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
		0%	0%	0%	0%	20%	0%	0%	0%	0%	0%	
	Geschoolde arbeiders	2	1	0	0	3	0	3	0	7	3	19
		22%	7%	0%	0%	60%	0%	19%	0%	13%	13%	
	Ongeschoolde arbeiders	1	3	3	5	0	0	9	4	40	10	75
		11%	20%	50%	23%	0%	0%	56%	100%	73%	43%	
TOTAAL	9	15	6	22	5	0	16	4	55	23	155	
	100%	100%	100%	100%	100%	0%	100%	100%	100%	100%		

In onze enquête vroegen wij respondenten ook om, zonder tussenkomst van de interviewer, zelf op de computer aan te geven in welke categorie hun maandelijks inkomen valt; en hoe zij dit beoordelen ten opzichte van hun maandelijks uitgaven. In de Tabellen 4.12 valt allereerst een sterk verschil naar sekse op, waarbij we vaststellen dat de inkomensverdeling van vrouwen sterker geconcentreerd is aan de lage kant, terwijl mannen vaker een hoger inkomen hebben. Hoewel de inkomensverdeling van Turkse en Marokkaanse mannen grote overeenkomsten vertoont met die van autochtone mannen, verdienen Turkse en Marokkaanse vrouwen minder dan autochtone vrouwen. In Brussel hebben ook de Marokkaanse mannen een beduidend lager inkomen dan de Turkse en autochtone mannen.

De modale inkomenscategorie in onze enquête is de categorie van 1000 tot 1500€ netto inkomen per maand. Op basis hiervan definiëren we inkomens van 2000€ of hoger als hoge inkomens; en we zetten de percentages hoge inkomens vervolgens af tegen het opleidingsniveau (zie Tabellen 4.14.1). Voor de meeste groepen en in beide steden is er een vrij rechtlijnig verband, waarbij de kans om een hoog inkomen te hebben groter wordt naarmate men hoger opgeleid is. Als we enkel naar de hoogopgeleide respondenten kijken, stellen we alleen in Brussel vast dat de etnische verschillen in inkomen onder de hoogopgeleide respondenten altijd ten nadele zijn van de allochtone respondenten. In Antwerpen zien we zelfs een wat groter aandeel van autochtone mannen van Turkse herkomst in de hoogste inkomenscategorie (+ € 2000) in vergelijking met autochtone mannen. Bekijken we echter de meer courant goedbetaalde categorie van € 1.500 tot €1.999 netto per maand dan zien we dat allochtone mannen in Antwerpen het niet langer beter doen dan autochtone mannen.

Tabel 4.14.A. Netto maandinkomen in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Minder dan 550 Euro	2.7	2.9	4.2	4.3	2.8	2.7	3.2
550-999 Euro	2.7	12.6	0.0	23.2	3.8	25.3	9.4
1000-1499 Euro	36.3	51.5	26.9	50.7	42.1	57.3	42.5
1500-1999 Euro	36.3	25.2	35.3	11.6	32.7	13.3	27.6
2000-2499 Euro	15.9	5.8	21.0	4.3	15.0	1.3	11.8
2500-2999 Euro	3.5	1.0	7.6	1.4	2.8	0.0	3.1
3000-3999 Euro	0.9	1.0	2.5	1.4	0.9	0.0	1.2
4000-4999 Euro	0.9	0.0	1.7	0.0	0.0	0.0	0.5
Meer dan 5000 Euro	0.9	0.0	0.8	2.9	0.0	0.0	0.7
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(113)	(103)	(119)	(69)	(107)	(75)	(586)

Tabel 4.14.B. Netto maandinkomen in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Minder dan 550 Euro	5.2	3.8	1.9	20.0	9.6	2.6	6.8
550-999 Euro	12.1	13.5	13.0	15.0	23.1	26.3	16.7
1000-1499 Euro	36.2	38.5	50.0	37.5	34.6	63.2	42.5
1500-1999 Euro	29.3	21.2	20.3	12.5	17.3	5.3	18.7
2000-2499 Euro	6.9	7.7	7.4	12.5	13.5	0.0	8.2
2500-2999 Euro	3.4	9.6	1.9	0.0	1.9	2.6	3.4
3000-3999 Euro	6.9	1.9	0.0	0.0	0.0	0.0	1.7
4000-4999 Euro	0.0	0.0	1.9	2.5	0.0	0.0	0.7
Meer dan 5000 Euro	0.0	3.8	3.7	0.0	0.0	0.0	1.4
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(58)	(52)	(54)	(40)	(52)	(38)	(294)

Tabel 4.14.1.A. Percentage hoog inkomen naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	9.1	12.5	24.6	5.5	10.3	0.0
Midden	17.2	4.1	31.9	9.2	14.7	2.5
Hoog	25.0	10.0	40.0	22.2	70.0	0.0

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten met een netto maandinkomen van € 2000 of hoger. De referentiecategorie bestaat uit alle personen met een lager inkomen.

Tabel 4.14.1.B. Percentage hoog inkomen naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	20.0	0.0	17.0	5.6	17.9	0.0
Midden	23.7	10.5	33.3	14.6	18.9	8.8
Hoog	37.9	42.9	26.7	11.1	23.8	33.3

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten met een netto maandinkomen van € 2000 of hoger. De referentiecategorie bestaat uit alle personen met een lager inkomen.

Als we kijken naar de beoordeling van het huidige inkomen (Tabellen 4.13), stellen wij vast dat de meerderheid kan rondkomen van het verdiende inkomen; of er zelfs comfortabel van kan leven. In Brussel hebben echter veel meer gezinnen (ongeveer één op drie) problemen om rond te komen met hun inkomen dan in Antwerpen. Alle allochtone groepen melden meer problemen om rond te komen met hun inkomen dan autochtonen; ook in Brussel hebben allochtonen nog meer geldzorgen dan autochtonen.

Ook de beoordeling van het maandelijks inkomen hangt samen met opleiding; hoger opgeleide respondenten hebben over het algemeen minder vaak problemen om rond te komen. Dit verband is in Antwerpen echter sterker dan in Brussel. Bovendien is er een groot verschil tussen de twee steden in de categorie van hoogopgeleide respondenten. Vooral in

Brussel geldt dat ook hoogopgeleide allochtonen vaker dan autochtonen problemen hebben om rond te komen met hun inkomen. Dit spoort met de eerdere bevinding dat hoogopgeleide allochtonen in Brussel lagere inkomens opgeven dan autochtonen.

Tabel 4.15.A. Tevredenheid met maandinkomen in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Ik leef een comfortabel leven met het huidige inkomen	39.9	43.2	36.3	28.3	34.5	30.7	35.3
Ik kan rondkomen van het huidige inkomen	41.2	39.9	41.1	39.3	40.5	48.4	41.7
Ik heb soms problemen rond te komen van het huidige inkomen	12.1	11.5	16.1	19.1	18.9	16.3	15.8
Ik heb regelmatig moeite rond te komen van het huidige inkomen	6.1	4.7	4.8	9.8	2.7	2.6	5.2
Ik heb grote problemen met het huidige inkomen	0.7	0.7	1.8	3.5	3.4	2.0	2.3
Totaal % (Aantal)	100 (148)	100 (148)	100 (168)	100 (173)	100 (148)	100 (153)	100 (938)

Tabel 4.15.B. Tevredenheid met maandinkomen in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Ik leef een comfortabel leven met het huidige inkomen	32.3	32.0	18.2	16.7	38.3	26.6	27.5
Ik kan rondkomen van het huidige inkomen	36.1	36.1	36.4	44.7	29.2	26.6	34.9
Ik heb soms problemen rond te komen van het huidige inkomen	19.5	19.7	26.4	20.2	16.7	24.8	21.1
Ik heb regelmatig moeite rond te komen van het huidige inkomen	7.5	7.4	12.4	13.2	9.2	10.1	9.9
Ik heb grote problemen met het huidige inkomen	4.5	4.9	6.6	5.3	6.7	11.9	6.5
Totaal % (Aantal)	100 (133)	100 (122)	100 (121)	100 (114)	100 (120)	100 (109)	100 (719)

Tabel 4.15.1.A. Percentage problemen met inkomen naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	50.0	31.3	38.6	45.5	51.7	31.3
Midden	20.7	24.5	18.1	28.9	18.1	22.8
Hoog	6.3	5.1	0.0	0.0	11.1	5.9

Noot: Cellen tonen het percentage die (regelmatig of grote) problemen hebben om rond te komen van hun maandelijks inkomen.

Tabel 4.15.1.B. Percentage problemen met inkomen naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	43.8	47.1	41.5	43.2	48.1	45.0
Midden	36.8	38.9	45.7	23.8	18.9	50.0
Hoog	24.1	20.8	43.8	22.2	28.6	30.4

Noot: Cellen tonen het percentage respondenten, dat (regelmatig of grote) problemen hebben om rond te komen van hun maandelijks inkomen.

Ten slotte hebben wij onderzocht of er verschillen zijn in de deelname aan vakbondsactiviteiten. In Antwerpen zien we daarbij dat mannen van Turkse en Marokkaanse herkomst relatief vaker deelnemen aan activiteiten van vakbonden dan hun autochtone stadsgenoten. In Brussel is een dergelijk verschil alleen voor de Turkse, maar niet voor de Marokkaanse mannen te vinden. Dit kan te maken hebben met de verschillen in de sectoren en de grootte van de bedrijven waarin allochtone mannen in beide steden werken. Eerder stelden wij vast dat vooral allochtone mannen in Antwerpen vaak in bedrijven met meer dan 500 werknemers werken; en dat zij zijn oververtegenwoordigd in de sector industrie die in Antwerpen sterker aanwezig is dan in Brussel. Vrouwen uit alle etnische groepen en in beide steden zijn veel minder actief in de vakbeweging.

Tabel 4.16.A. Deelname aan activiteiten vakbond in het afgelopen jaar in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Ja	14.4	5.3	22.5	6.7	27.6	3.8	13.5
Nee	85.6	94.7	77.5	93.3	72.4	96.2	86.5
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(153)	(150)	(178)	(180)	(156)	(156)	(973)

Tabel 4.16.B. Deelname aan activiteiten vakbond in het afgelopen jaar in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Ja	5.7	2.3	10.1	6.6	5.3	4.8	5.8
Nee	94.3	97.7	89.9	93.4	94.7	95.2	94.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(141)	(130)	(129)	(121)	(131)	(126)	(778)

Samenvatting huidige baan

Dit hoofdstuk laat zien dat de verschillen tussen autochtonen en allochtonen in beroepsklassen die we aan het begin van de loopbaan vaststelden ook op een later moment in de carrière grotendeels blijven bestaan. In beide steden hebben de respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst minder toegang tot leidinggevende en professionele beroepen; en zijn zij oververtegenwoordigd in halfgeschoolde of ongeschoolde arbeid. Allochtone vrouwen zijn bovendien vaak werkzaam in routine dienstverleningsberoepen.

In tegenstelling tot de situatie direct na intrede in de arbeidsmarkt bestaat er in de huidige baan geen verschil meer wat betreft werkzekerheid: zowel autochtone alsook allochtone respondenten hebben op het moment van de enquête in meerderheid een contract van onbepaalde duur. Ook de kans om promotie te maken verschilt niet naar herkomst, maar deze neemt wel toe naarmate respondenten hoger zijn opgeleid. In Antwerpen, maar niet in Brussel, stelden wij ook een verschil vast met betrekking tot de "match" tussen opleidingsniveau en huidig beroep: allochtone respondenten werkten veel vaker in een baan onder hun kwalificaties dan autochtonen. In Brussel werken niet alleen allochtonen maar ook autochtonen vaker onder hun kwalificaties dan in Antwerpen.

De verdeling van de respondenten over de sectoren laat opnieuw structurele verschillen tussen de twee onderzochte steden zien. Zo bestaat in Antwerpen een grotere industriële sector met grote bedrijven, terwijl de Brusselse arbeidsmarkt sterker door de publieke sector en door een groeiende dienstensector wordt gedomineerd. Daarbij past ook de grotere mate van syndicalisering die we vooral bij de allochtone mannen in Antwerpen vaststelden.

Ten slotte worden de ongelijke arbeidsmarktposities van allochtone en autochtone stadsgenoten ook weerspiegeld in hun inkomen. Vrouwen in het algemeen, en vooral allochtone vrouwen, zijn sterker geconcentreerd aan de lage kant van de inkomensverdeling in beide steden. Vooral in Brussel melden allochtone respondenten ook meer geldzorgen om rond te komen met het gezinsinkomen dan autochtonen; en dit geldt ook voor hoogopgeleide allochtonen.

5. Diversiteit op de werkvloer en ervaren discriminatie

In ons onderzoek waren wij ook geïnteresseerd in de etnische diversiteit in de bedrijven en organisaties waar onze respondenten werkzaam zijn. Zoals de Tabellen 5.1 laten zien, werkt een groot deel van de autochtonen in Antwerpen in bedrijven met weinig allochtone medewerkers. 74% Van de mannen en 66% van de vrouwen van Belgische herkomst in Antwerpen werken in organisaties waarin minder dan een kwart van de medewerkers van niet-Belgische herkomst is. In Brussel werken de respondenten van Belgische herkomst echter vaker in meer diverse bedrijven. Hier zijn slechts 42% van de autochtone mannen en 45% van de autochtone vrouwen werkzaam in een bedrijf met minder dan 25% allochtone werknemers. Onder de Turkse respondenten vinden wij in beide steden een aanzienlijke groep die werkzaam is in bedrijven waarin vrijwel uitsluitend allochtone werknemers zijn tewerkgesteld (17% van zowel de mannen als de vrouwen in Antwerpen, 38% van de mannen, maar slechts 12% van de vrouwen in Brussel). Respondenten van Marokkaanse herkomst zijn in vergelijking met de Turkse groep relatief minder vaak werkzaam bij organisaties met een vrijwel uitsluitend allochtoon personeelsbestand. We stellen dus vast dat autochtonen vaker in bedrijven of organisaties werken met een laag aandeel van allochtonen in het personeelsbestand en dat een aanzienlijke groep van de Turkse respondenten werkt in een omgeving die bijna volledig uit allochtone medewerkers bestaat.

Tabel 5.1.A. Percentage allochtonen in de organisatie waar men werkt (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Bijna geen	41.4	42.1	24.0	32.0	24.5	32.5	32.6
Minder dan 25%	32.4	24.3	20.7	20.0	24.5	26.0	24.8
Ongeveer 25%	16.2	19.6	13.2	9.3	30.1	13.0	17.6
Ongeveer 50%	3.6	10.3	13.2	12.0	10.0	11.7	10.0
Ongeveer 75%	3.6	2.8	8.3	5.3	1.8	9.1	5.0
Meer dan 75%	1.8	0.9	3.3	4.0	0.9	0.0	1.8
Bijna iedereen	0.9	0.0	17.4	17.3	7.3	7.8	8.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(111)	(107)	(121)	(75)	(110)	(77)	(601)

Tabel 5.1.B. Percentage allochtonen in de organisatie waar men werkt (enkel personen die momenteel een betaalde job hebben) in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Bijna geen	14.5	23.6	11.3	14.2	10.0	27.1	16.2
Minder dan 25%	27.5	21.8	15.5	16.7	21.7	25.0	21.4
Ongeveer 25%	21.7	23.6	12.7	11.9	16.7	8.3	16.2
Ongeveer 50%	15.9	10.9	12.7	31.0	16.7	6.3	18.3
Ongeveer 75%	17.4	0.0	7.0	2.4	11.7	4.2	7.8
Meer dan 75%	1.4	0.0	2.8	11.9	5.0	6.3	4.1
Bijna iedereen	1.4	0.0	38.0	11.9	18.3	22.9	15.9
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(69)	(55)	(71)	(42)	(60)	(48)	(345)

Aan de respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst hebben wij ook gevraagd of zij van mening zijn dat hun werkgever zich actief inzet voor diversiteit op de werkvloer en een prettig werkklimaat tussen autochtone en allochtone medewerkers. De overgrote meerderheid van de allochtone respondenten beaamt deze actieve houding van hun eigen werkgevers (zie Tabellen 5.2). Een minderheid van ongeveer 20% van de respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst is niet van mening dat hun werkgever een actief diversiteitsbeleid voert. Hoe belangrijk een dergelijk diversiteitsbeleid van de kant van werkgevers is, blijkt uit de gegevens in de Tabellen 5.3. Een meerderheid van de respondenten is van mening dat personen van Turkse en Marokkaanse herkomst het moeilijker hebben dan personen van Belgische herkomst om een goede baan te vinden, zelfs als zij dezelfde leeftijd en kwalificaties hebben. Deze negatieve inschatting komt in Antwerpen echter meer voor dan in Brussel. Allochtonen in beide steden vinden daarbij vaker dan autochtonen dat zij het “even moeilijk” hebben op de arbeidsmarkt. Dat betekent dat een grote groep ondervraagden de indruk heeft dat Turken en Marokkanen in Antwerpen en Brussel met ongelijke kansen worden geconfronteerd op de arbeidsmarkt en dit is in grotere mate het geval in Antwerpen dan in Brussel.

Tabel 5.2.A. “Denkt u dat uw werkgever inspanningen doet om mensen van verschillende herkomst zich thuis te laten voelen op het werk?” (huidige/ laatste job) Antwerpen

	<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Ja	83.5	84.0	78.7	87.7	83.0
Nee	16.5	16.0	21.3	12.3	17.0
Totaal %	100	100	100	100	100
(Aantal)	(115)	(75)	(108)	(73)	(371)

Tabel 5.2.B. “Denkt u dat uw werkgever inspanningen doet om mensen van verschillende herkomst zich thuis te laten voelen op het werk?” (huidige/ laatste job) Brussel

	<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Ja	81.4	75.7	70.9	75.0	76.2
Nee	18.6	24.3	29.1	25.0	23.8
Totaal %	100	100	100	100	100
(Aantal)	(70)	(37)	(55)	(44)	(206)

Tabel 5.3.A. “Is het volgens u even moeilijk, minder moeilijk of moeilijker voor mensen van Turkse of Marokkaanse herkomst om een goede job te vinden dan voor mensen van Belgische herkomst van dezelfde leeftijd en met dezelfde diploma's?” (Antwerpen)

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Veel minder moeilijk	1.3	1.3	0.6	1.1	0.6	1.3	1.0
Minder moeilijk	4.0	4.6	8.0	3.9	1.9	6.5	4.9
Even moeilijk	28.0	21.6	36.4	35.4	26.5	34.4	30.6
Moeilijker	58.0	62.1	40.9	44.4	59.4	35.7	49.7
Veel moeilijker	8.7	10.5	14.2	15.2	11.6	22.1	13.8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(150)	(153)	(176)	(178)	(155)	(154)	(966)

Tabel 5.3.B. “Is het volgens u even moeilijk, minder moeilijk of moeilijker voor mensen van Turkse of Marokkaanse herkomst om een goede job te vinden dan voor mensen van Belgische herkomst van dezelfde leeftijd en met dezelfde diploma's?” (Brussel)

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Veel minder moeilijk	5.1	2.0	2.8	5.0	1.6	0.0	3.7
Minder moeilijk	11.9	3.9	11.3	10.0	8.1	4.4	8.5
Even moeilijk	39.0	17.6	49.3	47.5	32.3	26.7	36.0
Moeilijker	37.3	68.6	29.6	32.5	48.4	44.4	43.0
Veel moeilijker	6.8	7.8	7.0	5.0	9.7	24.4	9.8
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(59)	(51)	(71)	(40)	(62)	(45)	(328)

In hoofdstuk 2 stelden wij enkele verschillen vast tussen de drie groepen en in de twee steden met betrekking tot het risico op werkloosheid en de kans om direct na het verlaten van het onderwijs een baan te vinden. Wij vroegen de respondenten ook of zij op zoek naar een baan wel eens ongelijke behandeling hebben ervaren. Bij de meting van deze subjectieve ervaring van discriminatie vinden we weinig verschil tussen de twee steden en grotere verschillen tussen autochtonen en allochtonen en tussen mannen en vrouwen onder de Turkse en Marokkaanse respondenten. Zoals de Tabellen 5.4 laten zien, geeft een grote

meerderheid van de autochtone mannen en vrouwen aan nooit ongelijke behandeling te hebben ervaren op zoek naar een baan. Meer dan de helft van de mannen van Turkse en Marokkaanse herkomst bericht echter wel over discriminatie; dit is ook het geval voor iets minder dan de helft van de allochtone vrouwen. Hoewel de subjectieve ervaring van ongelijke behandeling niet gelijkgesteld kan worden aan daadwerkelijk voorkomende discriminatie, suggereren deze resultaten dat zowel in Antwerpen als ook in Brussel allochtonen bij de zoektocht naar een job ongelijk behandeld worden, waarbij mannen vaker in aanraking komen met discriminatie dan vrouwen. Dit verschil naar geslacht kan te maken hebben met het feit dat de allochtone vrouwen relatief vaker economisch inactief zijn en daarom minder in aanraking komen met discriminatie op zoek naar werk. Maar het kan ook betekenen dat werkgevers een andere houding ten opzichte van Turkse en Marokkaanse vrouwen hebben in vergelijking met mannen uit dezelfde etnische groepen.

De opsplitsing naar opleiding van de frequentie van ervaren discriminatie (Tabellen 5.4.1) toont geen duidelijke samenhang. De verschillen tussen autochtonen en allochtonen zijn voor alle opleidingsniveaus ongeveer even groot. Daarnaast valt op dat respondenten met een middelhoge opleiding in veel gevallen minder vaak discriminatie ervaren dan zowel hoger- als ook lageropgeleide personen. We zien dus als het ware een polarisering van de ervaring van ongelijke behandeling op zoek naar een baan, maar deze trend geldt niet voor alle groepen.

Tabel 5.4.A. Ervaringen van discriminatie op zoek naar een baan in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Nooit	84.0	89.5	46.9	54.7	32.1	54.1	59.8
Zelden	9.9	5.3	21.1	12.2	20.4	13.9	14.0
Soms	3.8	3.8	19.7	20.1	32.8	20.5	16.9
Regelmatig	1.5	1.5	10.2	8.6	12.4	7.4	7.0
Vaak	0.8	0.0	2.0	4.3	2.2	4.1	2.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(131)	(133)	(147)	(139)	(137)	(122)	(809)

Tabel 5.4.B. Ervaringen van discriminatie op zoek naar een baan in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal %</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	
Nooit	80.4	64.6	31.9	54.7	34.4	44.7	54.5
Zelden	8.0	17.8	27.4	18.9	19.8	16.5	18.1
Soms	8.0	0.1	23.9	10.5	26.0	24.7	15.7
Regelmatig	3.6	0.0	15.9	13.7	14.6	8.2	9.5
Vaak	0.0	0.0	0.0	2.1	5.2	5.9	2.2
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
(Aantal)	(112)	(90)	(113)	(95)	(96)	(85)	(591)

Tabel 5.4.1.A. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op zoek naar een baan naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	1.43	1.00	2.00	1.78	2.22	1.88
Midden	1.21	1.18	1.81	1.74	2.32	1.71
Hoog	1.14	1.17	2.31	2.00	3.06	1.75

Noot: Cellen tonen het gemiddelde op een 5-puntenschaal op de vraag naar de frequentie van ongelijke behandeling op zoek naar de eerste baan, waarbij 1 staat voor “nooit ongelijke behandeling ervaren” en 5 voor “vaak ongelijke behandeling ervaren”.

Tabel 5.4.1.B. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op zoek naar een baan naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	1.62	1.20	1.85	1.36	2.53	2.30
Midden	1.39	1.30	2.23	1.76	2.24	1.66
Hoog	1.02	1.09	2.21	2.21	2.40	2.18

Noot: Cellen tonen het gemiddelde op een 5-puntenschaal op de vraag naar de frequentie van ongelijke behandeling op zoek naar de eerste baan, waarbij 1 staat voor “nooit ongelijke behandeling ervaren” en 5 voor “vaak ongelijke behandeling ervaren”.

Naast de ervaringen op zoek naar een baan vroegen wij aan de respondenten ook of zij op het werk, in hun huidige baan of in het verleden, ooit ongelijk zijn behandeld. Wederom is een groot verschil tussen autochtonen en allochtonen vast te stellen, waarbij de respondenten van Turkse en Marokkaanse herkomst, en met name de mannen, vaker ongelijke behandeling rapporteren. Ook in het geval van discriminatie op de werkvloer is er geen duidelijk verband met opleiding vast te stellen.

Aan de respondenten die aangaven ooit ongelijk te zijn behandeld, vroegen wij ook van wie deze ongelijke behandeling uitging. In Antwerpen werden andere werknemers en collega's daarbij het vaakst genoemd als bron van discriminatie en dit geldt zowel voor allochtone als ook voor autochtone respondenten. In Brussel vormen naast collega's ook klanten van de bedrijven waarvoor de respondenten werken een belangrijke bron van discriminatie en wij stellen vast dat vooral de mannen van Turkse en Marokkaanse herkomst zich vaker ongelijk behandeld voelen door het cliënteel.

Tabel 5.5.A. Ervaren discriminatie op het werk in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Nooit	82.9	89.8	51.4	68.8	30.0	62.4	63.9
Zelden	9.3	3.1	20.8	9.4	39.2	13.8	16.2
Soms	4.7	6.3	16.7	12.5	22.3	14.7	12.9
Regelmatig	1.6	0.8	7.6	7.8	8.5	7.3	5.6
Vaak	1.6	0.0	3.5	1.6	0.0	1.8	1.4
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(129)</i>	<i>(127)</i>	<i>(144)</i>	<i>(128)</i>	<i>(130)</i>	<i>(109)</i>	<i>(767)</i>

Tabel 5.5.A. Ervaren discriminatie op het werk in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Nooit	81.3	78.9	39.3	60.7	43.8	47.9	58.6
Zelden	12.1	13.2	27.1	19.0	30.3	27.4	21.5
Soms	4.7	6.6	24.3	9.5	16.9	16.4	13.2
Regelmatig	0.9	1.3	6.5	7.1	6.7	6.8	4.9
Vaak	0.9	0.0	2.8	3.6	2.2	1.4	1.9
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100
<i>(Aantal)</i>	<i>(107)</i>	<i>(76)</i>	<i>(107)</i>	<i>(84)</i>	<i>(89)</i>	<i>(73)</i>	<i>(536)</i>

Tabel 5.5.1.A. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op het werk naar opleiding in Antwerpen

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	1.86	1.06	2.12	1.39	1.99	1.69
Midden	1.18	1.19	1.70	1.29	2.05	1.66
Hoog	1.12	1.10	1.62	1.75	2.27	1.66

Noot: Cellen tonen het gemiddelde op een 5-puntenschaal op de vraag naar de frequentie van ongelijke behandeling op het werk, waarbij 1 staat voor "nooit ongelijke behandeling ervaren" en 5 voor "vaak ongelijke behandeling ervaren".

Tabel 5.5.1.B. Gemiddelde frequentie van ervaren discriminatie op het werk naar opleiding in Brussel

<i>Opleiding</i>	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Laag	1.35	1.00	1.80	1.53	1.89	2.03
Midden	1.46	1.52	2.00	2.05	1.98	1.98
Hoog	1.15	1.19	1.74	1.35	1.83	1.97

Noot: Cellen tonen het gemiddelde op een 5-punten schaal op de vraag naar de frequentie van ongelijke behandeling op het werk, waarbij 1 staat voor "nooit ongelijke behandeling ervaren" en 5 voor "vaak ongelijke behandeling ervaren".

Tabel 5.6.A. Bron van discriminatie op het werk in Antwerpen

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Andere medewerkers of collega's	31.3	38.9	45.9	69.5	46.4	44.6	49.5
Ploegbazen of supervisors	21.9	11.1	21.1	8.4	24.5	16.1	18.8
Directie	28.1	27.8	13.8	9.5	12.3	10.7	13.5
Klanten	12.5	16.7	13.8	10.5	14.7	25.0	14.8
Anderen	6.3	5.6	5.5	2.1	1.8	3.6	3.4
Totaal % <i>(Aantal)</i>	100 <i>(32)</i>	100 <i>(18)</i>	100 <i>(109)</i>	100 <i>(95)</i>	100 <i>(163)</i>	100 <i>(56)</i>	100 <i>(473)</i>

Tabel 5.6.B. Bron van discriminatie op het werk in Brussel

	<i>Autochtonen</i>		<i>van Turkse herkomst</i>		<i>van Marokkaanse herkomst</i>		<i>Totaal</i>
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	%
Andere medewerkers of collega's	13.0	36.8	21.7	28.0	20.0	31.0	24.2
Ploegbazen of supervisors	26.1	10.5	17.4	12.0	17.6	17.2	16.8
Directie	21.7	5.2	18.5	14.0	17.6	6.9	15.0
Klanten	26.1	31.6	31.5	22.0	28.2	27.6	28.1
Anderen	13.0	15.8	10.9	24.0	16.5	17.2	15.9
Totaal % <i>(Aantal)</i>	100 <i>(23)</i>	100 <i>(19)</i>	100 <i>(92)</i>	100 <i>(50)</i>	100 <i>(85)</i>	100 <i>(58)</i>	100 <i>(327)</i>

Samenvatting diversiteit en discriminatie

Dit hoofdstuk liet zien dat de autochtone en allochtone respondenten in onze enquête in zeer verschillende omgevingen werken wat de etnische samenstelling betreft. Turkse en Marokkaanse respondenten werken veel vaker dan autochtonen in een bedrijf waar een groot deel van de werknemerspopulatie allochtoon is. Hoewel een meerderheid van mening is dat hun eigen werkgever zich inzet voor een goede samenwerking tussen verschillende etnische groepen, ervaren de meeste respondenten wel ongelijke kansen en ongelijke behandeling op de arbeidsmarkt. Een meerderheid van zowel allochtone alsook autochtone respondenten geeft aan, dat een persoon van Turkse of Marokkaanse herkomst het moeilijker heeft om een baan te vinden dan een autochtoon, ook als beide kandidaten hetzelfde diploma en dezelfde leeftijd hebben.

Zowel op zoek naar werk als op de werkplek ervaren allochtone respondenten in beide steden beduidend vaker ongelijke behandeling dan autochtonen. Ervaringen van discriminatie zijn niet rechtlijnig gerelateerd aan het opleidingsniveau; hoogopgeleide allochtonen ervaren immers evenveel of meer discriminatie dan lageropgeleiden. In beide steden zijn collega's één van de meest genoemde daders van discriminatoir gedrag. In Brussel voelen vooral de allochtone mannen zich bovendien vaak ongelijk behandeld door klanten van het bedrijf waarvoor zij werken. Deze resultaten laten zien dat er niet alleen een objectief verschil in de arbeidsmarktposities van autochtone en allochtone respondenten bestaat, maar dat deze groepen ook een andere subjectieve ervaring en inschatting hebben van hun kansen op de arbeidsmarkt.

Samenvatting

Onderzoeksaanpak

In het kader van het Europees onderzoeksproject TIES ('The Integration of the European Second generation') namen in Antwerpen en in Brussel (19 gemeenten) N=1 751 jongvolwassenen van 18 tot 35 jaar deel aan uitgebreide persoonlijke interviews over diversiteit en gelijke kansen. Meer bepaald vergelijken we de tweede generatie van in België geboren Antwerpenaars en Brusselaars van Turkse en Marokkaanse herkomst met hun stadsgenoten van Belgische herkomst. Daartoe zijn toevalssteekproeven van Turkse en Marokkaanse Antwerpenaars en Brusselaars getrokken en gematched met autochtone leeftijdsgenoten in dezelfde stadsbuurten als vergelijkingsgroep. Het is dus belangrijk te beseffen dat wanneer we het in dit rapport over "autochtonen" hebben, we geen representatief beeld van autochtone jongvolwassenen trachten te schetsen. Deze groep in voorliggend onderzoek is echter bedoeld als vergelijkingsgroep van autochtone jongvolwassenen die in dezelfde wijken als de Turkse en Marokkaanse tweede generatie wonen en die grotendeels een gelijkaardige, relatief kansarme sociale achtergrond hebben. Het Antwerpse veldwerk vond plaats in de lente en herfst van 2007; het Brusselse veldwerk startte met vertraging en vond voornamelijk plaats in de herfst van 2007 en lente van 2008. In het totaal werden 358 Turkse, 312 Marokkaanse, en 303 autochtone Antwerpenaars bereikt (N=973; responsgraad 58%, 18% niet bereikt, 21% weigering); alsook 250 Turkse, 257 Marokkaanse, en 271 autochtone Brusselaars (N=778; quota steekproef met random startadres: non-respons kon niet worden berekend).

Interviewers maakten gebruik van een gestandaardiseerde en aan de Belgische context aangepaste internationale vragenlijst, die naast achtergrondkenmerken de loopbanen, ervaringen, en uitkomsten in het onderwijs en op de arbeidsmarkt bevroegt. Computergestuurde interviewmethoden laten ons toe om aangepaste vragen aan te bieden aan subgroepen van respondenten met verschillende loopbanen. Zo brengen we in kaart hoe maatschappelijke kansenongelijkheid ontstaat door een opeenvolging van al dan niet gemiste kansen, waarbij kwetsbare groepen niet alleen vaker uit de boot vallen maar ook en vooral minder vaak een tweede kans krijgen en grijpen. Daarbij gaat onze bijzondere aandacht uit naar eigen ervaringen en keuzen van jongeren, en naar kritische barrières én hefboomen in hun stedelijke, school- en werkomgeving.

Dit onderzoek vormt een onmisbare aanvulling op beschikbare administratieve en censusdata (Neels en Stoop 2000; Phalet 2007; Phalet, Deboosere & Bastiaenssen, 2007) en op eerdere minderhedensurveys in de jaren 1990 (zie Lesthaeghe 2000; Swyngedouw, Phalet & Deschouwer 1999). Anders dan bestaand scholenonderzoek dat cohorten jongeren opvolgt (Duquet, Glorieux et al, 2006; Lacante, Almaci et al, 2006), biedt het TIES onderzoek zicht op veelal volledige schoolloopbanen en overeenkomstige arbeidsmarktuitkomsten voor specifieke doelgroepen. De meerwaarde van de TIES data voor België ligt voornamelijk in (1) een brede afdekking van de tweede generatie ongeacht nationaliteit bij geboorte, (2) een gedetailleerde reconstructie van het verloop en de kritische overgangen in school- en arbeidsloopbanen, (3) uitgebreide aanvullende vragen over persoonlijke ervaringen van diversiteit en discriminatie op zoek naar werk en op de werkvloer, en (4) de mogelijkheid tot internationale vergelijking met loopbanen en ervaringen van de tweede generatie in andere Europese steden.

Beperkingen zijn relatief kleine aantallen respondenten in specifieke trajecten (bijv. aan de universiteit of met een eigen zaak; vuistregel: celwaarden < n=15 worden niet geïnterpreteerd wegens onbetrouwbaar) en selectieve non-respons (data zijn herwogen naar populatieverdelingen van sekse bij leeftijd bij woonplaats). Daarom ligt de nadruk in dit rapport enerzijds op relatieve verschillen, die een beeld geven van de interne diversiteit binnen de tweede generatie, bijv. tussen mannen en vrouwen en tussen Antwerpen en Brussel, en anderzijds op het waar en wanneer van kansenongelijkheid in de loop van school- en arbeidsloopbanen. Deze informatie moet aanknopingspunten bieden voor een proactief beleid ten aanzien van specifieke kwetsbare doelgroepen.

Onderwijs

Onderwijsuitkomsten. Zoals bekend behaalt de tweede generatie Turken en Marokkanen veel minder *hogere diploma's* dan autochtone leeftijdsgenoten. Tegenover een kleine helft van de afgestudeerde autochtonen met een hoger diploma, staan 6 tot 13% allochtonen in Antwerpen, en 10 tot 30% allochtonen in Brussel. Tegelijk zijn er behoorlijke verschillen tussen meer of minder succesvolle subgroepen, met Marokkaanse meisjes als koplopers, en verschillen tussen steden, met beduidend meer doorstroom naar hoger onderwijs in Brussel dan in Antwerpen.

Verder zijn Turken en Marokkanen nog steeds sterk oververtegenwoordigd bij de *vroege schoolverlaters*. Met uitzondering van Marokkaanse meisjes in Brussel, is de kans om zonder secundair diploma de school te verlaten twee tot drie maal hoger voor allochtonen dan voor autochtone stadsgenoten (20 tot 32% allochtonen tegenover 9 tot 12% autochtonen). Turken verlaten wat vaker dan Marokkanen de school zonder secundair diploma. Er is weinig verschil in uitval tussen beide steden.

Ongelijke onderwijsuitkomsten aan het eind van de rit komen tot stand door een opeenstapeling van ongelijke kansen, die zich voordoen in de loop van de schoolloopbaan. We bespreken achtereenvolgens onderwijsdeelname, onderwijsresultaten, kritische overgangen in de schoolloopbaan, en studiekeuzen.

Onderwijsdeelname. Tweede-generatie Turken en Marokkanen verschillen niet langer van autochtone leeftijdsgenoten in hun *instapleeftijd* in het onderwijs (rondom drie jaar): we stellen een zeer brede participatie vast in het kleuteronderwijs zowel in Antwerpen als in Brussel. Bovendien verschillen zij maar weinig van autochtonen qua leeftijd waarop zij de *school verlaten* (gemiddeld 21-22 jaar voor autochtonen, 20-21 jaar voor Marokkanen, 19-20 jaar voor Turken). Ook loopt een behoorlijk aantal nog school op het moment van bevraging, en dat is vooral zo in Brussel (33% in het totaal, tegenover 18% in Antwerpen). Kortom, allochtonen gaan niet zoveel minder lang naar school, maar ze halen vooral minder winst uit elk bijkomend jaar op school in vergelijking met autochtonen.

Onderwijsresultaten. Tweede-generatie Turken en Marokkanen hebben over de hele lijn lagere slaagkansen dan autochtonen. Zo heeft van alle groepen, behalve autochtone meisjes in beide steden (42%) meer dan de helft *één of meer jaren overgedaan* in het primair of secundair onderwijs. Nochtans doen allochtonen vaker een jaar over dan autochtonen (56 en 57% autochtone jongens, tegenover 65 tot 79% allochtonen). Overigens verliezen allochtone meisjes minder vaak een jaar dan jongens.

Ook in het hoger onderwijs liggen de slaagkansen van allochtonen meestal lager, wat opvallend is gezien de hindernissenkoers die daaraan vooraf is gegaan. Een minderheid van de allochtonen die hoger onderwijs beginnen, heeft zijn studies voltooid, tegenover een meerderheid van autochtonen. Omgekeerd zijn allochtonen vaker dan autochtonen *nog bezig of vroegtijdig gestopt* met studeren zonder hun eindexamen te behalen. In Brussel wordt meer vertraging opgelopen, in Antwerpen is er meer uitval. Allochtone studenten verschillen overigens niet systematisch van autochtonen in het aantal onderbrekingen van hun studies om geld- of gezinsredenen.

Onderwijsstromen en overgangen. De tweede generatie Turken en Marokkanen zoals bekend oververtegenwoordigd in minder kansrijke richtingen. Opvallend is dat specifiek Turkse jongens in Antwerpen bijna drie keer zoveel kans hebben als autochtonen om in het *bijzonder onderwijs* terecht te komen, en Turkse jongens en meisjes in Brussel bijna twee keer zoveel. Bij hun intrede in het secundair onderwijs krijgen allochtonen twee tot drie keer zoveel *B-adviezen* als autochtonen (8 tot 12% voor autochtonen tegenover 20 tot 30% voor allochtonen). In Brussel zijn B-adviezen aan het begin van het secundair onderwijs zeldzaam. Hoewel allochtonen in beide steden oververtegenwoordigd zijn in *beroepsrichtingen*, en ondervertegenwoordigd in algemene richtingen die voorbereiden op hogere studies, is de verdeling naar herkomst in Antwerpen nog veel schever dan in Brussel.

Dit verklaart wellicht deels de nog altijd geringe doorstroom van allochtonen naar het *hoger onderwijs*. Wie secundair onderwijs afmaakt, stroomt veel minder dan autochtonen door naar het hoger onderwijs. Bovendien volgen de allochtonen meer korte specialisaties en minder universitair hoger onderwijs dan autochtonen.

Ten slotte zijn allochtonen, met uitzondering van Marokkanen in Brussel, minder dan autochtonen terug te vinden in het *aanvullend onderwijs*. Ondanks het feit dat allochtonen minder vaak diploma's behalen in het reguliere onderwijs, volgen zij zeker niet beduidend vaker dan autochtonen aanvullend onderwijs om een hoger diploma te halen.

Onderwijsvelden en studiekeuze. Studiekeuzen verschillen in eerste instantie tussen jongens en meisjes. In het *beroepsonderwijs* kiezen zowel allochtone als autochtone jongens het meest voor mechanica-elektriciteit en handel-kantoor, meisjes voor handel-kantoor en personen-zorg. Daarnaast zijn allochtone jongens oververtegenwoordigd in bouw en automechanica, meisjes in lichaamsverzorging. In het beroepsonderwijs kiezen vooral meisjes richtingen die het niet goed doen op de arbeidsmarkt, zoals kantoor of personenverzorging, ongeacht hun herkomst. Wel zien we dat allochtone meisjes nog sterker geconcentreerd zijn in deze richtingen dan autochtone meisjes.

In het *hoger onderwijs* zien we een ander beeld, waarbij allochtone meisjes vaker dan autochtone meisjes kiezen voor meer kansrijke, typisch 'mannelijke' richtingen, zoals bedrijfskunde en geneeskunde-farmacie. Hoewel het nog om kleine aantallen gaat, vormen de gerichte en succesvolle keuzen van hoogopgeleide allochtonen een belangrijke correctie op de heersende negatieve beeldvorming over de schoolresultaten en de motivatie van allochtonen studenten. Meer algemeen lijken allochtonen populaire studies met onzekere arbeidsmarktuitkomsten, zoals communicatiewetenschappen, eerder te mijden; en kiezen zij vaker dan autochtonen voor 'no-nonsense' studies, zoals informatica en techniek. We besluiten dat allochtonen, en vooral meisjes, in het hoger onderwijs anders dan autochtonen typisch studies kiezen die hen goede arbeidsmarktkansen bieden.

Arbeidsmarkt

Arbeidsmarktpositie. Tweedegeneratie Turken en Marokkanen met een betaalde baan zijn sterk ondervertegenwoordigd in *hogere beroepen* (13 tot 29% allochtone tegenover 39 tot 43% autochtone professionals en leidinggevenden in Antwerpen; 23 tot 28% allochtone tegenover 35 tot 53% autochtonen in Brussel); en zij blijven oververtegenwoordigd op het laagste beroepsniveau van halfgeschoolde en *ongeschoolde handarbeid*. Dit geldt vooral voor allochtone mannen in Antwerpen (37 tot 60% allochtonen tegenover 26% autochtonen), en voor allochtone mannen en vrouwen in Brussel (17 tot 31% allochtonen tegenover 12 tot 17% autochtonen). Omdat de vraagzijde van de arbeidsmarkt in Brussel verschilt van de vraag in Antwerpen, zijn allochtone Brusselaars minder dan allochtone Antwerpenaars geconcentreerd in ongeschoolde handenarbeid. Maar dit verandert niets aan de ongelijkheid ten aanzien van autochtone stadsgenoten.

Deze ongelijkheid spoort, in Antwerpen meer dan in Brussel, met de gemiddeld lagere opleiding van allochtonen. Een hogere opleiding geeft dus meer toegang tot betere jobsegmenten voor zowel allochtonen als autochtonen. Toch hebben ook allochtonen met hogere opleiding nog steeds beduidend minder toegang tot hogere beroepen dan autochtonen. Overigens hebben ook vrouwen, ongeacht hun herkomst en ondanks hogere diploma's, nog steeds beperkte toegang tot de hoogste beroepen in vergelijking met mannen.

Opvallend is verder de oververtegenwoordiging van allochtone vrouwen in *routine service jobs* (zoals bijv. verkoop) in Antwerpen; en de specifieke en welbekende oververtegenwoordiging van Turkse mannen onder de *kleine zelfstandigen* in beide steden.

Groepen met een zwakke arbeidsmarktpositie zijn ook terug te vinden aan de lage kant van de *inkomensverdeling* in beide steden. Vooreerst zijn vrouwen meer geconcentreerd aan de lage kant van de verdeling dan mannen. In Antwerpen zijn vooral allochtone vrouwen oververtegenwoordigd bij de lage inkomens. Alle allochtone groepen melden echter meer *problemen om rond te komen* met hun inkomen dan autochtonen (ongeveer één op vier allochtonen tegen minder dan één op vijf autochtonen). Ook in Brussel zijn allochtone vrouwen oververtegenwoordigd in de lagere inkomens. In Brussel hebben echter veel meer gezinnen problemen om rond te komen met hun inkomen dan in Antwerpen (ongeveer één op drie), en allochtone Brusselaars nog meer dan autochtonen. Ondanks een duidelijk verband met opleiding ten slotte, verdienen hoogopgeleide allochtonen in Brussel toch nog minder dan autochtonen.

Arbeidsdeelname. Het spiegelbeeld van ongelijke toegang tot hogere beroepen zijn ongelijke kansen op betaald werk. Uitsluiting uit de arbeidsmarkt kan de vorm aannemen van werkloosheid (inclusief ontmoedigde werklozen) of economische inactiviteit. Bij de interpretatie van werkloosheidscijfers moet daarom rekening worden gehouden met selectieve inactiviteit. Meer bepaald blijven allochtone vrouwen vaker thuis; en vooral Marokkanen in Brussel blijven langer studeren.

Hoewel het werkloosheidsniveau in Brussel over de hele lijn hoger is dan in Antwerpen, zijn er in beide steden ook meer en minder kwetsbare groepen. Zo zijn in Antwerpen vooral allochtone vrouwen vaker werkloos (ongeveer één op vijf allochtone tegenover één op tien autochtone vrouwen op totaal incl. inactieven) en minder vaak aan het werk dan autochtone vrouwen (minder dan één op twee allochtone tegenover twee op drie autochtone vrouwen op totaal incl. inactieven). In Brussel zijn vooral Turken vaker werkloos dan alle andere groepen (ongeveer één op vier tegenover één op vijf of minder op totaal incl. inactie-

ven). Echter niet alleen Turken maar ook Marokkanen in Brussel hebben minder vaak een betaalde baan dan autochtonen (ongeveer één op drie allochtonen tegenover een kleine helft van de autochtonen). Anders dan bij Turkse Brusselaars dus verbergt het groter aantal studenten bij Marokkaanse Brusselaars hun beperkte kans op werk.

Ten slotte blijkt een hogere opleiding kwetsbare groepen wel effectief te beschermen tegen werkloosheid. Zo geldt de beperkte kans op werk voor allochtone vrouwen in Antwerpen alleen voor lageropgeleide en niet voor hoger opgeleide vrouwen. Zo ook verbetert een hoger opleidingsniveau de kans op werk voor allochtone Brusselaars. Nochtans hebben hoogopgeleide Turkse Brusselaars nog altijd minder kans op werk in vergelijking met andere hoogopgeleiden.

Gevraagd naar de langste periode van werkloosheid sinds hun intrede in de arbeidsmarkt, rapporteren bijna alle allochtone groepen een gemiddeld langere *werkloosheidsduur* dan autochtonen. Zo melden autochtonen meer korte werkloosheidsperiodes (1 tot 3 maanden) en minder lange periodes (vanaf 7 maanden) dan allochtonen. Gevraagd naar werkloosheidsepisodes sinds hun eerste baan rapporteren allochtone groepen echter niet systematisch langere episodes dan autochtonen. In beide steden meldt een derde tot de helft van al wie op het moment van bevraging aan het werk was, minstens één episode van werkloosheid. We besluiten dat, alles samen genomen, een meerderheid van alle jongvolwassenen in beide steden eerstehands ervaring heeft met werkloosheid.

Ten slotte zijn groepsverschillen in werkloosheidsgraad niet eenduidig terug te voeren op andere *manieren van zoeken naar werk*. We zien hier vooral verschillen tussen steden, met meer gebruik van publieke en private arbeidsbemiddeling in Antwerpen, en meer sollicitaties op advertenties en spontane sollicitaties in Brussel. Opvallend is verder dat publieke bemiddelingsbureaus in Antwerpen en Brussel een ander cliënteel van werkzoekenden bedienen. In Brussel vinden vooral Marokkanen en Turkse vrouwen de weg naar publieke bemiddeling; Turkse mannen melden meer spontane sollicitaties. In Antwerpen maken vooral allochtone vrouwen gebruik van publieke bemiddeling, alsook Marokkaanse vrouwen en Turkse mannen. Anders dan in Brussel gebruiken Turkse vrouwen in Antwerpen vooral internet, en Marokkaanse mannen vooral private bemiddeling. In het licht van de kleine aantallen observaties, zijn deze patronen echter alleen indicatief te interpreteren.

Kwaliteit en aard huidige baan. Het is niet zo dat Turken en Marokkanen meer werkonze-kerheid kennen in hun huidige baan, al werken zowel allochtonen als autochtonen in Antwerpen vaker met *vaste contracten* dan in Brussel. Er zijn ook geen systematische verschillen tussen allochtone en autochtone werknemers in gerapporteerde *promotiekansen*: ongeacht hun herkomst krijgen hoger opgeleiden doorgaans meer promotiekansen dan lageropgeleiden. Toch vinden we vaker aanwijzingen voor een 'mismatch' tussen het opleidingsniveau van allochtone banen in vergelijking met autochtone banen. Waar een minderheid van autochtonen onder zijn opleidingsniveau werkt, is dit in Antwerpen veel meer het geval voor allochtonen (29-32% allochtonen tegenover 14-17% autochtonen). In Brussel werken ook autochtonen vaker onder hun opleidingsniveau; en is er bijgevolg veel minder verschil tussen allochtone en autochtone werknemers. Wat betreft *supervisie* of verantwoordelijkheid over andere werknemers zijn sekseverschillen groter dan verschillen naar herkomst. Vrouwen zijn minder vaak verantwoordelijk over anderen dan mannen. Opvallend is wel dat Turkse mannen in beide steden relatief vaak verantwoordelijk zijn voor een klein aantal werknemers (< 10).

In welke sectoren werken allochtonen en autochtonen? In Brussel werken meer jongvolwassenen in de *publieke sector* dan in Antwerpen. Bovendien hebben allochtonen in Brussel ook meer gelijke toegang tot de publieke sector dan in Antwerpen. Anderzijds werken vooral allochtonen in Brussel vaker in kleine bedrijven (< 10 werknemers) en in Antwerpen vaker in *grote bedrijven* (> 100 werknemers). Het verschil tussen de Antwerpse havenstad, met haar overwegend industriële economie, en de Brusselse metropool, met haar 'advanced service economy', wordt dus uitvergroot voor allochtonen. Dit verschil blijkt ook uit de specifieke sectoren waarin allochtonen vooral werkzaam zijn: in Antwerpen vooral industrie en handel-reparaties-onderhoud en in Brussel vooral handel-reparaties-onderhoud en persoonlijke diensten. Dit verschil betekent wellicht dat werknemersrechten (meer bepaald de concrete arbeidsvoorwaarden) van allochtonen in Brussel minder beschermd zijn dan in Antwerpen, gezien een algemeen hogere syndicalisatiegraad in grote bedrijven.

Overgang van school naar werk. Waar in Antwerpen een meerderheid van alle schoolverlaters meteen na school betaald werk vindt, is dat in Brussel alleen voor autochtone schoolverlaters het geval. In Brussel ligt het algemene werkloosheidsniveau bij schoolverlaters dan ook hoger dan in Antwerpen; en dit is vooral zo bij allochtone groepen (met uitzondering van Turkse mannen). Meer bepaald lopen in beide steden Marokkanen en Turkse vrouwen het grootste risico op werkloosheid bij hun intrede in de arbeidsmarkt. Dezelfde groepen hebben ook de kleinste kans om meteen een betaalde baan te vinden.

Opnieuw zien we dat een hogere opleiding niet alle kwetsbare groepen even goed beschermt tegen werkloosheid. Waar hoogopgeleide Marokkaanse Brusselaars beter werk vinden na hun afstuderen dan lageropgeleiden, geldt dit in Antwerpen alleen voor Marokkaanse vrouwen en niet voor mannen. Hoogopgeleide Turkse vrouwen doen het dan weer beter in Brussel, maar niet in Antwerpen.

Opvallend is dat in Antwerpen één derde of meer, en in Brussel een kleine helft of meer, van alle werkloze schoolverlaters minstens één jaar op zoek waren naar werk. In beide steden zijn Turkse vrouwen sterk oververtegenwoordigd bij de langdurig werkloze schoolverlaters. Allochtone mannen zijn echter minder vaak langdurig werkloos dan autochtone schoolverlaters in beide steden. Dit roept de vraag op naar mogelijke verschillen in de eerste baan van allochtone en autochtone schoolverlaters. Accepteren allochtone mannen sneller dan autochtone schoolverlaters een eerste baan van mindere kwaliteit? We zagen immers dat allochtonen in het vervolg van hun loopbaan wel meer langdurig werkloos zijn dan autochtonen.

Eerste baan en mobiliteit. De vastgestelde verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtonen en autochtonen in beide steden zijn eigenlijk reeds zichtbaar in hun eerste baan. Zo zijn allochtone schoolverlaters in Antwerpen sterk ondervertegenwoordigd in *hogere beroepen* in vergelijking met autochtonen (3 tot 17% allochtonen tegenover 25 tot 31% autochtonen). Vooral allochtone mannen zijn ook sterk oververtegenwoordigd in *ongeschoolde of halfgeschoolde handenarbeid* (59 en 60% allochtonen tegenover 38% autochtonen). In Brussel zijn vooral Turkse schoolverlaters ondervertegenwoordigd in hogere beroepen (15 en 20% Turkse mannen en vrouwen tegenover 34 en 28% autochtonen) en oververtegenwoordigd in ongeschoolde of halfgeschoolde arbeid (34 en 38% Turkse mannen en vrouwen tegenover 28 en 18% autochtonen).

Zoals te verwachten is de toegang van schoolverlaters tot hogere beroepen sterk afhankelijk van een hogere opleiding. De overgrote meerderheid heeft (nog) geen *verantwoor-*

delijkheid over andere medewerkers in hun eerste baan. Hierin zijn dan ook weinig verschillen te vinden. Wel zijn er verschillen in het *soort contract* van de eerste baan. In beide steden start toch nog ongeveer één op twee schoolverlaters die werk vinden met een contract van onbepaalde duur, maar dit is wat minder vaak het geval voor allochtone dan voor autochtone schoolverlaters (met uitzondering van Turkse mannen in beide steden).

Dezelfde verschillen tussen Antwerpen en Brussel in de *aard van organisaties* waar allochtonen en autochtonen werken, zien we ook al terug in hun eerste baan. Zo hebben allochtonen in Antwerpen minder vaak toegang tot de publieke sector dan autochtone schoolverlaters. En werken allochtone mannen in Antwerpen vaker in grote industriële bedrijven, terwijl zij in Brussel juist vaker in de kleinste bedrijven hun eerste job vinden.

Als we de eerste baan vergelijken met de huidige baan van allochtonen en autochtonen, krijgen we een beeld van hun *mobilititeit* op de arbeidsmarkt. Vooreerst zien we voor autochtonen in beide steden vooral stabiliteit en in mindere mate overwegend opwaartse mobiliteit: zij zijn wat vaker aan het werk in hogere beroepen, en minder vaak in ongeschoolde arbeid dan in hun eerste baan. Hoewel allochtone loopbanen minder stabiliteit vertonen en meer neerwaartse mobiliteit dan autochtone loopbanen, is de netto mobiliteit veeleer opwaarts voor Turken in beide steden, met Turkse mannen in Antwerpen op kop. Alleen Marokkanen zijn niet meer opwaarts dan neerwaarts mobiel. Zij slagen er dus niet in hun arbeidsmarktpositie te verstevigen of te verbeteren ten aanzien van hun eerste baan (met uitzondering van Marokkaanse vrouwen in Antwerpen).

Diversiteit en discriminatie. De stapeling van verschillen naar herkomst en sekse in arbeidsdeelname, arbeidsmarktpositie, inkomen, en mobiliteit roept de vraag op naar de rol van discriminatie en diversiteit in de werkcontext. Vooreerst valt op dat allochtonen in andere bedrijven en organisaties werken dan autochtonen, waarbij de werkcontext van allochtonen gekenmerkt wordt door een grotere etnische diversiteit. Wel zijn bedrijven en organisaties in Brussel een stuk diverser naar etnische compositie dan in Antwerpen. In beide steden werken Turken vaker dan Marokkanen in etnisch gesegregerde allochtone bedrijven.

Hoewel een meerderheid van zowel allochtonen als autochtonen tevreden is over de inspanningen van de werkgever voor de goede samenwerking tussen etnische groepen, vinden zij wel dat allochtonen minder kansen krijgen op de arbeidsmarkt. Met uitzondering van Turkse Brusselaars, vindt een meerderheid van zowel autochtonen als allochtonen in beide steden dat Turken en Marokkanen moeilijker werk vinden. Marokkaanse mannen in Antwerpen zijn opnieuw het meest somber gestemd over hun kansen op werk in vergelijking met andere allochtone groepen.

Op de vraag naar persoonlijke ervaringen van discriminatie op zoek naar een baan, antwoordt in beide steden zowat de helft of meer van de allochtonen dat zij weleens te maken hadden met discriminatie. Opvallend is dat twee op drie Marokkaanse mannen in Antwerpen, en twee op drie Marokkaanse én Turkse mannen in Brussel, discriminatie ervaren op zoek naar werk. Ruim één op tien allochtonen in beide steden ervaart regelmatig of vaak discriminatie op zoek naar werk. Van belang is ook dat hoogopgeleide allochtonen evenveel of meer discriminatie ervaren dan lageropgeleiden. Het is niet duidelijk of dit te maken heeft met een hogere incidentie ('het glazen plafond') en/of een grotere weerbaarheid bij hoogopgeleiden.

Ook op de werkplek ervaren allochtone werknemers in beide steden beduidend vaker ongelijke behandeling dan hun autochtone collega's, en allochtone mannen doorgaans meer nog dan vrouwen. Van de allochtone mannen meldt de helft of meer in beide steden

dat zij weleens ongelijk behandeld zijn op hun werk, met de meeste negatieve ervaringen bij Marokkaanse mannen in Antwerpen. Collega's zijn de meest genoemde daders van discriminatoir gedrag. In Brussel voelen vooral allochtone mannen zich bovendien vaak ongelijk behandeld door klanten van het bedrijf waarvoor zij werken. Deze resultaten laten zien dat er niet alleen een objectief verschil in de arbeidsmarktposities van autochtone en allochtone groepen bestaat, maar dat deze groepen ook een andere subjectieve ervaring en inschatting hebben van hun kansen en hun werkplek.

Conclusies en beleidsaanbevelingen

Kritische overgangen en gemiste kansen. Uit de bevindingen van het TIES onderzoek naar de Turkse en Marokkaanse tweede generatie op de Antwerpse en Brusselse arbeidsmarkt komt het beeld van een 'hindernissenkoers' naar voren. Zowel in de onderwijsloopbaan als ook op de arbeidsmarkt zelf krijgen deze jongeren veelvuldig te maken met drempels, en moeten zij belangrijke beslissingen nemen die naar meer of minder succes kunnen leiden. Daarbij is van groot belang dat een gelijkaardige hindernissenkoers ook de doorsnee ervaring is van de autochtone respondenten in ons onderzoek, die immers uit dezelfde buurten afkomstig waren met een overwegend sociaaleconomisch zwakke bevolking. Het is dus zeker niet zo dat de hindernissen die de Turkse en Marokkaanse tweede generatie ondervindt alleen bestaan voor allochtonen. Integendeel, een krachtadig gelijkekansenbeleid zou ook aan de autochtone laaggeschoolde deelnemers aan ons onderzoek ten goede moeten komen. Verder treffen we binnen de brede tweede generatie een grote interne diversiteit aan in hun loopbanen en uitkomsten op de arbeidsmarkt. Men mag dus niet uit het oog te verliezen dat de tweede generatie, in dit geval de kinderen van Turkse en Marokkaanse migranten, een veel minder homogene groep vormt dan de generatie van hun ouders. Zo zien we niet alleen verschillen in kwetsbaarheid, maar ook relatieve succesverhalen bij bepaalde allochtone subgroepen naar sekse, etnische herkomst, of opleiding.

Rekening houdend met deze nuancerings, laten onze resultaten wel zien dat jongeren en jongvolwassenen van de tweede generatie gemiddeld genomen vaker uit de boot vallen, en ook en vooral minder vaak een tweede kans krijgen en grijpen. Zodoende ontstaat maatschappelijke kansenongelijkheid door een opeenstapeling van gemiste kansen. Dit proces begint vroeg in de onderwijsloopbaan en zet zich voort op de arbeidsmarkt waar we uiteindelijk grote discrepanties tussen Antwerpenaars en Brusselaars van Turkse en Marokkaanse herkomst en hun stadsgenoten van Belgische herkomst vaststellen.

Het TIES-onderzoek heeft een hele reeks kritieke momenten in dit proces geïdentificeerd. In de onderwijsloopbaan stelden wij vast dat allochtone leerlingen vaker blijven zitten, vaker de B-Richting of het beroepsonderwijs volgen, minder doorstromen naar het hoger onderwijs op hogeschool of universiteit, en daarin ook minder slaagkansen hebben. Bovendien volgen allochtonen later in hun leven niet vaker een aanvullende opleiding dan autochtonen. Hier ligt duidelijk een beleidsspoor dat zich erop kan richten om de allochtonen die reeds zijn ingetreden op de arbeidsmarkt door aanvullende opleiding een lange termijn perspectief van opwaartse mobiliteit te bieden. Dit kan de vorm aannemen van meer of betere en gepersonaliseerde duale trajecten die werk en opleiding combineerbaar maken, of van het investeren in de valorisatie van eerder verworven competenties, of beide. We denken dat de klemtoon hier best komt te liggen op werkgerelateerde opleidingen en minder op diplomagerichte opleidingen.

Naast verschillen in onderwijskansen stelden wij ook op de arbeidsmarkt ongelijkheid van kansen vast. Ten eerste zijn allochtonen vaker werkloos na het voltooien van het onderwijs. Ook hebben zij vaker beroepen met een lage status als eerste job, en ervaren zij meer stabiliteit en minder opwaartse mobiliteit in hun loopbaan dan autochtonen. Allochtonen werken bovendien vaker onder hun opleidingsniveau dan autochtonen. Zij rapporteren dan ook veel meer ervaringen van discriminatie op zoek naar werk en op de werkvloer. Ten slotte hebben personen van Turkse en Marokkaanse herkomst vaker problemen om van hun inkomen rond te komen.

Specifieke profielen en doelgroepen. Binnen deze algemene trend kunnen wij ook meer specifieke profielen onderscheiden. Het valt op dat *allochtone vrouwen* het meest kwetsbaar zijn voor uitsluiting en armoede. Zij zijn minder actief op de arbeidsmarkt dan allochtone mannen en autochtone vrouwen en zij ervaren meer problemen om van hun laag inkomen rond te komen. Dit suggereert dat we aandacht moeten besteden aan de specifieke kenmerken van armoede bij allochtonen vrouwen en aan het 'traject' dat hen naar armoede kan leiden. We pleiten dus voor een gedifferentieerde manier van armoedebestrijding, met aandacht voor de specifieke mechanismen bij verschillende categorieën van mensen in armoede. Ook binnen deze groep van allochtone vrouwen vinden wij enige heterogeniteit: hogeropgeleide vrouwen, en vooral die van Marokkaanse herkomst, hebben meer toegang tot de arbeidsmarkt, waardoor ook economische zelfstandigheid en een hoger inkomen in hun bereik liggen. Hoewel hun aantallen nog beperkt zijn is de trend zeer duidelijk. Deze trend laat zich niet afdoend verklaren vanuit de cultuur of vanuit specifieke beperkingen die door de allochtone gemeenschappen aan hun vrouwen zouden worden opgelegd. Ook laten de bevindingen de beleidsruimte duidelijk zien. Een proactief beleid zou erin kunnen bestaan om jonge meisjes van Turkse en Marokkaanse herkomst door studiebegeleiding, ook bij het maken van een keuze voor een studierichting, en ondersteuning naar een hogere opleiding toe te leiden. Ook ondersteuning in de zorg voor hun gezin en het vergemakkelijken van de combinatie van deze zorg met betaald werk zou helpen om deze doelgroep te activeren. Een structureel hogere opleiding en grotere arbeidsmarktdeelname zouden het risico op armoede onder allochtone vrouwen en de economische afhankelijkheid van hun partners verminderen, en daarmee ook bijdragen aan een grotere gelijkheid van kansen tussen allochtone mannen en vrouwen. Een emancipatiebeleid dat hieraan voorbijgaat schiet wellicht zijn doel voorbij. In het voorgaande worden drie succesfactoren voor het verhogen van het opleidingsniveau en (dus ook) van de arbeidsdeelname van allochtonen vrouwen opgesteld: studiekeuzebegeleiding, studiebegeleiding, en (ondersteuning bij) een goede afstemming van werk en gezin/zorg. Deze drie factoren bieden dus aanknopingspunten voor een geïntegreerd beleid.

Onze uitkomsten schetsen ook een specifiek profiel voor de mannen uit de Turkse tweede generatie. Meer dan Marokkaanse en autochtone mannen zijn zij gericht op werk, hetzij als werknemer, hetzij als zelfstandige. De hoge arbeidsparticipatie in deze groep gaat daarbij gepaard met een kortere deelname aan het onderwijs en minder doorstroom naar hoger onderwijs, waardoor op lange termijn een economisch nadeel kan ontstaan. Deze doelgroep zou daarom het meest profiteren van een grotere deelname aan aanvullende opleidingen tijdens de beroepsloopbaan. Een beleid dat hierop inzet, schept op de lange termijn een grotere gelijkheid van kansen voor deze specifieke groep.

In de Marokkaanse gemeenschap, en met name onder de meisjes, stelden wij een grote gerichtheid op opleiding vast. Zij slagen er echter niet altijd in om hun relatief lange studieduur om te zetten in hogere diploma's. Verder rapporteerden ook hoogopgeleide Marokkaanse respondenten veelvuldige ervaringen van discriminatie op zoek naar een job en op het werk. Hierdoor lukt het hen niet altijd om hun hogere kwalificaties (in vergelijking met de Turkse tweede generatie) om te zetten in meer bescherming tegen werkloosheid en meer toegang tot betere beroepen. Een gericht antidiscriminatiebeleid zou daarom een belangrijke rol kunnen spelen om de gelijkheid van kansen vooral voor deze groep te bevorderen.

Hefbomen voor gelijke kansen. Naast de aanbevelingen voor beleid naar specifieke doelgroepen laat ons onderzoek een aantal hefbomen zien voor positieve ontwikkelingen naar meer gelijkheid van kansen, die in de toekomst wellicht aanknopingspunten bieden voor beleidsondersteuning en aanmoediging.

Als eerste dient daarbij de grote onderwijsdeelname van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie genoemd te worden. De data laten geen verschil in de beginleeftijd en weinig verschil in de leeftijd bij het uittreden uit het voltijds onderwijs zien tussen allochtone en autochtone respondenten. Vroege deelname van de tweede generatie aan het kleuteronderwijs en volgehouden deelname voorbij de verplichte leeftijd van 18 jaar, bieden beleidsmakers veel kansen om deze doelgroepen te bereiken en om het rendement van hun onderwijsinvestering te verhogen met het oog op een betere toekomst op de arbeidsmarkt. Hoewel onze studie zich beperkt tot de tweede generatie vinden we wel indicaties dat ook de derde generatie van allochtone herkomst een risicogroep blijft. Een opvolging van deze derde generatie is dus meer dan aangewezen. Hiertoe ontbreken in België op dit moment echter de nodige gegevens. Wettelijke en administratieve maatregelen dienen hiertoe tijdig genomen te worden.

We stelden ook vast dat vooral de allochtone vrouwen die doorstromen naar het hoger onderwijs studiekeuzes maken die hun later veel kansen bieden op de arbeidsmarkt. Zij kiezen vaak voor richtingen met een laag risico op werkloosheid, zoals gezondheidszorg en bedrijfskunde. De lager opgeleide meisjes in het beroepsonderwijs kiezen echter nog steeds vaak voor richtingen met een hoog risico op werkloosheid, zoals handel en kantoor en personeelszorg. Een gerichte begeleiding van seksespecifieke studiekeuzes in het beroepsonderwijs, en een betere afstemming van bepaalde beroepsopleidingen op de arbeidsmarkt zijn belangrijke aandachtspunten om de arbeidsparticipatie van (onder meer) allochtone vrouwen te verhogen (zie boven).

Onze gegevens lieten ook zien dat werkloze allochtonen goed gebruik maken van de publieke arbeidsbemiddeling van de VDAB en ACTIRIS. De relatief grote toegankelijkheid van deze instellingen bij grote delen van de allochtone doelgroepen kan nog verder worden uitgebreid en nog meer worden benut met het oog op de toeleiding naar werk van minder bekende of ontmoedigde doelgroepen, dit laatste eventueel in samenwerking met andere toeleidingsgerichte initiatieven.

Het voorbeeld van de diverse publieke en non-profitsector in Brussel kan slechts ten dele worden teruggevoerd op de grotere aanwezigheid van allochtone groepen in Brussel en de grotere omvang van de publieke sector daar. Tegelijk zien we dat in Antwerpen op dit gebied nog kansen onbenut zijn gebleven. Actieve inspanningen voor een diversificatie van de publieke sector in Antwerpen zouden deze sector toegankelijker en aantrekkelijker moeten maken voor kansarme groepen, waaronder de tweede generatie. Hiertoe zou – in aanvulling op de klassieke weg van het diploma – eveneens de mogelijkheid kunnen worden geëxploreerd om via competentie management en -ontwikkeling de participatie van kansgroepen te verhogen.

Ten slotte willen wij de doorgaans positieve ervaringen van allochtone werknemers met het diversiteitbeleid van hun werkgevers niet onvermeld laten. De gevonden resultaten geven blijk van een succesvolle samenwerking van de Antwerpenaars en Brusselaars van Turkse en Marokkaanse herkomst met hun autochtone collega's en grote waardering van de inzet van hun werkgevers voor een goed klimaat op de werkvloer. Het doelgericht voeren van een diversiteitbeleid aan werkgeverszijde geeft daarom een positief signaal en kan

bovendien bijdragen aan het verwezenlijken van gelijkheid van kansen op de arbeidsmarkt voor de tweede generatie.

Referenties

- Duquet, N, Glorieux, I., Laurijssen, I., & Van Dorselaer, Y. (2006). *Wit krijgt schrijft beter*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Lacante, M., Almaci, M., Van Esbroeck, R., Lens, W., & De Metsenaere, M. (2006). *Allochtonen in het hoger onderwijs*. Eindrapport OBPWO-project 03.03. Brussel/Leuven: VUB/K.U.Leuven.
- Lesthaeghe, R. (ed) (2000). *Communities and generations*. Brussel: VUB-Press.
- Neels, K., & Stoop, R. (2000). Reassessing the ethnic gap. In: R. Lesthaeghe (ed), *Communities and generations* (pp. 29-313). Brussel: VUB-Press.
- Phalet, K. (2007). Down and out: the children of migrant workers in the Belgian labour market. In: A. Heath & S-Y Cheung (eds.), *Unequal chances: Ethnic minorities in western labour markets*. Oxford: Oxford University Press.
- Phalet, K., Deboosere, P., & Bastiaenssen, V. (2007). Old and new educational inequalities: Ethnic minorities in the Belgian Census 1991-2001. In: A. Heath & Y. Brinbaum (eds.), *Ethnic inequalities in educational attainment: The role of socio-economic background, Special issue of Ethnicities*, (3), 390-415.
- Swyngedouw, M., Phalet, K., & Deschouwer, K. (1999). *Minderheden in Brussel*. Brussel: VUB-Press.